

SOCIJALDEMOKRATSKA ČITANKA 1

Tobias Gombert

Osnove socijaldemokratije

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

ISBN 978-86-83767-37-3

Treće prošireno izdanje

Izdavač

Fondacija Fridrih Ebert

Akademija za socijaldemokratiju

Bon 2009 / Srpsko izdanje: Beograd 2012

Autori: Julija Blezijus, Johen Dam, dr Kristijan Krel, Martin Timpe

Urednik: Tobias Gombert

Direktor Akademije za socijaldemokratiju: Dr Kristijan Krel

Koordinatori projekta: Julija Blezijus, Johen Dam

Recenzija: Dr Slaviša Orlović

Prevod: Sanja Katarić

Lektura i korektura: Marija Todorović

Štampa: Grafolik, Beograd

Dizajn i priprema: DIE PROJEKTOREN, Berlin

Fotografija na naslovnoj strani: Frédéric Cilon, PhotoAlto

Mišljenja i stavovi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove

Fondacije Fridrih Ebert.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

329.14

ГОМБЕРТ, Тобиас, 1975- Socijaldemokratska čitanka. 1,

Osnove socijaldemokratije_ /Tobias Gombert. -

Beograd : Friedrich Ebert Stiftung, 2012

(Beograd : Grafolik). - 160 str.; 22 cm

Tiraž 500. - Str. 4-5: Predgovor / Kristijan

Kregl, Julija Blezijus. - Dvadeset

najznačajnijih pojmove: str. 157. - O autorima:

str. 160. - Napomene i bibliografske

reference uz tekst. - Bibliografija: str. 151-156.

ISBN 978-86-83767-37-3

a) Социјалдемократија

COBISS.SR-ID 192232716

SOCIJALDEMOKRATSKA ČITANKA 1

Tobias Gombert

Osnove socijaldemokratije

SADRŽAJ

Predgovor	4
1. Šta je socijaldemokratija?	6
2. Osnovne vrednosti	9
2.1. Sloboda	11
2.2. Jednakost / pravda	19
2.3. Solidarnost	37
2.4. Šta kažu drugi?	40
2.5. Osnovne vrednosti u praksi	43
3. Poređenje društvenih modela	59
3.1. Tržišni kapitalizam i demokratija	62
3.2. Liberalne pozicije	67
3.3. Konzervativna stanovišta	70
3.4. Socijaldemokratija i demokratski socijalizam	72
4. Teorija socijaldemokratije Tomasa Majera	86
4.1. Polazna osnova	89
4.2. Libertarizam nasuprot socijdemokratije	93

<i>4.3. Odstupanje: osnovne vrednosti, osnovna prava i instrumenti</i>	97
<i>4.4. Pozitivna i negativna građanska prava slobode</i>	102
<i>4.5. Obaveze države</i>	105
5. Modeli država	107
<i>5.1. SAD</i>	108
<i>5.2. Velika Britanija</i>	115
<i>5.3. Nemačka</i>	124
<i>5.4. Japan</i>	131
<i>5.5. Švedska</i>	138
6. U zaključku – početak	147
<i>Bibliografija</i>	150
<i>Preporučena literatura</i>	152
<i>Dvadeset najvažnijih reči</i>	157
<i>Rekli su o ediciji</i>	158
<i>O autorima</i>	160

PREDGOVOR

Politici je potrebna jasna orijentacija. Samo onaj ko je u stanju da jasno izrazi svoje ciljeve, biće u stanju i da ih ostvari i da inspiriše druge. Stoga u ovoj knjizi želimo da se pozabavimo pitanjem šta znači demokratija u XXI veku. Koje vrednosti se nalaze u osnovi socijaldemokratije? Kojim ciljevima teži socijaldemokratija? Na koji način ju je moguće praktično realizovati?

Pri tome je, naravno jasno, da socijaldemokratija ne predstavlja čvrstu, zauvez sastavljenu konstrukciju, već se stalno moramo iznova za nju boriti i oko nje pregovarati. Stoga ova knjiga nema namenu da ponudi gotove odgovore već da Vas pozove na čitanje i razmišljanje.

Time se najpre obraćamo učesnicima Akademije za socijaldemokratiju, jer će ova knjiga u njoj da se koristi kao značajno štivo. Osim toga, ova knjiga može poslužiti svima koji žele aktivno da učestvuju u socijaldemokratiji i koji su zainteresovani za nju. Na stranama koje slede možete pronaći različite pristupe socijaldemokratiji.

Sloboda, pravda i solidarnost – osnovne vrednosti socijaldemokratije – označavaju početak. Nakon toga se bavimo onim čime se socijaldemokratija razlikuje od ostalih političkih pravaca. „Teorija socijaldemokratije“ Tomasa Majera predstavlja značajnu osnovu za diskusiju o praksi socijaldemokratije u pet država.

Čitanka *Osnove socijaldemokratije* je tek početak edicije. Akademija socijaldemokratije će i za ostale module objavljivati knjige.

Želimo srdačno da se zahvalimo Tobijasu Gombertu i Martinu Timpeu. Tobijas Gombert je sačinio veći deo knjige, a na nekim mestima imao je podršku Martina Timpea. Obojica su sa izuzetnom kompetencijom pratili rad na tekstu. Oni su svojim angažovanjem zasluzni za nastanak ove knjige u tako kratkom vremenskom periodu. Zahvaljujemo se njima i svim ostalim autorima na izuzetnoj saradnji.

Simbol Akademije za socijaldemokratiju je kompas i program Akademije Fondacije Fridrih Ebert pruža okvir za pojašnjenje stavova. Bilo bi nam drago ako biste koristili naše programe radi određenja svog političkog puta. Za socijaldemokratiju jako je značajno da se građani njome stalno bave i za nju angažuju.

Kristijan Krel

Direktor

Akademije socijaldemokratije

Julija Blezijus

Koordinatorka projekta

Čitanke socijaldemokratije

Bon, mart 2008. godine

1. ŠTA JE SOCIJALDEMOKRATIJA?

Šta je
socijaldemokratija?
Četiri odgovora

„Socijaldemokratija – zar to nije pojam čije se značenje samo po sebi podrazumeva? Pojam koji sadrži u sebi obećanje koje uvek predstavlja sastavni deo demokratije, koja treba biti korisna za sve članove jednog društva i socijalno uravnoteženija? Zar se to samo po sebi ne podrazumeva?“ – pitaju se jedni.

„Socijaldemokratija – pa to smo već sproveli u Nemačkoj sa socijalnom tržišnom privredom, zar ne?“ - pitaju drugi.

„Socijaldemokratija – to spada u SPD i stoga se tiče samo socijaldemokrata,¹ to je njihova teorija“ - smatraju treći.

„Socijaldemokratija, zašto ne demokratski socijalizam? To je stari, poznati pojam“ - misle ostali.

Ko je u pravu?

Najkasnije u ovom trenutku u diskusiji može doći do jezičke zabune: Ko je u pravu? Ponovo se nadovezujemo na kulu Vavilonsku – to je naporno i samo nas donekle vodi dalje.

Moramo se dakle, najpre dogovoriti oko toga koji ćemo zajednički jezik koristiti kako bismo mogli da razumemo i objasnimo različite stavove – kada se neko raspravlja oko pravca diskusije, mora najpre da pronađe zajedničko polazište.

Što se tiče četiri pitanja u vezi sa tim što je to socijalna demokratija, to znači: sve četiri strane odnose se na nešto značajno za diskusiju o socijaldemokratiji.

Jedni govore o njenim osnovama i preduslovima, o onome što se od socijaldemokratije očekuje ili opravdano može očekivati.

Drugi se više bave pitanjem koliko toga se već sprovodi to jest empirijskom provjerom postojećeg društva.

¹ U tekstu smo se trudili da gde god je to moguće navedemo i muški i ženski rod, a tamo gde to iz jezičkih razloga nije bilo moguće i gde je naveden samo muški rod, misli se na oba pola.

Treći se pitaju ko mogu biti predstavnici socijaldemokratije u društvu. Ovo pitanje je takođe nadasve opravdano.

Četvrta strana pita kakve prednosti leže u tome da se udaljimo od drugog pojma koji je već ustanovljen. To pitanje se odnosi na to šta socijaldemokratija predstavlja u suštini i šta je razlikuje od drugih koncepata.

Dakle, ko god želi da govori o socijaldemokratiji, najpre mora da objasni šta tačno pod tim podrazumeva i kome želi da se obrati. Socijaldemokratija ne predstavlja nedvosmisleno jasan pojam – to je pojam koji se menja i ljudi sa njim povezuju različite vrednosti. Pojam je pun društvenog značaja, jer ima društveno dejstvo i koriste ga ili odbijaju različite interesne grupe.

Ova četiri pitanja pokazuju da moramo precizno objasniti pojam pre nego što počnemo da ga koristimo i da moramo znati koje društvene ciljeve povezujemo sa njim.

Pojam *socijaldemokratija* u teoretskoj diskusiji se različito doživljava – ne postoji jedinstvena i sveobuhvatna definicija.

Ali šta proizilazi iz tih različitih definicija? Kada bi se radilo o naučnoj diskusiji, morali bismo sada uporediti pojmovne osnove i njihova objašnjenja, da provjerimo koje razloge one navode za svoje određenje pojma da uskladimo empirijske rezultate. Ispitalo bi se da li su definicije oslobođene kontradikcije, da li postoje kondradiktorni empirijski podaci i da li su izvori interpretirani na ispravan način.

Sa naučnog stanovišta to su značajna pitanja. Ljudi, koji se ne bave naukom već su (u svoje slobodno vreme) društveno - politički angažovani, po pravilu nemaju vremena da se tako intenzivno bave teoretskim pristupima. Kako onda treba postupiti da se ne bi potpuno izgubila iz vida naučna definicija i naučno objašnjenje?

*Neophodna
je definicija*

*Naučne definicije za
„socijaldemokratiju“*

*Postupanje
za praksu*

Knjiga koja je pred Vama ne nudi rešenje problema ali može da Vas uvede u diskusiju. U njoj želimo svesno da predstavimo različite političke i naučne pristupe, jer orientaciju moramo sami da pronađemo, a to ne može i ne treba knjiga da učini za nas. Ona treba da nas podstakne da pronađemo svoj orientir.

Stoga želimo da se pozabavimo različitim pristupima, a onda će svako moći sam da zaključi koji mu najviše odgovara. Iz početnih pitanja proizilaze sledeći pristupi:

- normativni - koji se bavi osnovnim principima i vrednostima socijaldemokratije;
- teorijski - koji se bavi teorijom socijaldemokratije i
- empirijski - koji analizira život socijaldemokratije u različitim zemljama.

Svakim od ovih nivoa pozabavićemo se u različitim poglavljima.

Teoretski nivo:

Tomas Majer,

Theorija

socijaldemokratije

Normativni nivo predstavićemo pre svega u naredna dva poglavlja (2 i 3) gde ćemo osvetliti osnovne vrednosti slobode, pravde i solidarnosti i istražiti na koji način različiti društveni modeli (liberalizam, konzervativizam, socijalizam/socijaldemokratija) zamišljaju svoju realizaciju.

Teorijski nivo predstavićemo u 4. poglavlju na osnovu Teorije socijaldemokratije Tomasa Majera. Izabrali smo Majerovu teoriju pošto ona nudi u sebi zatvorenu argumentaciju i uključuje različite nivoe.

Poglavlje 5 u kome je obrađen empirijski nivo sa primerima država, takođe se oslanja na Tomasa Majera. Kao i u njegovoj knjizi *Praksa socijaldemokratije* i ovde ćemo uz pomoć primera iz različitih država pokazati kako je moguće ostvariti socijaldemokratiju sa veoma različitim instrumentima i sa različitim uspehom.

2. OSNOVNE VREDNOSTI

U ovom poglavlju ćemo:

- objasniti pojmove slobode, jednakosti/pravde i solidarnosti kao osnovne vrednosti socijaldemokratije;
- povezati osnovne vrednosti iz istorijske i filozofske perspektive sa današnjom politikom;
- diskutovati o razumevanju osnovnih vrednosti političkih stranaka zastupljenih u Bundestagu;
- predstaviti praktičan značaj osnovnih vrednosti u oblastima obrazovanja, zdravstva, rada i visokih obrazovnih ustanova.

„Sloboda! Jednakost! Bratstvo!“ To je bila parola Francuske revolucije. I dan danas demokratske stranke se u velikoj meri pozivaju na te osnovne vrednosti. Formulisanje osnovnih vrednosti počelo je u periodu građanskog društva i njihov pobednički pohod na svet počeo je najkasnije sredinom XX veka – one su postale standard za države i društva.

To se ogleda i u pravnim osnovama Ujedinjenih nacija: sa dva pakta o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija iz 1966. godine, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna osnovna prava su dobila najveći mogući značaj pošto ih je ratifikovao najveći broj država sveta. Osnovna prava su postala skoro globalno prihvaćena i imaju za cilj da obezbede da ljudska prava formalno postanu deo pravnog sistema.

Istovremeno moramo primetiti da se zajednički utvrđena osnovna prava u mnogim zemljama ne sprovode i da se delimično eklatantno krše ljudska prava i u državama potpisnicama.

Da li su osnovna prava realna i da li to znači da se osnovne vrednosti u društvima zaista sprovode – u to je moguće sumnjati. U tom slučaju to onda ne predstavlja teorijsko pitanje već pitanje društvenog dogovora i odnosa snaga između društvenih aktera u pojedinim državama i regionima.

*Sloboda! Pravda!
Bratstvo!*

*Paktovi o ljudskim
pravima Ujedinjenih
nacija kao osnov*

*Osnovne vrednosti
i osnovna prava*

Ipak su osnovne vrednosti i njihovo sprovođenje u obliku osnovnih prava kritička tačka i merilo političkog kursa. Stoga se one nalaze na početku svakog određenja političkog pravca.

O osnovnim vrednostima i generalnoj orijentaciji politike se posebno mnogo diskutovalo tokom 2007. godine: dve velike narodne stranke SPD² i CDU³ izradile su i usvojile nove programe, koji između ostalog opisuju na koji način se u današnje vreme mogu definisati i ostvariti osnovne političke vrednosti.

*Osnovne vrednosti
i osnovna prava kao
politički kompas*

Socijaldemokratija se takođe orijentiše na normativnom nivou prema osnovnim vrednostima i pravima. Osnovne vrednosti i prava predstavljaju, u normativnom smislu kao i po pitanju toga da li mogu imati realno dejstvo, suštinu političkog kompasa.

U svojoj istoriji, od prosvetiteljstva u XVIII veku, stalno se menjala definicija osnovnih vrednosti baš kao i njihov međusobni odnos.

Danas se u suštini polazi od tri osnovne vrednosti, a to su sloboda, jednakost/pravda i solidarnost.

2 Socijaldemokratska partija Nemačke (prim.prev.)

3 Hrišćansko-demokratska unija, stranka Kancelarke Angele Merkel (prim.prev.)

2.1. Sloboda

Sloboda sasvim sigurno predstavlja osnovnu vrednost koju dele svi politički akteri. Ona se povezuje sa prosvetiteljskim mišljenjem i sa početkom ere građanskog društva. Filozofi poput Džona Loka, Žan-Žak Rusoa, Imanuela Kanta, Karla Marksа kao i predstavnici kritičke teorije u različitim trenucima u istoriji osmišljavali su i opisivali mogućnosti realizacije slobode.

Koren/
„slobode“

Diskusija o slobodi, grubo govoreći, zasnovana je na tri osnovna pitanja:

- Kako se definiše sloboda?
- Kako se može realizovati to jest garantovati sloboda u društvu?
- Koje granice ima sloboda u društvu?

Kako definisati
slobodu?

Za pojam *sloboda* najčešće je prihvaćena definicija engleskog filozofa Džona Loka:

„*Prirodna sloboda čoveka nalazi se u tome da bude slobodan od svakog nasilja na kugli zemaljskoj, da ne bude podređen volji ili zakonodavnoj vlasti nekog čoveka već da jednostavno usvoji zakon prirode kao svoj osnovni princip. Sloboda čoveka u društvu sastoji se od toga da ne bude podređen nijednoj drugoj zakonodavnoj vlasti osim onoj koja je sprovedena u saglasnosti svih ljudi u zajednici, niti da bude u vlašću volje ili ograničenja nekog zakona osim onog koji je donet u zakonodavnom postupku koji je nastao na osnovu datog mu poverenja.*“⁴

U tradiciji Loka razlikujemo pri tome tri različite dimenzije slobode: slobodu sopstvene ličnosti, slobodu u razmišljanju i osećanju i slobodu u raspolaganju stvarima koje osobi s pravom pripadaju. Ove tri dimenzije slobode postale su deo mnogobrojnih ustava i njihovih odredbi o osnovnim pravima čoveka. Mnoge teorije pozivaju se na definiciju slobode Džona Loka i interpretiraju je.

4 J. Locke, Two Treatises of Government, Part I, Chapter 4, Essey Two, A New Edition, Prepared by Rod Hay, London, 1823, str. 114, prevod

Sloboda kao prirodno pravo

Lok polazi od toga da te slobode prirodno pripadaju svakom čoveku, što znači da nisu nastale u društvu već postoje *po sebi*.

Ta *prirodna prava* mogu biti očuvana u društvu samo tokom procesa promena, a potom se transformišu u zahteve svakog čoveka prema društvu.

Kako je moguće garantovati i realizovati slobodu u društvu?

Lokova argumentacija predstavlja srž i sa različitim filozofskim modifikacijama ostala je do danas delotvorna i uvek se iznova koristi kada postoji potreba za međusobnim razumevanjem u vezi sa slobodom kao osnovnim pravom. Lok stoga važi za jednog od najmerodavnijih misilaca liberalizma.

Ta uvek iznova korišćena definicija ne može nas, doduše, odvući od činjenice da se radi o istorijskom tekstu koji treba razumeti u kontekstu u kome je nastao i koji ne može jednostavno da bude primenjen na današnji trenutak. To se pokazuje i na osnovu pitanja na koji način se može garantovati odnosno realizovati sloboda u društvu.

Prirodna jednakost i jednakata sloboda

Za istorijsku raspravu je odlučujuće da se Lok (a sa njim i mnogi drugi filozofi prosvetiteljstva) brani od argumentacije da prirodna nejednakost može da opravda neslobodu većine ljudi. Prirodna jednakost, a time jednakata sloboda, bila je revolucionarna tvrdnja u apsolutističkom društvu, u kome su kraljevi smatrali da je njihova vlast od Boga data.

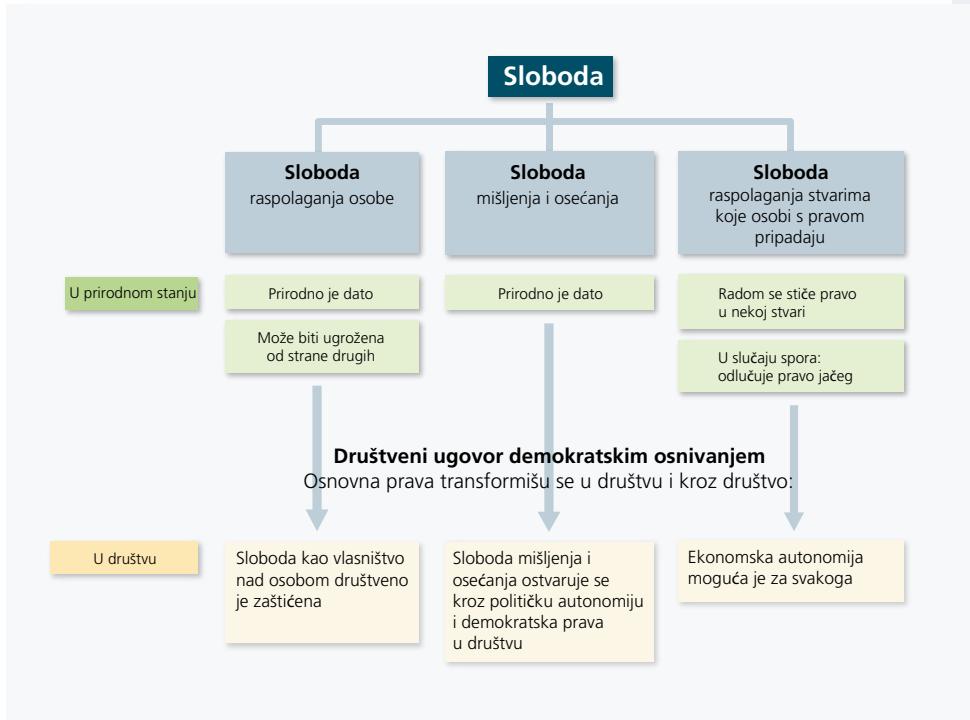
Doduše, Lok nije ostao na prirodno datoj jednakoj slobodi već je društvenim ugovorom pretvorio prirodnu slobodu u društvo.

Džon Lok (1632-1704) je bio jedan od prvih i najznačajnijih predstavnika liberalizma.

Razvio je empirizam koji se bavio time na koji način ljudi mogu da uče iz iskustva. Poređenje iskustava je polazna osnova te teorijske misli.

Objavio je delo „Dve rasprave o vladu“ („Two Treatises of Government“), 1690. godine u kome je protresao teorijske osnove engleske monarhije i razvio društveno uređenje zasnovano na slobodi.

Suština njegove argumentacije jeste da u društvu sloboda preko raspolaganja osobe postaje vlasništvo sopstvene osobe, sloboda mišljenja i osećanja mora biti obezbeđena učešćem u odlučivanju i u političkoj moći, a sloboda raspolaganja pravno stečenim stvarima zahteva slobodno tržište dostupno svakom čoveku. *Prirodne slobode ne ostaju tek tako očuvane u društvu već se moraju obezbiti društvenim pravilima.*

Slika 1: Pojam slobode Džona Loka

Upravo po pitanju na koji način može biti realizovana sloboda još u XVIII veku postojala je kritika teorije Džona Loka. Najznačajniji kritičar bio je Žan-Žak Russo, koji se u četiri centralne tačke suprotstavio Džonu Loku odnosno dopunio njegovo mišljenje:

1. Dobar društveni ugovor može da postoji samo ako svi ljudi prilikom formiranja društva odustanu od svojih prirodnih prava kako bi ih ponovo dobili kao građanska prava.
2. Društveni ugovor savremenog građansko - monarhističkog društva nije dobar društveni ugovor.
3. *Slobodu* je moguće realizovati samo ako sve političke odluke donose svi u skladu sa zakonom. Samo tako će svaki čovek biti podređen sopstvenoj volji i biti zaista sloboden.
4. *Sloboda* je za Rusoa povezana i sa razvojnom misli: On u svakom čoveku vidi sposobnost da razvija sve ostale sposobnosti (fr. *perfectibilité*). (Brener/Brigen 1996:24). Sposobnosti pri tome nisu unapred određene već se razvijaju zajedno sa mogućnostima učenja i života u društvu.

Žan-Žak Russo (1712 – 1778) sa svojim teorijskim radom bio je jedan od vesnika Francuske revolucije.

Ruso je napisao raspravu o značaju razvoja nejednakosti u društvu, u kojoj je primenio i filozofski i istorijsko - empirijski pristup.

U svojim ostalim delima bavi se, s jedne strane, demokratskom teorijom države, a s druge strane, vaspitanjem.

Upravo prva kritička tačka jeste iznenađujuća: Zašto bi trebalo odustati od svih prirodnih prava i onda ih ponovo dobiti od društva? Zar to ne otvara vrata tiraniji? Radikalnost sa kojom Russo zastupa ovu tezu je začuđujuća. On bira radikalnu formulaciju između ostalog i zato što želi time da ukaže da se u društvu ne sme ušunjati nikakva imovina, a uz nju i društvene nejednakosti ako želimo da u društvu postoji sloboda za sve. Za njega je idealna zajednica slobodnih i jednakih.

Ruso se tu najviše bavi realnim dejstvom slobode u društvu. Kada se radi o društvu iz njegovog vremena, on dolazi do zaključka da se proklamovana sloboda realizuje tako što ona služi samo da zaštiti bogate. Tu tezu on zaoštrava tako što predstavlja govor jednog bogataša koji se kod siromašnih zalaže za pogrešni društveni dogovor i njegovu jednostranu slobodu:

„Ujedinimo se’, rekao im je (siromašnima, prim. priređivača) kako bismo zaštitili slabe od potčinjanja, kako bismo ambiciozne ograničili i kako bismo svakom pojedincu obezbedili imovinu koja mu pripada: Dozvolite nam da postavimo pravila pravde i mira koja će biti obaveza za svakoga, koja ne priznaju ugled osobe i na određeni način ispravljaju ono što se ostvaruje pukom srećom tako što moćne i slabe na isti način izlažu naizmeničnim dužnostima. Jednom reču: dozvolite nam da svoje snage udružimo u zajedničku snagu umesto da ih okre-nemo protiv samih sebe.“⁵

Sloboda, kao što bi rekao Russo, može se iskoristiti i kao parola za zaustavljanje. Stoga se mora razmotriti da li sloboda koja je garantovana za sve u društvu zai-sta važi za sve ljude.

Rusoova treća kritika odnosi se na daleko značajniji aspekt slobode, naime na odnos prema vlasti. Dok Lok (a pre njega mnogo više Tomas Hobs) polazi od toga da narod mora da *legitimise* zakone, ali da oni ne moraju da budu *izvršeni*, Russo sledi radikalno - demokratsku orijentaciju. On tvrdi da čovek može biti slobodan (odnosno podređen samo svojoj sopstvenoj političkoj volji) samo ako je vezan zakonima u čijem kreiranju je lično učestvovao.

Svojom četvrtom kritikom Russo dopunjava Lokov pojam slobode na suštinskom mestu: on zastupa stanovište da ljudska sloboda sledi iz toga što čovek nije jednostavno po sebi opremljen sposobnostima već da ima sposobnost razvoja sposobnosti (up. Bener/Brigen 1996:24). Razvoj čoveka i olakšavanje razvoja njegove ličnosti predstavlja stoga najvažniji izazov demokratskog društva.

5 J. J. Rousseau, Discourse on the Origin of Inequality, Part II, Hackett Publishing Company, Inc., Indiana, 1992, str. 171, prevod

Dva odgovora

Pitanje dokle sloboda (pojedinaca u društvu, ali i u odnosu prema državi) u suštini može da ide do danas je ostalo predmet debate. Bez obzira da li se radi o velikom prisluškivanju ili o pitanju da li ministar odbrane sme da izda naređenje za gađanje putničkog aviona – po mnogim pitanjima raspravlja se o granicama slobode u društvu.

Kada se definišu granice slobode, uvek se navode dva filozofska odgovora:

„Zaista deluje kao da narod u demokratiji radi šta želi. Ali politička sloboda ne sastoji se u tome da čovek čini što želi. U državi odnosno u društvu u kome postoje zakoni, sloboda se sastoji u tome da se može činiti ono što se sme želeti i da ne postoji prisila da se čini ono što se ne sme želeti. Moramo imati u vidu što predstavljaju nezavisnost i sloboda. Sloboda je pravo da se sve čini što dopuštaju zakoni. Kada bi čovek mogao da čini ono što mu zakoni zabranjuju, on ne bi imao veću slobodu, jer bi ostali takođe imali moć da tako rade.“⁶

„Kategorički imperativ je samo ovo: Postupaj samo po onoj maksimi za koju možeš poželeti da postane opšti zakon.“⁷

Monteskje

Šarl de Sekonda Monteskje

(1689-1755) je bio pravnik i filozof morala koji je danas poznat pre svega po svom delu „O duhu zakona“ (1748).

Između ostalog zalagao se za konstitutivnu monarhiju i podelu vlasti (na zakonodavnu, izvršnu i sudsku).

Granica slobode kod Monteskjea odnosi se na obavezu poštovanja zakona kojoj podršku pruža pravo da se i svi ostali pridržavaju zakona.

6 Š. Monteskje, O duhu zakona, preveo Aljoša Mimica, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011, str. 127

7 I. Kant, Zasnivanje metafizike morala, Dereta, Beograd, 2008, str. 60

Kantova formulacija je šira i naslanja se na drugi nivo, pošto je za njega ograničenje slobode apstraktnije: za svako postupanje treba ispitati da li je upotrebljivo kao opšti zakon. To proširenje značenja ne odnosi se samo na poštovanje zakona već i na korišćenje slobode u okviru zakona. To se može ilustrovati jednostavnim primerom: nije zabranjeno voziti veliki terenski automobil koji guta gorivo i time zagađuje okolinu, ali kada bi se tako nešto formulisalo kao opštevažeći zakon, predstavljalo bi ogroman ekološki problem.

Immanuel Kant (1724-1804) je do danas ostao jedan od najuticajnijih nemačkih filozofa prosvetiteljstva. Njegovo delo odnosi se na skoro sve filozofske oblasti tog vremena.

Najznačajnija njegova dela su: Kritička čistog uma (1781), Kritika praktičnog uma (1788), Kritika moći rasuđivanja (1790), O večnom miru (1795), Osnov metafizike morala (1796/97).

samo kao slobodu za sve. Program principa SPD-a iz Hamburga ukratko je to formulisao na sledeći način: „Svaki čovek je pozvan i sposoban da bude slobodan. Da li će biti u stanju da živi u skladu sa tim pozivom odlučiće se u društvu.“

Nove teorije, kao što je teorija indijskog Nobelovca Amartija Sena, stoga pominju i šanse za ostvarenje koje daleko izvan fiskalnog izjednačavanja prepostavljaju sveobuhvatnu participaciju u društvenom životu.⁸

Granice slobode su kod Kanta *moralne* i kada se radi o pojedinцу i vezane su za *javno dobro*. Ta perspektiva pojedinca u odnosu na granice slobode nije, međutim, dovoljna da bi sloboda postala važeća za sva društva. Tu se ne radi samo o sprečavanju zadiranja u slobodu pojedinca ili pojedinaca već o proširenju granica slobode i za one čije slobode su ograničene. To je u društvu moguće realizovati

Granice slobode su moralne i vezane za opšte dobro.

⁸ Prva dva izveštaja o siromaštvu i bogatstvu u Saveznoj Republici Nemačkoj ne barataju više isključivo materijalnim indikatorom za merenje siromaštva već uključuju i društvenu uključenost ili isključenost.

Kada posmatramo diskusiju o slobodi, možemo formulisati, između ostalog, sledeće tačke kao zahteve prema socijaldemokratiji:

Zahtevi prema socijaldemokratiji koji proizilaze iz diskusije o slobodi:

- Moraju biti garantovane i obezbedene sloboda ličnosti i sloboda aktivnog uključenja u društvo i odluke u društvu.
- Sloboda prepostavlja da je svaki čovek zaista u stanju da živi slobodu. Za to su potrebne društvene mere i institucije, koje će to omogućiti. Nije dovoljna formalna važnost slobode kao osnovnog prava.
- Sloboda prepostavlja demokratsko donošenje političkih odluka.
- Sloboda prepostavlja da ljudi postupaju odgovorno i razumno. To je zahtev prema vaspitanju i obrazovanju u demokratskom društvu.

„Sloboda“ u Programu SPD-a iz Hamburga:

„Sloboda znači mogućnost da se živi u samoodređenju. Svaki čovek pozvan je i sposoban da bude slobodan. Da li će moći da živi tu slobodu, odlučiće se u društvu. On mora biti slobodan od zavisnosti koje uništavaju njegovo dostojanstvo, od nužde i straha i mora imati šansu da razvije svoje sposobnosti i da odgovorno učestvuje u društvu i politici. Samo onaj ko zna da je dovoljno socijalno obezbeđen, u stanju je da koristi svoju slobodu.“

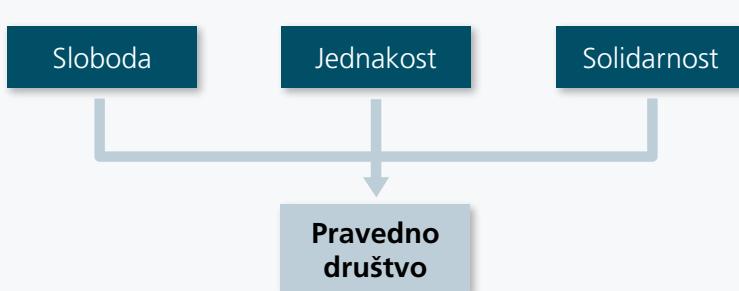
(Program iz Hamburga 2007:15)

2.2. Jednakost / pravda

Mnogi ustuknu kada treba da navedu drugu osnovnu vrednost po redu: da li je to *jednakost* ili *pravda*?

*Jednakost
ili pravda?*

Ta nesigurnost može se lako objasniti iz filozofsko - istorijske perspektive:

Sl. 2: *Pravedno društvo i osnovne vrednosti*

Tri osnovne vrednosti još od Francuske revolucije bile su *sloboda, jednakost i solidarnost* (fr. 'liberté, égalité et fraternité'). Iz filozofske perspektive može se govoriti o pravednom društvu ukoliko su realizovane te tri vrednosti.

Istovremeno se kod diskusije o *jednakosti* kao osnovnoj vrednosti postavlja pitanje kako bi mogla da izgleda pravedna raspodela materijalnih i nematerijalnih dobara. I tu se od osamdesetih godina prošlog veka ustalilo stanovište da *pravda* predstavlja centralnu osnovnu vrednost koja služi za preciznije određenje pojma *jednakost*. U međuvremenu je postalo uobičajeno da se govori o slobodi, *pravdi* i solidarnosti. Ipak vredi baciti pogled na filozofsku diskusiju.

Za razliku od pojma *sloboda*, koji se može pripisati svakom pojedincu, kod *jednakosti* i *pravde* radi se o relativnim pojmovima: oni svakog čoveka i njegovu individualnu slobodu stavljaju u odnos prema ostalim članovima društva.

*Razlika između
filozofskih pojmove
i današnje upotrebe
jezika u politici*

Filozofski nadređen pojam pri tome je *pravda*. Sledi duži citat, kojim želimo da pokušamo bliže da definišemo pojam *pravde*:

„Šta je pravda? Može li se uopšte postaviti to pitanje? Pitanja sa upitnom rečju ŠTA postavljaju se kada želimo da odredimo neku stvar. Pravda, međutim, nije stvar. Pravda je odnosna kategorija. Ona se odnosi na odnos između ljudi. Odnosi određene vrste označavaju se kao pravedni. Stoga pitanje ne treba da glasi „Šta je pravda?”, već „O čemu se radi kad govorimo o pravdi? [...] Tema pravde je pozicija pojedinca u njegovim zajednicama, u društvu, u odnosu prema drugima [...] Ljudi imaju potrebu da odrede svoju poziciju u odnosu prema ostalima sa kojima su u interakciji, da saznavaju kako ih ostali doživljavaju i procenjuju [...] Ukoliko osećaj sopstvene vrednosti pojedinca odgovara proceni drugih, onda on smatra da su drugi prema njemu pravedni. Takva procena izražava se kroz dodelu, uskraćenje ili oduzimanje materijalnih ili duhovnih dobara.“ (Hajnrihs 2002:207 f).

Pravda je očigledno pojam sa mnogo prepostavki: lično se možemo osećati kao da su drugi nepravedni prema nama, iako postoji objektivno *pravedna raspodela*. Šta je pravedno, a šta nije može da bude ustanovljeno samo društvenim dogовором. Stoga pravda prepostavlja:

- da dolazi do društvene raspodele (duhovnih i/ili materijalnih) dobara i
- da se raspodela dobara orijentise prema nosećim, legitimisanim merilima raspodele.

Tek kada su ispunjena ta dva preduslova možemo govoriti o *pravdi*.

Jednakost, međutim, predstavlja poseban oblik raspodele materijalnih i duhovnih dobara.

„Jednakost je polazište, a ne rezultat [socijalnog] [...] poretku. Prilikom razmišljanja o raspodeli potrebna je osnovna norma raspodele na osnovu koje se onda dolazi do izraza pravde koji predstavlja raspodela koja odstupa od norme. Ta primarna norma raspodele predstavlja numeričku jednakost koja se dobije kada se ono što treba raspodeliti podeli na broj onih kojima se deli. Jednakosti za razliku od pravde nisu potrebni kriterijumi. [...] Ako u nekom konkretnom slučaju ne postoje kriterijumi za raspodelu dobara, ako ne postoje razlozi da se nekome da nešto više ili drugačije, onda se mora svima dodeliti jednak, ukoliko ne želimo da postupamo nasumično.“ Hajnrihs 2002: 211 f).

Zahtev za jednakosću takođe prepostavlja da ne postoje argumenti u društvu koji bi opravdali nejednak tretman u raspodeli dobara.

Očigledno je moguće definisati pojmove *jednakost* i *pravda* bez međusobnog suprotstavljanja različitih naučnih teorija. Zanimljivo je, doduše, na koji način se u teoriji opravdava činjenica da *nejednaka raspodela* može biti ocenjena kao pravedna. Tu postoje svakako veoma različiti pokušaji obrazloženja i definicije. One se ovde ne mogu iscrpeti do kraja. Ipak, politički zainteresovan čovek mora da se zapita kako se u političkoj praksi, u *svakodnevnoj politici*, politički predlog može oceniti kao (*ne*)pravedan.

Sledi prikaz četiri različita pristupa pojmu *pravde*, o kojima se teoretski i politički diskutuje od osamdesetih odnosno devedesetih godina XX veka. Različite definicije i pristupi pokazuju da ne postoji jasno obrazloženje pravde već da se radi o politički kontroverznoj temi. Ti pristupi su sledeći:

- liberalna teorija pravde Džona Rolsa;
- socijalistička kritika liberalnih teorija pravde;
- definicija između priznanja i preraspodele Nensi Frejzer i
- političke dimenzije pravde.

*Suština: kako
obrazložiti
„pravednu
nejednaku
raspodelu“?*

*Četiri pristupa
„pravdi“*

2.2.1. Teorija pravde Džona Rolsa⁹

Džon Rols

U filozofskim kontekstima o *Teoriji pravde* Džona Rolsa vode se značajne diskusije.

Njegova teorija koja je u skladu sa liberalnom tradicijom, predstavljena je najpre 1971. godine ali je svoj izuzetan politički uticaj razvila osamdesetih i devedesetih godina XX veka kao perspektiva suprotna tržišnom radikalizmu ere Regana i Tačerove i *duhovno-moralnom preokretu* koji je zahtevala vlada Helmuta Kola (up. u vezi sa istorijskim kontekstom: Nida-Rimelin 1997:15f). Upravo u socijaldemokratskom kontekstu mnogo se pričalo o teoriji Džona Rolsa.

*Stvaranje
„pravednog
osnovnog porekta“*

Rols je u svojoj teoriji analizirao regulisanje konflikata interesa u društvu, čiji članovi moraju da pokušaju da podele kroz saradnju relativno nedovoljan broj dobara. Suprostavljeni interesi obuhvaćeni su, pri tome, *pravednim osnovnim poretkom* sa specifičnim institucijama (Ustav, ekonomsko-politički okvirni uslovi, itd). Rols želi u svojoj teoriji da odredi pojmove tih implicitnih prepostavki pravednog porekta i principa.

On polazi od toga da:

- mogu biti formulisane osnovne ideje i opšti principi pravde sa kojima se svi mogu složiti;
- da se u današnjim demokratijama podrazumeva da se građani smatraju slobodnim i jednakima i
- da se na ovim osnovama mogu naći principi socijalne saradnje.

Džon Rols (1921-2002) danas važi za jednog od najznačajnijih filozofa moralu u liberalnoj tradiciji. Bio je profesor političke filozofije na univerzitetu u Harvardu.

Objavio je svoje najuticajnije delo *Teorija pravde* 1971. godine.

Teorija pravde bila je, upravo osamdesetih i deve- desetih godina XX veka, predmet diskusije u socijaldemokratiji.

⁹ Ovde ne pretendujemo da predstavimo celokupnu sveobuhvatnu teoriju Džona Rolsa. Želimo primjerima da govorimo o praktičnim problemima prilikom definisanja pravde koji se mogu javiti u političkim aktivnostima.

Slično kao Džon Lok i Rols polazi od početnog stanja. On se pri tome ne odnosi na realno predstavljeno prirodno stanje već na hipotetičko stanje u kome se nalaze slobodni i jednakci ljudi koji slede samo sopstvene interese kako bi se udružili oko principa pravde.

Po Rolsovoj argumentaciji pravedan je osnovni poredak i one procedure po kojima svi članovi jedne zajednice (ili društva) postižu saglasnost u poštenim uslovima.

U taj misaoni eksperiment spada, doduše, i činjenica da pojedinci ne znaju šta je njihov položaj u društvu. Stoga moraju svi imati interes, tvrdi Rols, da onaj koji je u najlošijem položaju bude u što je moguće boljem položaju (*maksimin pravilo*).

Vežba za diskusiju i usavršavanje

Džon Rols u svojoj argumentaciji poziva na misaoni eksperiment. Da li ćete prihvati poziv?

Onda zamislite da učestvujete u tom skupu slobodnih, jednakih osoba koje imaju svrshishodnu i racionalnu argumentaciju:

- O kojim principima ćete se složiti?
- Koji principi su sporni?
- Sa kojim argumentima mogu da se razjasne sporne tačke?
- Koji principi su realizovani u današnjoj društvenoj situaciji u Saveznoj Republici Nemačkoj, a koji nisu?

Iz Rolsove teorije ovde ćemo se osvrnuti na dva suštinska principa na osnovu kojih bi trebalo da bude proverljivo da li se nešto može nazvati pravednim.

Zasluga Džona Rolsa je, između ostalog, i u tome što je razvio klasičnu liberalnu diskusiju o preraspodeli socijalnih dobara u teoriju koja na novi način definiše pravednu raspodelu. Time je Rols povezao liberalnu tradiciju, zahtev za odobrenjem i obezbeđenjem građanskih prava i sloboda sa socijaldemokratskim idejama jednakosti i pravde.

Misaoni eksperiment:
„polazno stanje“
od slobodnih,
jednakih individua
orientisanih na
svoje ciljeve.

„Maksimin pravilo“

Dva principa pravde

Nova definicija
pravedne raspodele

U svojoj *Teoriji pravde* Džon Rols formuliše dva principa:

Princip 1:

„Svako treba da ima isto pravo na najsveobuhvatniji sistem istih osnovnih sloboda koji je u skladu sa istim sistemom svih ostalih sloboda.“ (Rols 1979:81)¹⁰

Princip 2

Socijalne i ekonomski nejednakosti moraju biti formirane na sledeći način: a) one moraju uz ograničenja pravednog principa štednje da doneše najveću moguću prednost onima koji su najmanje povlašćeni, i b) one moraju da budu povezane u funkcijama i pozicijama, koje su otvorene za sve i svima pružaju jednake šanse.“ (Rols 1979:336).

Prvi princip odnosi se na čitav arsenal osnovnih prava koja moraju biti data svakoj osobi kako bi ona mogla da koristi svoje slobode. Upućivanje na *jednak sistem* ukazuje da svaki način postupanja mora biti apstrahovan od konkretnе osobe. Konkretnо se može govoriti o *jednakosti pred zakonom* i garantovanim ličnim pravima. Prvi princip je stoga prihvaćen od strane skoro svih autora u literaturi.

Rols prepostavlja (u liberalnoj tradiciji) da prvi princip mora imati absolutnu prednost u odnosu na drugi.¹¹

Nastuprot umnogome nespornom prvom principu, drugi princip, takozvani princip razlike, je komplikovan. Tu Rols predlaže apstraktну normu po kojoj nejednako postupanje može biti ocenjeno kao pravedno. Za pravednu nejednaku raspodelu moraju biti vezana dva preduslova:

1. da ona predstavlja prednost za one koji su najmanje povlašćeni i
2. da su funkcije i pozicije u društvu otvorene za svakoga.

10 To je formulacija koja je srodnа Kantovoj formulaciji: „Svako postupanje je pravedno ukoliko po njegovoj maksimi sloboda samovolje svakoga može da postoji zajedno sa svaciјom slobodom u skladu sa opštevažećim zakonima“ (Kant 1963:33)

11 Ovo se, međutim, pokazalo kao stvarno i logički izuzetno problematičan pogled na stvari, na što je ukazao Majer (up. str. 83 ff.)

Prvi preduslov za *pravednu nejednaku raspodelu* Rols je postavio u očekivanim posledicama nejednakе raspodele: ako svi profitiraju od nje, dakle i najslabiji pri-padnici društva, onda nejednaka raspodela (u njenom naknadnom dejstvu) može biti označena kao pravedna. Radi se, dakle, o vremenski pomerenom dejstvu.

Drugi preduslov odnosi se na *pravedan pristup*: samo ako je svakome u principu omogućen pristup funkcijama i položajima, može biti opravdana nejednaka ras-podela. U suštini to znači: *Svi imaju jednake šanse*.

Princip razlike je, ne samo naučno već i politički, izuzetno sporan. Ali pre nego što se zapitamo da li je to uspela definicija pravde ili nije, trebalo bi isprobati argumen-taciju na praktičnim primerima. U nastavku možete pročitati neke političke argumente na kojima se može proveriti da li su *pravedni* u smislu dva Rolsova *prin-cipa*.¹² Bolje je da unapred razmislite o tome šta instinktivno smatrate pravednim.

Diskusija: progresivni porez na prihod – da ili ne?

Iako je društvena većina protiv argumenata Paula Kirhoffa i ultroliberalnih snaga, moraju se kritički razmotriti ta razmišljanja.

Paul Kirhof, ministar finansija u senci iz redova CDU-a u izbornoj kampanji 2005. godine tražio je uvođenje generalnog poreza na prihod od 25% za sve, dok u Nemačkoj već decenijama postoji progresivno oporezivanje: po ovom sistemu prihod koji progresivno raste podleže oporezivanju. To znači da svako sa svojim prihodom podleže progresivnom oporezivanju na prihod od 0 do sopstvenog bruto prihoda sa odgovarajućim poreskim stopama.

Pitanje:

Koliko su pravedna ova dva modela, ako bismo ih proverili u odnosu na teoriju Rolsa?

12 Pogrešno bismo interpretirali Rolsa ako bismo nejednako postupanje proveravali samo na osnovu principa razlike. Rols podrazumeva da su ova dva principa zajedno preduslov za pravednost.

2.2.2. Socijalistička kritika liberalnih koncepata pravde

„Jedino što ovde važi jesu sloboda, jednakost, imovina [...]. Sloboda! Jer kupci i prodavci neke robe, na primer radne snage, rukovode se samo svojom slobodnom voljom. Oni su slobodne, pravno ravnopravne osobe. [...] Jednakost! Jer oni su u međusobnom odnosu samo kao vlasnici robe i razmenjuju je... Imovina! Jer svako raspolaže samo onim što je njegovo.“ (Marks 1998:189 f.)

Društvena
realnost

Hajnrihs i Rols definisali su na navedeni način pravdu i jednakost u skladu sa svojim filozofskim pristupom i ukazali na razlike između ta dva pojma.¹³ Oni, u ovim definicijama misle na pojmove, a ne na društvenu stvarnost. Za definicije nije od značaja da li se pravda u jednom društvu smatra ostvarenom ili ne.

Realni društveni uticaj osnovnih vrednosti predstavlja, naravno, ipak značajan zahtev. Upravo taj zahtev bitan je i u socijalističkim konceptima pravde.

Kako objasniti
vladajuću
nejednakost i
nepravdu u društvu?

Socijalistički koncepti polaze, po pravilu, od toga da mora biti moguće objasniti vladajuću nejednakost i nepravdu. Na činjenicu da društvena uređenja ne vode u jednakost ili pravednu raspodelu veoma jasno ukazuju statistike o siromaštvo i bogatstvu. Nejednakost i neravnopravnost ne predstavljaju nikako slučajne pojave ili reakciju na pojedinačne slučajeve neravnoteže već sistematski društveni problem. Pre svega se, međutim, uslovi proizvodnje u kapitalističkoj tržišnoj privredi mogu identifikovati kao uzroci nejednakosti i nepravde, iako oni nisu jedini.

Socijalistički koncepti su svoju argumentaciju u poslednjih 150 godina gradili na dva stuba: s jedne strane oni zahtevaju preraspodelu društvenog bogatstva, a s druge strane zahtevaju da mora da dođe do promene načina na koji se roba proizvodi i kupuje ako treba ostvariti slobodu za sve ljude. Osnovna ideja je da je potrebno realizovati jednakost za sve da bi se mogla garantovati sloboda za sve.

13 Pri čemu Hajnrihs svakako nema u vidu liberalnu teoriju već pre svega društveno - filozofsku pozadinu radikalne filozofije.

Rols se u svojoj koncepciji suprotstavio tome i tvrdio je da je socijalna tržišna privreda najbolja prema onima koji su u najnepovoljnijem položaju.

Socijalistička stanovišta negiraju Rolsovou teoriju da ekonomske nejednakosti svima mogu biti od koristi (a posebno najslabijima). Socijalistička stanovišta veoma su oštra prema nejednakosti i nepravdi. Empirijski podaci iz studija poslednjih nekoliko godina daju im za pravo.¹⁴

Ta pozicija u političkoj levici odražava se i na teorijski pristup. U diskusiji o pravdi suprotstavljeni su dva različita modela: s jedne strane nalazi se pravedna raspodela socijalnih i materijalnih dobara, a s druge strane pravedan pristup odnosno pitanje da li i na koji način su priznate grupe ljudi u društvu i na koji način i da li one imaju pristup društvenim pozicijama u društvu (dakle socijalnom statusu). To je debata koja se vodi ne samo na teorijskom nivou, već i u politici. To strogo suprotstavljanje pravedne raspodele s jedne strane i pravednog pristupa s druge strane zasnovano je veoma snažno na obostrano prisutnim predrasudama.

Upravo teoretičari koji se zalažu za pravedan pristup, nisu u potpunosti protiv preraspodele. Pri tome se uglavnom radi o mnogo kompleksnijim pojmovima pravde, koji ekonomsku nejednakost smatraju problemom pravde.

Ta rasprava veoma je važna i zbog toga što ona može da znači podelu ciljne grupe zaposlenih koja je za socijaldemokratiju od posebnog značaja. Trenutno se može uočiti polarizacija te ciljne grupe i po pitanju slobode i jednakosti, što se i ranije u istoriji dešavalo.

Treba pomenuti i dvodimenzionalni pojam pravde koji je zastupala Nensi Frejzer i koji u posebnoj meri kombinuje dve dimenzije pravde.

Može li nejednakost da bude korisna za sve?

Ravnopravna raspodela nasuprot pravednom pristupu

14 Navodimo studije koje vredi pročitati: Bordije 1997; Kastel 2000; Šultajs/Šulc 2005

2.2.3. Dvodimenzionalni pojam pravde Nensi Frejzer

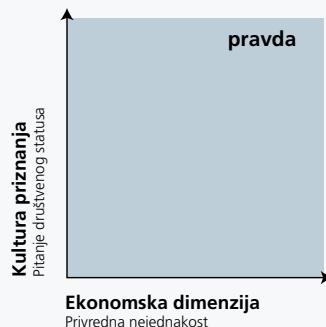
Dvodimenzionalni pojam pravde

Nensi Frejzer je u svom konceptu pravde pokušala da umanji napetosti koje vladaju u odnosu između pravedne raspodele/preraspodele i pravedne mogućnosti ili liberalnog pristupa i da predloži dvodimenzionalni pojam pravde:

„Na teoretskom nivou potrebno je osmisliti dvodimenzionalni koncept pravde, koji bi uskladio legitimno pravo na socijalnu jednakost sa legitimnim zahtevima za prihvatanjem razlika. Na praktičnom nivou treba osmisliti programsku političku orijentaciju koja dopušta ujedinjenje prednosti koje pruža politika preraspodele sa prednostima politike priznanja.“

(Frejzer 2003:17 f.)

Teorija Nensi Frejzer glasi da svaka nepravda to jest diskriminacija u sebi sadrži i ekonomsku diskriminaciju i nedovoljno priznanja, doduše u specifičnim proporcijama:

Sl. 3: Pojam pravde Nensi Frejzer

Primeri iz prakse

Na primer, diskriminaciju homoseksualaca treba stoga tražiti pre svega u oblasti statusa i društvenog priznanja. Istovremeno je ona, međutim, neodvojiva od lošijeg finansijskog položaja prilikom oporezivanja na osnovu registrovanog života u obliku životnog partnerstva. *Pravdu* je ovde, znači, jedino moguće postići ako se uzme u obzir specifična konstelacija diskriminacije u statusu i u ekonomskoj dimenziji.

Nensi Frejzer (rođ. 1947.) je profesorka političkih nauka u Novoj školi za društvena istraživanja u Njujorku. Ona važi za jednu od najpoznatijih feminističkih teoretičarki.

Objavila je publikacije o feminističkoj teoriji, o teoriji pravde i kritičkoj teoriji.

za te osobe takođe predstavlja značajan problem. Da bi se ostvarili pravda i učešće u društvu potrebne su strategije koje u dovoljnoj meri uzimaju u obzir obe dimenzije.

Frejzerova, dakle, najpre nastoji da opiše analitički postupak istraživanja diskriminacije ili nepravde. Ali ona formulise takođe normativno što bi trebalo da bude pravda po njenom mišljenju. Ona pravdu razume kao *paritet participacije*.

„Normativno jerzgro moje koncepcije [sastoji se] u predstavi „paritet participacije“. Po toj normi pravda zahteva društvene mere, koje će svim (odraslim) članovima društva dozvoliti da međusobno komuniciraju na ravnopravnom nivou. Da bi „paritet participacije“ mogao da postane moguć, tvrdim da moraju biti ispunjena najmanje dva uslova. Najpre raspodela materijalnih resursa mora obezbediti nezavisnost i „pravo glasa“ učesnika. To će nazvati objektivnim uslovom. Ona u startu izuzima oblike i nivoje ekonomskе zavisnosti i nejednakost, koje otežavaju paritet učešća. [...] Nasuprot tome, drugi uslov zahteva da institucionalizovana kulturna vrednosna šema ukaže jednako poštovanje svim učesnicima i da se obezbede jednakе šanse za dobijanje društvenog priznanja. To će nazvati intersubjektivnim uslovom pariteta participacije.“ (Frejzer 2003:54 f).

Kao drugi primer možemo navesti stigmu i isključivanje nezaposlenih iz društvenih tokova. Njihova isključenost iz društva u značajnoj meri zavisi, istina je, od njihovog lošeg materijalnog položaja. Ipak empirijske studije sve više pokazuju da društveno poštovanje i priznanje, odnosno društveni status,

Pravdi je potrebna višedimenzionalna strategija

Predstava „participativnog pariteta“

Sada Frejzerova mora da odredi, što je Rols takođe učinio, po kojim kriterijumima će utvrđivati odnosno isključivati pravedan ili nepravedan tretman u obe dimenzije. Ona predlaže sledeći kriterijum:

„Stoga za obe dimenzije opšti kriterijum služi tome da se razlikuju opravdani od neopravdanih zahteva. Bez obzira na to da li su problem raspodela ili priznanje, oni koji ih traže moraju u oba slučaja da pokažu da ih postojeće mere sprečavaju u tome da kao ravnopravni građani učestvuju u društvenom životu.“ ((Frejzer 2003:57 f)

Kontrolni koraci

1. *Analiza:* O kom neravnopravnom tretmanu se radi? Na koji način su predstavljene dve dimenzije?
2. *Primena kriterijuma:* Na koji način mere/pravila društva sprečavaju participativni paritet?
3. *Alternative:* Kakvim promenama ili strategijama bi bilo moguće uspostaviti participativni paritet?

Ovi kontrolni koraci (analiza na osnovu dve dimenzije s obzirom na konkretno utvrđenu nepravdu, kao i primena i alternative) kod Frejzerove predstavljaju pre svega pitanje demokratskog pregovaranja i dogovaranja.

I tu, naravno, treba napraviti praktičan test: na primer, bilo bi moguće uključiti diskusiju o opštem zdravstvenom osiguranju građana u poređenju sa paušalnim iznosom po glavi stanovnika (up. str. 47 ff).

U cilju borbe protiv nepravde Frejzerova pominje dve različite društvene strategije (Frejzer 2003:102 f): afirmacija (prilagođavanje postojećem stanju) i transformacija (preobražaj).

Liberalna država blagostanja predstavlja stoga afirmativnu strategiju za ublažavanje ekonomskih nedostataka slobodne tržišne privrede. Tu se ne eliminiše, doduše, ekonomski neravnopravan tretman kapitala i rada, ali se ublažava.

Transformativna strategija bila bi strategija socijalista, odnosno zamena slobodne tržišne privrede socijalističkom privredom.

Frejzerova se suprotstavlja obema strategijama. Ona uvodi treću strategiju, koju naziva *nereformatorska reforma* (po Andreu Gorcu). Ovaj rogočatan i ne baš lako razumljiv pojam ona povezuje sa socijaldemokratskim projektom:

„U fordističkom periodu ova strategija je obeležila razumevanje socijaldemokratije u delovima levog političkog spektra. Iz te perspektive socijaldemokratija se posmatrala ne samo kao jednostavan kompromis između afirmativne liberalne države blagostanja, s jedne strane, i transformativne socijalističke države s druge strane. Ona je u mnogo većoj meri doživljavana kao dinamičan režim čiji bi razvoj dugoročno gledano bio transformativan. Ideja je bila da se na početku institucionalizuje čitav niz očigledno afirmativnih reformi preraspodele, a među njima i opšti zahtev za socijalnom pomoći, snažno progresivno oporezivanje, makroekonomski političke mere ostvarenja potpune zaposlenosti, potpuno razvijen javni sektor sa slobodnim tržistem i značajan udio u javnoj i/lili kolektivnoj imovini. Iako nijedna od ovih javnih politika nije po sebi izmenila strukturu kapitalističkog društva, ipak je bilo očekivano da će se celokupna ravnoteža moći između kapitala i rada promeniti u korist rada i da će dugoročno gledano biti povoljna za transformaciju. Ovo očekivanje svakako nije potpuno neopravdano. Na kraju nije bilo moguće ispuniti ga, pošto je neoliberalizam ubrzo završio taj eksperiment.“ (Frejzer 2003:110 f)

*Polazna tačka
„nereformističke
reforme“*

Ta strategija *nereformističke reforme* pokušala je da uspostavi most između socijalno - liberalnog i socijalističkog koncepta pravde.

2.2.4. Politička dimenzija pravde između pravde prema zaslugama i pravde na osnovu potreba

Politička obrazloženja nepravedne raspodele – dva politička pojma

Filozofska diskusija je pokazala da je pravdu moguće na različite načine filozofski definisati, ali da su filozofska objašnjenja samo ograničena od pomoći. Radi se pri tome o relativnom određenju pojma, o kome se vode društveni pregovori i koji različite društvene grupe prisvajaju za sebe (sindikati, udruženja poslodavaca ili političke partije).

Na kraju, a to se već pokazalo u filozofskim diskusijama, kod pitanja pravde uvek se radi o raspodeli materijalnih ili nematerijalnih dobara (*distributivna pravda*), koja se ocenjuje kao pravedna ili nepravedna.

U političkoj diskusiji ustanovila su se doduše još dva pojma pravde, kojim se pokušava opravdati i legitimisati raspodela dobara sa još jednog stanovišta.

Način da se izrazi pravedan odnos prema rezultatima pravda na osnovu postignutih rezultata je slogan *rezultati se moraju ponovo isplatiti?* Pre svega građanski deo partija FDP¹⁵ i CDU/CSU zastupaju redovno stanovište da rezultati opravdavaju povoljniji položaj prilikom raspodele dobara. Pravda ostvarena na osnovu rezultata prepostavlja da distributivna pravda može biti merena zaslugama pojedinaca.

Primer za to je granica za obračunavanje doprinosa za zdravstveno osiguranje. Od jednog određenog godišnjeg prihoda moguće je izabrati privatno zdravstveno osiguranje (a time i po pravilu, bolje lečenje u slučaju bolesti). Veliki deo političke levice u odnosu prema tome je skeptičan ili potpuno protiv.

Ali pravedan odnos prema rezultatima rada predstavlja i za levicu argument: „Jaka ramena moraju više da ponesu“ – tako glasi široko rasprostranjeni argument koji se odnosi na pravedan tretman rezultata. Ko ima više, mora više da doprinese zajedničkoj dobrobiti. U socijalnim osiguranjima (osiguranje od nezaposlenosti i penziono osiguranje) sa tim je povezano i održanje socijalnog statusa: ko je ranije više uplaćivao, u slučaju potrebe dobija više.

15 FDP – Slobodna demokratska partija Nemačke, Liberali.

Sličan argument može se upotrebiti i u strukturi plata u preduzeću: Da li je izvršni direktor zaista toliko više doprineo uspehu poslovanja od radnika na traci, da li berzanski analitičar zaista ostvaruje više od medicinske sestre?

Očigledno je da pravedan odnos prema rezultatima koriste političke partije različitih političkih usmerenja. Kao osnov za političku argumentaciju povodom nejednake raspodele ustanovljen je pravedan odnos prema rezultatima rada. Ipak, on ostaje u prvom redu relativan argument i time pitanje odnosa moći u društvu i društvenog dogovora.

Pravedna raspodela usluga: Za pravednu raspodelu usluga bitno je koje usluge moraju različite osobe da dobiju, jer njihov socijalni položaj to zahteva. Na primer, osoba kojoj je neophodna nega dobija određeni stepen nege: zdrava osoba ne može da iskoristi tu uslugu, jer nema tu specifičnu potrebu ili njena potreba nije društveno priznata. Većina usluga koje pružaju ustanove za socijalni rad u skladu sa zakonom o socijalnoj zaštiti orijentira se prema pravednim potrebama. Pravedna raspodela potreba takođe u našem društvenom sistemu predstavlja osnov legitimnosti.

Oba argumenta se često koriste u političkim diskusijama.

*Pravedna
raspodela usluga*

2.2.5. Odstupanje: Jednakost i pravda kao socijaldemokratski pojmovi

Pomeranje naglaska u diskusiji o pravdi

Pored ovog filozofskog pristupa pojmu *pravde* zanimljiv je i sled političkih pojmoveva u okviru socijaldemokratije u istoriji Savezne Republike Nemačke. Na osnovu toga moguće je ustanoviti političko pomeranje akcenta u diskusiji o pravdi, koja je, iako je nastala nezavisno od teorijske debate, posledično ipak bila pod njenim uticajem.

Ovde se određuju politički pojmovi socijaldemokratije, zbog toga što se na socijaldemokrate, posebno u spektru političkih partija Nemačke gleda kao na partiju socijalne pravde.

U određenju pojmoveva može se uočiti sled koji sadrži promenu u nameri kako treba sprovesti to jest kreirati politiku pravde državnim sredstvima, kada se radi o fazama vladanja socijaldemokratije. Pojam *jednakosti* postepeno je dopunjeno pojmom *jednakih mogućnosti*, a kasnije i pojmom *pravednih mogućnosti*.

„Jednakost“

Pre svega do 1959. godine, kada je Socijaldemokratska partija na svom stranačkom kongresu u Bad Godesbergu pridobila nove slojeve birača, pojma *jednakost* bio je još uvek sastavni deo društvenih zahteva politike levice. Odnosio se na sve oblasti života. U središtu društvenog života stajao je, doduše, rad. Jednakost je bila povezana, pre svega, sa prevazilaženjem neslobode i eksploatacije u proizvodnim odnosima. Od saodlučivanja radnika u industriji uglja i čelika pa sve do talasa štrajkova pedesetih godina XX veka, što predstavlja događaje koji u današnje vreme sve više padaju u zaborav, vodila se borba za veću jednakost, dakle za veće učešće u odlučivanju o radu i životu. Rezultat je bio kontradiktoran, pošto je učešćem u odlučivanju u preduzećima postignut delimični uspeh, ali istovremeno zahtev za jednakošću u radu trajno nije ostvaren.

„Jednake šanse“

U eri Branta i za vreme socijalno - liberalne koalicije nastao je pojma *jednakost šansi*, koji je još uvek veoma značajan (ne samo u socijaldemokratiji) i koji je na poseban način karakterisao progresivnu politiku u eri Vilija Branta. Novoformirani pojma prihvatio je tendenciju ka postojanju nejednakosti u društvu i stavljao je akcenat na obrazovnu politiku. Razvoj obrazovnih institucija i državnog sektora postao je značajna argumentacija kojom su se pridobijali novi slojevi birača i kojom se uticalo na to da se nejednakost ne odnosi samo na materijalnu

raspodelu već i na raspodelu obrazovnih šansi u društvu. Za socijaldemokrate činjenica da se nejednaka raspodela materijalnih dobara i nejednaka raspodela obrazovnih mogućnosti dopunjaju i idu ruku pod ruku. Za liberalne akcenat je stavljen manje na isprepletenost pojmove *jednakost* i *jednakost šansi* već mnogo više na zamenu jednakosti jednakim šansama. Jednake šanse su bile bitne i za liberalni stav. Samo tako je na kraju bila ostvariva socijalno - liberalna politika.

Novi fokus bio je znak nove društvene konstelacije i novog usmerenja politike i u tom smislu je bio karakterističan pojam *jednake šanse*. On je uveden u trenutku kada je pozitivno razumevanje socijalne države stabilizovalo ekonomsku situaciju.

U trećoj fazi socijaldemokratske vlasti u vreme Kancelara Gerharda Šredera pojam *jednake šanse* dopunjjen je pojmom *pravedne šanse*. *Pravedne šanse* mnogo više naglašavaju aspekt raspodele. Pojam ukazuje na to da su šanse u društvu vezane za raspodelu materijalnih i nematerijalnih dobara. Ti resursi su, međutim, ekonomski ograničeni, što je bio jedan od osnovnih argumenata te vlade.

Ograničene šanse morale su, dakle, biti *pravedno* raspodeljene. Pri tome je Šrederova politika pozajmljivala od političke predstave o *pravednom odnosu prema rezultatima rada: formula stimulacije i zahtevi* sadrži pružanje šansi i dodelu materijalnih resursa baš kao i očekivani rezultat.

Upravo definisanje pravednih šansi u političkoj debati dovodi do podela unutar Levice.

Pitanja o kojima se vodi kritička rasprava bila su i ostala sledeća:

- Da li zaista postoje, i ako postoje, onda u kojoj meri, navodna objektivna ograničenja resursa? Da li je pitanje političke volje kada bi se učinili kakvi izbori u zavisnosti od javnih finansija i socijalnog osiguranja?
- Da li se društvena raspodela opterećenja i rasterećenja u odabranom obliku može nazvati pravednom (npr. rasterećenje preduzeća s jedne strane, a zadiranje u sistem socijalnih prava s druge strane)?

„*Pravedne šanse*“

*Definicija
pravednih šansi
deli političku
levicu*

Nezavisno od toga kako se odgovori na ovo pitanje jasno je da je pojam pravde i teoretski i politički sporan.

Izazovi Socijaldemokratama koji proizlaze iz debate o pravdi:

- Pravda je fundamentalna vrednost kada se radi o raspodeli materijalnih i nematerijalnih dobara. Socijaldemokrate ne mogu se, međutim, pozvati na jedinstven pojam pravde. Kao osnov legitimnosti *pravda* je kao argumentacija društveno efikasna, ali teoretski sporna.
- *Pravda* se očigledno mora posmatrati odvojeno za različita društvena polja.
- Za jednakost kao jednaku raspodelu dobara nije, međutim, neophodno obrazloženje. Odstupanja od jednakosti moraju se definisati sa stanovišta pravde i o njima se mora pregovarati.
- Realna sloboda ne može se zamisliti bez jednakosti.

Pravda u Programu SPD-a iz Hamburga:

„Pravda se sastoji od jednakog dostojanstva svakog čoveka. Ona podrazumeva istu slobodu i iste šanse u životu za sve, nezavisno od porekla i pola. Pravda podrazumeva, dakle, jednakost u obrazovanju, radu, socijalnoj sigurnosti, kulturi i demokratiji, jednak pristup svim javnim dobrima. Ukoliko nejednaka raspodela prihoda i imovine podeli društvo na deo koji ostatak društva drži u vlasništvu i na deo koji je u vlasništvu, onda će ona prekršiti pravilo o jednakoj slobodi i time će biti nepravedna. Stoga pravda zahteva veću jednakost u raspodeli prihoda, imovine i moći. [...] Rezultati rada moraju biti priznati i poštovani. Pravdna je raspodela prihoda i vlasništva u skladu sa rezultatima rada. Imovina obavezuje: ko zarađuje natprosečno mnogo i ko ima veću imovinu od ostalih, mora više i da pruži društvu.“

(Program iz Hamburga 2007: 15f)

2.3. Solidarnost

Pojam o kome se najmanje priča je *solidarnost* (ili u Francuskoj revoluciji: *bratstvo*). Razlog za to je sigurno činjenica da je solidarnost pojам koji se odnosi na suživot ljudi i stoga je teško integrisati ga u teoretski pristup.

Različiti autori¹⁶ solidarnost grubo definišu kao:

- 1) osećaj zajedništva i odgovornosti, koji potiče iz zajedničkih interesa i
- 2) koji se odražava na ponašanje koje je u službi zajednice i
- 3) prevazilazi formalno pravo na zajedničku pravdu.

Solidarnost time predstavlja pitanje zajedničkog *solidarnog identiteta*, koji se hrani sličnim načinom života i zajedničkim vrednostima.

Američki sociolog i moralni filozof Valcer ukazuje donekle opravdano na to da bi solidarnost mogla biti opasna *ako bi predstavljala samo osećanje, emotivnu kompenzaciju za saradnju umesto odraza stvarne, svakodnevne saradnje* (Valcer 1997: 32).

Ta stvarna saradnja odnosi se na društvene institucije i strukture u kojima se može razvijati solidarnost i u kojima može doprineti socijalnoj sigurnosti.

Solidarnost može svakako nastupiti i ekskluzivno i u obliku diskriminacije – duh zajednice desnih ekstremista je primer za to. Za demokratsko društvo, koje se razvija iz otvorenog i pluralističkog civilnog društva i sa njim, ovaj pogrešan oblik solidarnosti predstavlja ogromnu i još uvek potcenjenu opasnost. Pri tome je granica prekoračena kada se zajedništvo jedne zajednice hrani diskriminacijom drugih.

*Definicija
solidarnosti*

*Veza solidarnosti i
socijalnog identiteta*

*Solidarnost kao
pojam svakodnevne
saradnje?*

16 Na primer Hondrih 1994; Carigiet 2003.

O solidarnosti stoga ne bi trebalo pričati bez ostvarenja slobode i jednakosti u demokratskom društvu.

Koliko god da je teško razumeti pojam, ipak je on bio efikasno utemeljen i institucionalizovan u društvenoj istoriji. Velika osiguranja (osiguranje za nezaposlene, zdravstveno, penziono i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja) predstavljaju solidarne institucije zaposlenih. Njihovo osnivanje pokrenuto je devedesetih godina XIX veka odnosno dvadesetih godina XX veka pod ogromnim pritiskom zaposlenih i socijalista odnosno socijaldemokrata – čak u vreme konzervativne Bizmarkove vlade.

Zadružarstvo takođe predstavlja jednu od solidarnih zajednica u kojoj članovi na osnovu zajedničkog interesa formiraju zajednicu, koja poništava konkureniju, inače uobičajenu na tržištu.

U svakom slučaju može se reći da solidarnost podrazumeva neophodnost ravnoteže između interesa. To ukazuje na činjenicu da solidarnost može da nastane samo ako se u političkim argumentacijama uzmu u obzir različiti, ali pre svega zajednički interesi.

Izazovi socijaldemokratije iz debate o solidarnosti:

- društvene institucije mogu da podstiču, ali ne da stvore solidarnost kao socijalnu vezu u okviru društva;
- u socijaldemokratiji mora se proveriti na koji način državne institucije i institucije civilnog društva utiču na solidarnu povezanost i

- o solidarnosti bi uvek trebalo govoriti u vezi sa ostvarenjem slobode i jednakosti.

Solidarnost u programu SPD-a iz Hamburga:

„Solidarnost znači međusobnu povezanost, pripadanje i pomoć. Ona predstavlja spremnost ljudi da se zalažu jedni za druge i da jedni drugima pomažu. Ona je na delu između jakih i slabih, između generacija, između naroda. Solidarnost stvara moć promene, to pokazuje iskustvo radničkog pokreta. Solidarnost je ogromna snaga koja spaja naše društvo – u spontanoj i individualnoj spremnosti da pomognemo, sa zajedničkim pravilima i organizacijom, u socijalnoj državi kao politički utemljena i organizovana solidarnost.“

(Program iz Hamburga 2007:16)

2.4. Šta kažu drugi?

Autor: Martin Timpe

Ono što je prirodno, osnovne vrednosti socijaldemokratije nisu jedine na političkoj sceni. I druge partije formulisale su, u svojim programima ili sličnim dokumentima, svoje osnovne vrednosti. Sada ćemo ukratko da bacimo pogled na te pristupe. Pri tome nemamo namjeru da u potpunosti prenesemo program, već ćemo ga preleteti bez želje da se izgubimo u semantičkim detaljima.

Odlučan pogled na „božansku kreaciju“

Odlučan pogled na božansku kreaciju: CDU

Osnovne vrednosti CDU su sloboda, pravda i solidarnost. U njenom novom programu, koji je donet na stranačkom kongresu u Hanoveru u decembru 2007. godine, formulisane su te tri osnovne vrednosti. Iako su te osnovne vrednosti na prvi pogled identične kao vrednosti koje je SPD formulisala u svom programu iz Hamburga, mogu se prilikom detaljnijeg posmatranja uočiti razlike. CDU naglašava svoju orijentisanost ka hrišćanskoj slici čoveka i božanskoj kreaciji. Za CDU hrišćanska religija predstavlja centralnu tačku, dok je u socijaldemokratskoj interpretaciji osnovnih vrednosti to je samo jedan od mnogobrojnih izvora osnovnih vrednosti. (U bavarskoj pokrajinskoj partiji CSU¹⁷ ta osnovna orijentacija mnogo je više izražena i dopunjena desno - konzervativnom orijentacijom ka naciji i patriotizmu.)

Zatim se može primetiti da CDU koristi nešto drugaćiji pojam slobode od SPD-a. Sloboda je kod CDU daleko opširnije formulisana nego ostale osnovne vrednosti. Čitav proces nastanka tog programa imao je naslov: „Nova pravda kroz veću slobodu“. To ukazuje na prioritetni položaj slobode kao osnovne vrednosti, dok SPD insistira na jednakom značaju svih osnovnih vrednosti. Osim toga, u programu CDU negativna prava i slobode su jače naglašena od onih pozitivnih koji donose veće mogućnosti.

17 CSU – Hrišćansko-socijalna unija, partija koja postoji samo u Bavarskoj i koja samo u Bavarskoj izlazi na izbore. Njena sestrinska partija CDU (Hrišćansko - demokratska unija) izlazi na izbore u svih ostalih 15 pokrajina, ali ne i u Bavarskoj. U Bundestagu te dve partije su u zajedničkoj poslaničkoj grupi (prim. prev.)

► Tri osnovne vrednosti Stranke slobodnih demokrata (FDP):¹⁸ sloboda, sloboda, sloboda

FDP nema program, ali ako pogledamo dokumenta kao što su „Principi iz Vizbadena“ koji su doneti na stranačkom kongresu 1997. godine, onda će nam postati jasna veoma jednostrana orijentacija kada se radi o slobodi kao osnovnoj vrednosti. Mogli bismo pomisliti da je to razumljivo za partiju koja svoje korene vidi u političkom liberalizmu. Ipak ima dosta suprotnih argumenata. Sigurno nećemo uvrediti, na primer, Džona Loka, praoča političkog liberalizma, ako tvrdimo da su i aspekti pravde u njegovoj zamisli kako bi društvo trebalo da izgleda igrali centralnu ulogu. FDP, međutim, pokušava da svaki aspekt svojih principa izvuče iz pojma slobode. Formulacije poput *sloboda je napredak* ili *sloboda nas vodi u budućnost* pokazuju kako slobodne demokrate na veštački način pokušavaju da se pozovu na osnovnu vrednost koja je nesporno značajna. Ali sasvim je jasno da će društvo, koje se zalaže jednostrano samo za slobodu i pri tome zanemaruje pravdu i solidaran suživot, veoma brzo dospeti u probleme koji će egzistencijalno ugroziti održivost socijalne zajednice.

► U jednom opštem šarenilu biće za svakoga po nešto: Koalicija 90 / Zeleni

Zeleni samoodređenju čoveka dodeljuju centralnu ulogu. Oni pojam pravde, koji ima tako mnogo nijansi, razvijaju tako da ga je skoro nemoguće razumeti. Pored pravilne raspodele dobara, koja treba da postoji, Zeleni u isti rang stavlju i ravnopravno učešće u društvu, ravnopravnost među generacijama, ravnopravnost polova i međunarodnu pravdu. Naravno da ništa od ovoga nije pogrešno. Ali postaviti sve ove pojmove na isti nivo bez odnosa prioriteta nije pravi način ako želimo kritičkom ili otvorenom čitaocu ili čitateljki da ponudimo jasnu predstavu o tome šta se podrazumeva pod pravdom.

U skladu sa onim što očekujemo od ekološke političke stranke, osnovnim vrednostima dodat je i zahtev za održivošću u svim oblastima politike. Međutim, ne deluje istinski ubedljivo staviti, nesumnjivo značajan, zahtev za održivošću u isti rang sa osnovnim vrednostima kao što su sloboda, pravda i solidarnost.

*Sloboda, sloboda,
sloboda*

*U opštem šarenilu
postoji za svakoga
po nešto*

18 Stranka slobodnih demokrata – Liberali (prim. prev.)

➤ **Sve teče - sve se menja: Politička stranka Levica (Die Linke)**

Levica koja je nastala povezivanjem partije PDS (Partije demokratskog socijalizma)¹⁹ i udruženja *Izborna alternativa rad i socijalna pravda*²⁰ (WASG) do danas nije usvojila svoj program. U *Programskim smernicama* koje su bile osnova za fuziju dvaju političkih stranaka, u kratkim crtama su pomenute osnovne vrednosti. Tamo se pominju demokratija, sloboda, jednakost, pravda, internacionalizam i solidarnost kao osnovne vrednosti. Iz istorijske perspektive jasno pozivanje na individualnu slobodu deluje umirujuće, jer bi bez nje jednakost završila kao oduzimanje prava na samostalno odlučivanje. Podjednako jasna je i izjava da sloboda bez jednakosti predstavlja samo slobodu za bogate, i tu se zagovornici socijaldemokratije sigurno ne bi bunili kada bi to bilo i drugačije formulisano. Upravo taj odnos između slobode i jednakosti je ono što mora biti pažljivo praćeno u daljem programskom diskursu stranke *Levica*.

19 „Levica PDS“ bila je Partija nemačkog socijalizma koja je postojala od 1989. do 2007. godine (prim. prev.)

20 WASG bila je politička partija u Nemačkoj koju su formirali tokom 2004. godine neki članovi SPD-a koji su imali kritički osrvt na Vladu i neki sindikalci kao što je Udruženje *Izborna alternativa – rad i socijalna pravda* koja je u junu 2005. godine konstituisana kao politička partija (prim. prev.)

2.5. Osnovne vrednosti u praksi

Nakon što smo se do sada bavili osnovnim vrednostima na teoretskom nivou, želeli bismo sada da bacimo pogled na praktičnu primenu. Koju ulogu imaju osnovne vrednosti za socijalnu demokratiju u svakodnevnoj političkoj debati? Skupom primera iz različitih oblasti želimo da damo ideje u vezi sa tim i da podstaknemo na razmišljanje.

2.5.1. Obrazovna politika²¹

Strategija „Škola stvara šanse za budućnost“ – o komunalnoj primeni napredne obrazovne politike²²

Autor: Mark Herter

Otkada su 2003. godine prve PISA studije ukazale na nedostatke nemačkog obrazovnog sistema, dobar obrazovni sistem postao je tema o kojoj se jako mnogo razgovara na nivou države, pokrajina i na lokalnom nivou. Posebno se govori o činjenici da je u Nemačkoj uspeh u obrazovanju, pre svega u poređenju sa drugim zemljama, u bliskoj vezi sa socijalnim poreklom dece i mladih. Ali kako bi trebalo da izgleda socijalno pravedan i solidaran školski sistem, koji istovremeno nudi slobodu da se odlučujemo za obrazovanje i životni poziv?

SPD u Hamu posvetila se tom pitanju i razvila integrisani socijaldemokratski plan u okviru strategije „Škola stvara šanse za budućnost“. Kao samostalan grad koji ne pripada nijednom okrugu Ham je nosilac školskog obrazovanja i time odgovoran za razvoj škola u pravdu budućnosti.

➤ Čemu strategija?

Do sada se politika obrazovanja u Hamu, u kome je na vlasti koalicija između CDU/FDP, vodila samo s povodom. To znači: kada se prijavi previše ili premalo učenika u nekoj školi, onda se škola dograđuje, zatvara ili premešta dok se ne prilagodi broju učenika. Nakon toga čeka se sledeći povod za neku akciju.

21 Up. za temu obrazovanje: Priručnik 3: Socijalna država i socijalna demokratija (2009), poglavlje 7.5 Obrazovanje.

22 Primer je zasnovan na razvojnem planu škole koji je zaista razradila SDP u Hamu.

To nije dobar osnov za školsku strukturu budućnosti na lokalnom nivou. Polazišta za novi školski koncept bilo je, osim toga, razumevanje da nije samo važan školski sistem već da su za obrazovni uspeh dece i mlađih odlučujuće i tačke povezivanja sa centrima za socijalni rad koji se bave decom i omladinom, sa institucijama za podsticanje stručnog obrazovanja i sa tržištem rada kao i integrisanje u društvu. Strategija je krenula od analize i formulisala dugoročne ciljeve i operativna polja delovanja kroz koja se provlače poboljšanje učešća u obrazovanju i uspeh u obrazovanju kao ključna stvar.

Socijaldemokratska strategija

Cilj je bio da se predstavi socijaldemokratska alternativa upravljanju postojećim školama preko većine u gradskom parlamentu. Koliko je to neophodno jasno je, pored sveprisutnih PISA studija, i na osnovu dva indikatora neuspeha dosadašnje politike obrazovanja u Nemačkoj:

- Sa kvotom manjom od 30% dece koja polože malu maturu u odgovarajućoj školskoj godini Ham je daleko ispod prosečnih kvota u nezavisnim gradovima pokrajine Severna Rajna – Vestfalija. Susedni grad Minster ima kvotu od 50%.
- Dok se u bogatijim delovima grada 50% dece uspešno upiše u gimnaziju, u klasičnoj radničkoj četvrti Heringen taj procenat iznosi jedva 19,5.

Istovremeno socijaldemografski razvoj ukazuje na jasnu potrebu da se nešto učini. Broj učenika u školskoj godini kada se iz osnovne škole prelazi u sledeću školu 2015. godine biće za jednu četvrtinu manji nego 2005. godine. Već 2010. godine svako drugo dete rođeno u Hamu potičaće iz porodice migranata. Integracija i korišćenje svih postojećih mogućnosti i talenata ne predstavlja samo politički zahtev svih naprednih političkih snaga već osnovni preduslov za uspešan razvoj grada u strukturnim promenama.

► **Sloboda na koju mi mislimo – celodnevni boravak nije samo za neku decu**

Prva ideja vodilja strategije jeste proširenje celodnevnog boravka uz postojeću mrežu za čuvanje dece. *Dobro bavljenje decom* posle jedan sat popodne počinje odgovarajućom i kvalitetnom ponudom bavljenja decom mlađom od tri godine, zatim se odnosi na pedagoški zahtevno bavljenje decom između tri i šest godina starosti u dovoljnem vremenskom trajanju kao i na otvoreni celodnevni boravak u školi koji se ne nudi samo u mlađim razredima osnovne škole već traje sve do

14. godine života. Na taj način postaje moguće uskladiti porodicu i karijeru. Na taj način grad ne određuje roditeljima kako da vaspitavaju svoju decu već pruža okvirne uslove u kojima je majkama i očevima omogućeno slobodno da sami donesu odluku o tome. Sloboda tako nije sloboda bogatih porodica, koje mogu sebi da priušte dadilju, već je to sloboda svih porodica da sprovedu u delo svoj način života.

➤ Ostvariva socijalna pravda – okružne škole za nove šanse

Još jedna ideja vodilja strategije jeste da se u svakom od sedam okruga grada Hama omogući veća prohodnost i veće napredovanje u školskom sistemu. Treba da bude moguće obrazovati se u svakoj oblasti u svakom delu grada. Cilj je da se školski uspeh odvoji od porekla učenika. Socijalna pravda tako predstavlja nastavak ravnopravnog učešća u smislu životnih šansi, mogućnosti obrazovanja koje otvaraju mogućnosti za dalje školovanje. Integracija i jača individualna stimulacija nisu suprotnosti već se međusobno uslovjavaju.

Okružne napredne škole (po modelu SPD-a iz Severne Rajne - Vestfalije), nakon zajedničke nastave u petom i šestom razredu, predviđaju mogućnost dalje integrativne nastave do desetog razreda kao i izbor između osnovne škole, realne škole i gimnazije – pri čemu se sve ove škole nalaze pod istim krovom i u svima njima radi isto nastavno osoblje. Na licu mesta bi se takođe mnogo toga promenilo: zajednička škola bi po prvi put ponudila gimnaziju i realnu gimnaziju u pomenutoj radničkoj četvrti Heringen. Ostale tri četvrti takođe bi po prvi put dobile gimnaziju. Sve u svemu, s obzirom na demografski razvoj ne postoji gradski okrug u kome bi se održala postojeća ponuda škola bez neke forme zajedničkog obrazovanja.

➤ Solidarnost je više od praznih reči – budžet za socijalni razvoj

Treći noseći element predloga za politiku školovanja jeste *budžet za socijalni razvoj*. On uzima u obzir činjenicu da su potrebe i preduslovi za razvoj u različitim školama različito izraženi.

Tamo gde je broj učenica i učenika iz porodica migranata najveći i gde se socijalni problemi najviše odražavaju na školsku svakodnevnicu, školski budžeti se obično potroše na održanje redovne nastave, npr. na udžbenike, učešće na ekskurzijama, čuvanje i ručak, dok se na drugim mestima on koristi za kvalitativno poboljšanje nastave i produženi boravak, za projekte i opremu. Rezultat je

apsurdan: tamo gde je najveća potreba za podrškom, tamo su realne mogućnosti najmanje. *Budžet za socijalni razvoj* sada bi funkcionisao na nebirokratski način: svaka škola dobija dodatni budžet za svakog učenika kome treba podrška, koji se paušalno povećava za 10% kada se radi o težim slučajevima. Škola na taj način finansira svoje posebne potrebe, a ima i mogućnost da koristi i svoj prvobitni školski budžet kao i sve ostale škole. Taj koncept suštinski se razlikuje od do sada uobičajenog školskog budžeta koji se računao po glavi učenika. To predstavlja zahtev da finansijski jake škole pokažu *solidarnost* prema finansijski slabijim školama kako bi svuda u gradu postojale jednakе mogućnosti podrške, kako bi se postigao očekivani uspeh.

➤ Dijalog

Nakon zajedničkog razvoja nacrta na političkom nivou, on će biti predstavljen na sedam lokalnih manifestacija roditeljima, nastavnicima i učenicama i učenicima kao i zainteresovanim građanima i oni će o njemu raspravljati. U središtu je pitanje sprovodivosti zamisli u svakoj gradskoj četvrti.

2.5.2. Socijalna politika

Jedinstveno zdravstveno osiguranje odnosno paušalni iznos po glavi stanovnika – pitanje pravedne politike u oblasti zdravstva

Autori: Martin Timpe i Kristina Renč

Činjenica da pružanje zdravstvenih usluga, u principu, više ne zavisi od prihoda ili socijalnog sloja smatra se jednim od velikih socijalnih dostignuća XX veka. Zdravlje predstavlja osnov dostojanstvenog ljudskog života i mora biti u istoj meri dostupno svim građanima. To je zahtev koji potiče direktno iz osnovnih vrednosti socijaldemokratije.

U Nemačkoj se poslednjih godina u javnosti često govori o pitanju finansiranja zdravstva. Posebno su u toj oblasti suprotstavljeni model „paušalnog osiguranja po glavi stanovnika“, za koji se zalaže CDU, i ideja „građanskog osiguranja“, za koji se zalaže SPD. To su dve potpuno različite političke ponude.

Kako treba oceniti ta dva modela *građanskog osiguranja i paušalnog osiguranja po glavi stanovnika* s obzirom na osnovne vrednosti socijaldemokratije? Da bismo to razjasnili, moramo najpre detaljnije pogledati ta dva modela i razmotriti specifičnosti privatnog zdravstvenog osiguranja.

► Jedinstveno zdravstveno osiguranje

SPD traži dalji razvoj zakonskog zdravstvenog osiguranja u jedinstveno zdravstveno osiguranje, u koje u perspektivi treba da uplaćuju svi građani u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima. Za obračunavanje tog doprinosa ne bi trebalo da se uzima u obzir samo prihod iz zaposlenja odnosno plata. Ostale vrste prihoda, kao što je prihod od kapitala, treba takođe da budu uzete u obzir. U građanskom osiguranju zakonsko zdravstveno osiguranje bilo bi ubuduće finansirano ne samo doprinosima osiguranika već i doprinosima poslodavca. Bračni partneri bez sopstvenog prihoda i dalje bi bili suosiguranici, a za decu bi osiguranje bilo oslobođeno uplaćivanja doprinosa.

► Paušalno osiguranje po glavi stanovnika

Model, koji CDU naziva *zdravstvena premija*, predviđa jedinstveni mesečni paušalni iznos za sve zakonski osigurane građane. Svi zaposleni morali bi da plaćaju isti iznos nezavisno od svojih prihoda. Tome bi trebalo dodati i doprinos poslodavaca, koji bi iznosio 6,5% oporezivog prihoda. Poslodavci bi na taj način bili izuzeti iz povećanja troškova u budućnosti. Za one, čija *zdravstvena premija* prevazilazi 7% bruto prihoda, trebalo bi da postoji poravnjanje. Doprinosi za decu zakonskih osiguranika po ovom modelu treba da budu finansirani iz poreskih sredstava.

► Budućnost privatnog zdravstvenog osiguranja

Suštinska karakteristika nemačkog sistema zdravstvenog osiguranja jeste da jedan deo građana ne mora da učestvuje u solidarnom finansiranju. Službenici su isključeni na osnovu sistema pomoći koji se finansira iz poreza, a samostalni preduzetnici ne moraju se zakonski osigurati nezavisno od svojih prihoda.

Oni koji su zaposleni kod nekog poslodavca i imaju prihod od određene visine (granica za obavezno osiguranje) mogu da se odluče za privatno zdravstveno osiguranje. Sve to vodi ka tome da doprinosi čitavih grupa stanovništva nisu na raspolaganju za solidarno finansiranje medicinskog zbrinjavanja. U zavisnosti od

perspektive i političke procene to se može posmatrati kao problem ili kao pozitivni odraz konkurenčije u zdravstvu.

Privatno zdravstveno osiguranje pogodeno je uvođenjem jedinstveno zdravstvenog osiguranja ili paušalnog osiguranja po glavi stanovnika na različite načine. Dok je cilj jedinstveno zdravstvenog osiguranja uključivanje privatnog zdravstvenog osiguranja u solidarno finansiranje, paušalno osiguranje po glavi stanovnika ne bi zadiralo u privilegije privatnog zdravstvenog osiguranja. Čak bi i osiguranje dece privatnih osiguranika, za koju se ne plaćaju doprinosi, bilo finansirano iz poreza.

► Solidarno finansiranje doprinosima – pravedno učešće u skladu sa mogućnostima

Jasno je da je veća solidarnost osnovna karakteristika osiguranja: svi građani učestvuju u skladu sa svojim mogućnostima kroz zajednički sistem osiguranja u finansiranju zdravstvenog sistema.

CDU takođe tvrdi da je njihov model *solidaran*. Kao argument imaju činjenicu da njihov model predviđa poresko izjednačenje. To je, međutim, problematično sa dva stanovišta.

S jedne strane je nejasno koliko mnogo to poresko izjednačenje zaista može da iznosi, ako CDU i FDP nastave da slabe sposobnosti države smanjujući poreze za one koji više zarađuju.

S druge strane, mogućnost solidarnog izjednačenja preko poreskog sistema i predviđa solidarno organizovani poreski sistem. Planovi CDU i FDP suprotstavljaju se tome. Koalicioni ugovor predviđa ukidanje principa po kome snažnija pleća nose veći teret od slabijih, što je predviđeno progresivnim oporezivanjem.

Osim toga, nije solidarno to što će službenici po modelu paušalnog iznosa po glavi stanovnika ubuduće biti izostavljeni i što privatno zdravstveno osiguranje (barem formalno) ostaje u svojim starim strukturama konkurenčije.

Uvođenje građanskog osiguranja nikako neće značiti da će postojati manja sloboda izbora. Ono bi samo prekinulo sa istovremenim postojanjem različitih koncepta. Umesto toga nastali bi *pošteni uslovi za konkurenčiju* kroz obavezujuće odredbe jedinstvenih sistemskih uslova.

Treba da postoji konkurenčija u kojoj će se osiguranici boriti za bolje strukture osiguranja, a ne konkurenčija u kojoj će postojati nadmetanje za *dobre rizike* (za mlađe i zdravije osiguranike). Umesto slobode nekolicine privilegovanih koji rade na svom poboljšanju o trošku solidarne zajednice, postojala bi veća šansa za sve da učestvuju u medicinskom napretku.

Pitanje *pravde* je pitanje koje grupe stanovništva će biti opterećene i rasterećene. I tu se ova dva modela značajno razlikuju. Dok bi u modelu građanskog osiguranja bile rasterećene porodice sa dvoje dece, ista ta grupa stanovništva godišnje bi sa uvođenjem paušalnog iznosa po glavi stanovnika morala da računa sa iznosom do 900 evra. Upravo obrnuto bi situacija izgledala kod osoba koje žive same: rasterećenje bi sa modelom paušalnog iznosa po glavi stanovnika moglo godišnje da iznosi više od 1.300 evra, dok bi građansko osiguranje za njih takođe značilo rasterećenje, iako malo.

Kao što je već opisano, zdravlje predstavlja osnov dostojanstvenog života čoveka i mora biti jednako dostupno svim ljudima. Zdravstveni sistem trebalo bi stoga da bude okrenut ne samo svojoj efikasnosti već i pružanju jednakih šansi za sve (kada se radi o dostupnosti zdravstvenih usluga) i pravednoj raspodeli usluga.

2.5.3. Politika tržišta rada²³

Trajna nesigurnost? Novi svet rada i vrednosti socijaldemokratije

Autor: Matijas Najs

Mnogo decenija nakon kraja Drugog svetskog rata u Nemačkoj je izgledalo kao da je ostvaren uspešan kompromis između interesa kapitala i rada. U neobično dugačkoj fazi privrednog rasta nakon 1949. godine rad za platu postao je normalan slučaj. Radom za platu dolazilo se istovremeno do prava udela u *društvenom vlasništvu*, do garantovane penzije, zaštite od otkaza i na radu, do prava na suodlučivanje kao i do obavezujućih normi iz kolektivnih ugovora (Dere 2005).

Takov rad za platu, koji ide uz socijalnu državu, takozvani normalan radni odnos doneo je pored materijalne sigurnosti i minimum poštovanja.

Ta faza, koja kada je sad posmatramo deluje skoro harmonično, naravno da nije bila bez konfliktnih situacija. Za taj kompromis moralno se stalno *svim sredstvima* boriti i neravnopravna raspodela društvenog bogatstva mogla je u najboljem slučaju biti postepeno umanjivana. Ali široki slojevi stanovništva živeli su u izvesnosti da će svojim sopstvenim radom polako ali sigurno biti u mogućnosti da poprave svoj životni standard.

Od osamdesetih godina prošlog veka normalan radni odnos sve je više počeo da gubi na značaju. Većina zaposlenih, doduše, i dalje rade na svom poslu, ali njih je sve manje. Do rasta zaposlenja dolazi isključivo u drugim oblastima: u radu sa delimičnim radnim vremenom, u radu na određeno radno vreme ili sa smanjenim obimom posla.²⁴ Podjednako kao trajno zaposlenje i zaposlenje sa punim radnim vremenom, i *društveno vlasništvo* stavljen je pod pritisak. Delimična privatizacija penzionog osiguranja, pokušaji smanjenja zaštite od otkaza i sve slabija obaveza poštovanja odredbi kolektivnih ugovora posebno u istočnoj Nemačkoj predstavljaju samo očigledne aspekte tog procesa.

23 Up. za temu politika tržišta rada: Priručnik 3: Socijalna država i socijalna demokratija (2009), poglavlje 7.2 Rad.

24 Između 1991. i 2003. godine broj zaposlenih sa smanjenim radnim vremenom porastao je sa oko pet miliona na preko devet miliona.

Mogli bi se navesti neki razlozi za takav razvoj. Na primer, sve veći značaj rada u oblasti pružanja usluga i informacionih tehnologija zahteva drugačiju, fleksibilniju organizaciju rada nego što je to bio slučaj sa nekadašnjom proizvodnjom roba. U uslovima konkurenčije, koja se više ne odvija samo između preduzeća već i u preduzećima između timova ili odeljenja, *društvena imovina* vrlo brzo postaje neka vrsta *rezerve koja omogućava fleksibilnost u poslovanju*. Preduzeća koja uspeju da smanje prava zaštite ili da ih potpuno ukinu, u prednosti su na tržištu, koliko god da je to kratkoročno.

Ljudi su uglavnom uznemireni zbog ovakvog razvoja. Jedna studija Fondacije Fridrih Ebert pokazala je 2007. godine da se 63% ispitanika plaši društvenih promena (Nojgebauer 2007). Njihovo stanje i osećaj da se generalno u širokim slojevima društva širi nesigurnost koja je izazvana promenama u privredi i svetu rada francuski sociolog Pjer Burdije je opisao kao *osećaj neizvesnosti u svetu rada*. Pri tome se ne radi samo o sve manjim zaradama ili ugovorima o radu sa ograničenim trajanjem. Podjednako značajno je i kako se neizvesnost doživljava i prerađuje u sebi. Ako se to uzme u obzir, onda se vidi da se ta neizvesnost ne nalazi samo tamo gde su ljudi nesigurni. Ona prodire do središta radne zajednice. Mnogi koji imaju trajno zaposlenje doživljavaju privremeno zaposlene kao ogroman razlog za nesigurnost. Pošto pred očima imaju alternativu koje se plaše, spremni su da učine ustupke kada se radi o uslovima rada i plati, na koje inače ne bi pristali. Između zaposlenih u normalnom radnom odnosu i nezaposlenih - zaposleni sa nesigurnim zaposlenjem nalaze se u potpuno nestabilnoj situaciji *negde između*. Plaše se da će skliznuti na dole, a sanjaju o tome da dospeju u zonu normalnog radnog odnosa. Realnost im često nudi samo perspektivu da se trajno snalaze kako znaju i umeju u nesigurnosti.

Kakav uticaj ima ovakav razvoj na projekat socijal demokratije? Značaj normalnog zaposlenja za socijaldemokratiju u prošlosti je od neprocenjive vrednosti. Normalno zaposlenje je u svojoj uteviljenosti u socijalnoj državi dugo vremena predstavljalo osnovni faktor za formiranje tri osnovne vrednosti. Ono je pružalo sigurnost mnogima (ne svima), a time je stvaralo neophodne uslove za vrednovanje pozitivnih sloboda. Preraspodela do koje je zaista dolazilo i koja je bila relevantna (za vrednost pravde) organizovana je pretežno preko privrede. *Društvena imovina* bila je okrenuta ka solidarnom ublažavanju životnih rizika. Socijalna sigurnost, nastala preko normalnog zaposlenja, podsticala je identifikaciju širokih slojeva društva sa tri osnovne vrednosti socijaldemokratije. Posebno se SPD u svojim pro-

gramima veoma snažno pozivala na normalno zaposlenje i zaposlene sa punim radnim vremenom. Proširenje normalnog rada na sve zaposlene išlo je ruku pod ruku sa razumevanjem partije kao nosioca socijaldemokratije.

Sa normalnim zaposlenjem nestala je i ta čvrsta veza. Reforme politike tržišta rada i socijalne politike u poslednjoj deceniji, kao što je normalizacija privremenog rada i reforma osiguranja od nezaposlenosti uz (sa-)učestvovanje SPD bili su pokušaj da se na radikalne promene radne zajednice odgovori podjednako radikalnom promenom kursa. Vrednosti socijaldemokratije još uvek imaju veliku podršku u društvu, ali one se više ne povezuju obavezno sa jednim političkim nosiocem. Glavni razlog za to nalazi se u do sada nerešenom političkom zadatku da se ponovo uspostavi socijalna sigurnost sa predznakom fleksibilizacije. Šta to znači za novu viziju socijaldemokratije u odnosu na osnovne vrednosti koje je nose?

➤ Sloboda

Novi svet rada svakako sadrži novo obećanje slobode. Mala, ali ne i zanemarljiva grupa zaposlenih može kao slobodni umetnici ili *samostalni menadžeri* svakako da izvuče korist iz svog fleksibilnog rada na projektima nezavisno od velikih firmi. Ta grupa može na tržištu da traži i zaista dobru nadoknadu za svoj posao. Sa dovoljnim resursima ona može kratkoročnu nezaposlenost da pretvoriti u priliku za dodatno obučavanje. Za većinu nesigurno zaposlenih bez materijalne izvesnosti ta situacija znači duboku kriju, koja zadire i u pozitivna i u negativna prava slobode.

Za socijaldemokratiju je značajno da se razvija pozitivno, realistično i socijalno obećanje slobode. U to spadaju novi kolektivni instrumenti obezbeđenja. Svaki potencijal slobode i fleksibilnosti za najveći deo zaposlenog stanovništva je ostvariv samo ako nisu prepušteni sami sebi u borbi protiv rizika i kriza.

➤ Pravda

Ono što je pravedno u vezi sa tim ko može legitimno da izrazi neki zahtev – to je u odlučujućoj meri određeno zaposlenjem. Dugo vremena pravo na ideo dobijao se spremnošću za rad koja je dokazana radom. I tada je to bila predstava o pravdi koja je postavljala jasne granice, npr. između polova, i koja je u sebi imala i tendenciju ka individualizaciji odgovornosti.

Te norme pokazale su se kao veoma stabilne, one se u novom društvu rada pretvaraju u pravi motor nejednakosti tako što mogućnosti pristupa radu postaju sve komplikovanije. U zoni nesigurnog rada danas je postalo normalno iskustvo

da se privremeno, čak i više puta ostane bez posla. Ali to ne znači da je to legitimno. Mnogi koji rade na nesigurnim poslovima imaju pravo da rade na odgovarajućem poslu. Ako im to ne uspe, dolazimo do zaključka da je potrebno više da se potrude. Takva individualizacija skriva doživljaj sve veće neravnopravne raspodele u društvu. Na taj način iz razumevanja pravde može da nastane upravo pojam suprotan jednakosti.

Zahtev prema projektu socijaldemokratije mora biti da se povežu pravda i jednakost na pozitivan način. U političkom smislu to znači da treba podići individualni pritisak samo u onoj meri u kojoj su svakom pojedincu na raspolaganju prave mogućnosti uticaja. Samo na taj način može se zahtevati veća sopstvena odgovornost.

► Solidarnost

Restruktuiranje kolektivnih sistema osiguranja, institucionalnog izraza solidarnosti u starom sistemu rada može se shvatiti kao element opšte krize solidarnog delanja. U aktuelnoj situaciji centralna linija društvenog sukoba između onoga što je *gore* i onoga što je *dole*, koji postoji i u ovim sistemima, prenestiće se kroz odvajanje onoga što je *unutra* od onoga što je *napolju*. Ove dve razlike ne isključuju se međusobno, ali one vode u potpuno različite društvene sukobe.

Konkurenčija u preduzećima kombinovana sa osećajem da u svakom trenutku možete biti zamenjeni nekim ko je spremniji da pristane na lošije uslove, predstavljaju lošu osnovu za solidarno delanje. Oni koji su *unutra* sve više doživljavaju kao pretnju one koji su *napolju*. S druge strane, još uvek neokrnjeni elementi kolektivnog osiguranja onima sa neizvesnim zaposlenjima ili nezaposlenima često pružaju osećaj da su to barijere koje treba da ih zadrže *napolju*.

U aktuelnoj krizi je postalo jasno da ovakav doživljaj stvari nije bez osnova. Kada su firme u velikom delu industrije u zimu 2008. izgubile veliki deo svog posla, upravo su radnici sa privremenim zaposlenjem bili ti koji su odmah morali da napuste svoje radno mesto. Skoro preko noći stotine hiljada njih nestalo je iz fabrika. Bilo je samo pojedinačnih protesta u redovima zaposlenih ili sindikata, jer su ta otpuštanja osigurala radna mesta stalno zaposlenima, a time i velikom broju članova sindikata.

Trenutan razvoj stoga nameće pitanje kako je uopšte moguća solidarnost u svetu rada danas. Sa stanovišta novoosmišljene solidarnosti efikasni instrumenti

socijalne sigurnosti postaće značajna tačka oslonca buduće socijaldemokratije. Ona mora pojам *društvene imovine* ponovo da učini uverljivim. Da bi do toga došlo potrebno je da instrumenti budu više prilagođeni danas tipičnim radnim biografijama s prekidima kako bi se time ublažila suprotnost između onih koji su *unutra* i koji su *napolju* (koji imaju stalан posao sa dobrим uslovima i koji imaju nesiguran posao ili su nezaposleni).

U novoj zajednici rada osnovne vrednosti socijaldemokratije više se ne povezuju tako jednostavno sa radom kao ranije, a delimično je ta veza takva da je očigledno neophodna nova debata o sadržini ta dva pojma.

Tačno određenje odnosa između slobode, pravde i solidarnosti prema novom društvu rada trebalo bi da bude glavni projekat političkih predstavnika ideja socijaldemokratije. Ništa ne ukazuje na to da će rad ubuduće izgubiti svoj značaj kao važan motor participacije i priznanja. Lice socijaldemokratije biće i dalje u značajnoj meri obeleženo načinom na koji se radi u društvu. S obzirom na iskustvo sa krizom na kraju ove decenije to mnogo više nego ikad znači da u socijaldemokratiji i privreda i rad moraju biti u skladu sa demokratskim principima.

2.5.4. Politika visokog obrazovanja

„Privatno iznad državnog obrazovanja“ ili javno dobro? Dva suštinska modela finansiranja studija

Autori: Martin Timpe i Frederike Bol

► Socijalno poreklo odlučuje o obrazovnim šansama

Ni u jednoj drugoj industrijskoj državi koja pripada Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) socijalno poreklo ne odlučuje tako značajno o obrazovnom putu kao u Nemačkoj. Od 100 dece iz porodica u kojima su roditelji fakultetski obrazovani (to znači da barem jedan roditelj ima završen fakultet) 83 započinje studije. U porodicama u kojima roditelji nisu fakultetski obrazovani samo 23 od 100 dece studira na univerzitetu ili nekoj visokoj školi (up. Iserštet 1007: 11).

Osim toga, Nemačka u poređenju sa državama u OECD-u ima veoma nizak procenat studenata. U akademskoj 2009. godini kada su dve generacije učenika polagale malu maturu, jer je tada skraćeno srednjoškolsko obrazovanje za jednu godinu, taj procenat je iznosio 43% od jedne generacije završenih srednjoškolaca. Ako želimo da se procenat studenata poveća i da se približimo time proseku u zemljama OECD-a više od 50%, moramo podstići decu iz porodica u kojima roditelji nisu fakultetski obrazovani da studiraju, jer među njima je očigledno najveći neiskorišćeni potencijal. To nije razuman pristup samo sa ekonomskog aspekta već je to i pitanje socijalne pravde.

► Problemi finansiranja studija

Značajan aspekt ostvarenja jednakih šansi i povećanja kvote studenata predstavlja finansiranje studija. Mnogi potencijalnih studenti sa roditeljima koji nisu akademski građani objašnjavaju svoju odluku da ne studiraju i da pohađaju stručno obrazovanje cenom, iako malom, studiranja zbog koje bi često bili finansijski zavisni od roditelja kada bi studirali (up. Heine/Quast 2009:16).

► BafoeG - finansijska pomoć države za obrazovanje

„Ali tu je finansijska pomoć države“, mogli bismo sada reći. Priliku da koriste finansijsku pomoć države prilikom studiranja dobije samo mali deo studenata na nemačkim visokoškolskim ustanovama, oko 18% (up. Izveštaj o finansijskoj

pomoći države za studiranje iz 1007:8).²⁵ Osim toga, iznos koji taj sistem finansijske podrške predviđa da život u toku meseca značajno zaostaje u odnosu na stvarne troškove života pošto nije predviđeno automatsko prilagođavanje zakona.

Ono što odbija potencijalne studente jeste iznos od 50% zajma u okviru ove finansijske podrške. U porodicama neakademskih građana spremnost na zaduživanje znatno je manja nego u porodicama akademskih građana. To je okolnost zbog koje su potencijalni studenti često i protiv predloga da svoje troškove života i studentske troškove finansiraju iz kredita.

Pored svega toga, granice najnižeg prihoda koje omogućavaju pravo na pomoć su u okviru te državne finansijske podrške toliko niske da mnoge porodice koje ne mogu da priuštite studiranje svojoj deci ipak nemaju pravo na finansijsku podršku. To je okolnost koja se naziva rupom u brizi za srednji sloj.

➤ Troškovi studija

U šest pokrajina u Nemačkoj studiranje se plaća do 500 evra po semestru. Nakon što je Savezni Ustavni sud 2005. godine odlučio da pokrajine imaju pravo da donose odluku o oslobođenju od plaćanja školarine za studiranje, sedam pokrajinskih vlada u vreme vladavine CDU uvele su opštu školarinu. U Hesenu je u međuvremenu crveno-zeleno-crvena²⁶ većina u pokrajinskom parlamentu ukinula školarinu. I crno-žuta-zelena većina²⁷ u pokrajinskom parlamentu u Sarskoj oblasti takođe je odlučila da ukine plaćanje školarine. U pokrajinama Baden-Virtenberg, Bavarska, Hamburg, Donja Saksonija i Severna Rajna-Vestfalija i dalje se plaća studiranje, tako da više od polovine studenata odnosno dva miliona studenata plaća studiranje.

Imamo, znači, dva modela finansiranja studija: jedan model zasnovan je na jačanju privatnih doprinosa finansiranju studija i stoga se zalaže za plaćanje studija, a drugi model po kome studiranje treba da bude besplatno pošto se obrazovanje doživljava kao ljudsko pravo. Obrazovanje se u ovom modelu shvata kao javno dobro koje svima mora biti na raspolaganju u jednakoj meri – nezavisno od prihoda, porekla i ekonomskog ili socijalnog položaja.

25 Ovo je procenat svih studenata koji su dobili finansijsku pomoć.

26 Parlamentarna većina koja se sastoji od SPD, Levice i Zelenih (prim. prev.)

27 Parlamentarna većina koja se sastoji od CDU, Zelenih i FDP (prim. prev.)

Finansiranje studija i osnovne vrednosti socijaldemokratije

► Sloboda

Po socijaldemokratiji sloboda uvek ima i materijalne preduslove. Samo onaj ko ima pristup obrazovanju može da iskoristi sve svoje slobode. Pravo na studiranje nije od velike koristi ako se nema novca za troškove stanovanja studenta. Pravo da se slobodno izabere oblast studiranja gubi na vrednosti ako je student finansijski zavistan od roditelja i time direktno ili indirektno prisiljen da zadovoljava njihove zamisli o njegovom budućem pozivu i izboru prave oblasti studiranja, a ne svoje želje i interes.

Jak sistem državne finansijske pomoći za studije, koji zavisi samo od individualnih potreba studenata, bio bi pogodan za ostvarenje formalne slobode studiranja. Modeli finansiranja studija kroz kredite obećavaju samo naizgled slobodu. Oni stvaraju novu zavisnost u obliku dugova prema davaocima kredita.

► Pravda

Kada se govori o troškovima studija i pravdi, uvek se koristi isti argument, koji, međutim, ne postaje ispravan koliko god puta da se ponovi. Taj argument glasi da medicinska sestra svojim porezima finansira studije sinu načelnika bolnice. Načelnik bolnice, međutim, po toj logici, ne učestvuje u finansiranju tih studija iako bi mogao da plati troškove studija. Ta situacija smatra se izuzetno nepravednom pa se kaže da bi bogate porodice morale preko plaćanja studija da daju direktni doprinos finansiranju visokog školstva.

Ta situacija bi zaista bila nepravedna da je ovde ispravno predstavljena. U stvarnosti se ovde radi o nepravdi koja se koristi da bi se opravdala druga nepravda: nedostatak jednakih šansi u našem obrazovnom sistemu i nejednaka raspodela poreskih opterećenja u društvu.

Sin načelnika bolnice studiraće nezavisno od toga koliko studiranje košta. Ali kada bi poskupeli troškovi studija, socijalna nejednakost u pristupu visokoškolskom obrazovanju bila bi zacementirana. Kćerka medicinske sestre u tom slučaju bi se još teže odlučila za studiranje nego danas. Ako se neko žali kako načelnik bolnice nedovoljno doprinosi finansiranju visokoškolskog obrazovanja ili drugih javnih usluga, a da medicinska sestra doprinosi previše, trebalo bi da pogleda poreski sistem, a ne troškove studija. On bi se onda morao konsekventno zalagati za

veće poresko opterećenje ljudi sa visokim primanjima, a za poresko rasterećenje onih koji imaju srednje i niske zarade.

Pravda predstavlja jednake slobode za sve – to je teza socijaldemokratije. Jednaka sloboda studija ugrožena je povećanjem opštih iznosa troškova studija. Istovremeno nije logična ni gore navedena argumentacija. Pravedno učeće u finansiranju zadataka države bilo bi ukoliko bi svako u skladu sa svojim mogućnostima davao odgovarajući doprinos preko poreskog sistema.

➊ Solidarnost

Svakako je dobro na trenutak razmisliti o uticaju plaćanja studija na socijalnu i društvenu klimu. Naši univerziteti i visoke škole pružaju značajan doprinos demokratskom i društvenom razvoju. Zar ne bi bilo dobro da studenti uče i da nastavnici rade u solidarnoj i demokratskoj atmosferi? Umesto toga, plaćanje studija i ostali instrumenti politike visokoškolskog obrazovanja vode nas u dominaciju tržišta i odnos konkurenkcije.

Osim toga, plaćanje studija vodi do sve većih razlika između prihoda akademskih i neakademskih građana. Presudite sami da li je takav razvoj dobar za društvo u kome su siromašni i bogati ionako sve više međusobno udaljeni.

3. POREĐENJE DRUŠVENIH MODELA

U ovom poglavlju čemo:

- govoriti o odnosu kapitalizma tržišta i demokratije;
- razrađivati i poređiti liberalni, konzervativni i društveni model socijaldemokratije;
- skicirati u grubim crtama razvoj i idejna istorija radničkog pokreta i razmatrati pojam demokratskog socijalizma;
- razgovarati o pitanju slike čoveka u socijaldemokratiji u odnosu na ostale slike čoveka.

Nedeljnik „Špigel“ objavio je u svom izdanju od 22. oktobra 2007. godine provokativnu naslovnu stranu:

Špigel 43/2007, izvor: www.spiegel-online.de, 22.10.2007.

Na karikaturi se vide rukovodeće ličnosti iz SDP-a, koje su se našle u brodolomu kako se spasavaju u čamcu za spasavanje – kapetan Gerhard Šreder ostao je na brodu koji tone, Gregor Gizi i Oskar Lafonten imaju sopstveni čamac za spašavanje. Naslov „Plivamo zajedno“ poigrava se glagolom *schwimmen*, koji u ovom slučaju znači ne samo *plivati* već i *ne znati* to jest *ne znati u kom pravcu ide putovanje*. Još je gore to što se na slici vidi dramatičan brodolom u kome se gubi orientacija.

Šta je na naslovnoj strani?

*Šta ova naslovna
strana ne pokazuje
– nekoliko
komentara u vezi
sa interpretacijom*

*Neophodna
je rasprava o
koordinatama*

*„Društveno-
politički kompas“*

*Pitanje o
koordinatama
i navigaciji*

Šta mislite o ovoj naslovnoj strani u časopisu „Špigl?“ Šta nam ona govori o razumevanju jedne političke partije (u ovom slučaju SPD)?

Interesantno je, nezavisno od individualne ocene, da je časopis „Špigl“ vešto upotrebio metaforu: poigrao se sa strahom i utiskom koji vlada da u politici generalno nedostaje orijentacija i da će u tom slučaju obavezno doći do brodoloma. Ta tvrdnja, koja se često može čuti, je naravno senzacionalistička, jer svako ima sopstveni *društveno-politički kompas* i u demokratskim partijama (bez obzira o kojoj da se radi) ne samo da je dozvoljeno nego je i nužno raspravljati o koordinatama i onda demokratski doneti odluku o njima.

Osim toga, sigurno se ne može govoriti o *tonjenju* ili brodolomu SPD-a: politička promena, koja nakon promena rukovodstva i izgubljenih parlamentarnih izbora nije bila neobična već nužna, uopšte ne predstavlja brodolom.

Postojanje *lanca komandovanja* takođe je suprotno demokratskom odlučivanju u političkoj partiji, jer upravo se radi o tome da je potrebno voditi raspravu oko koordinata i uskladiti ih sa svojim *društveno-političkim kompasom*.

Naslovna strana nam predstavlja autoritarno razumevanje politike, koje ne odgovara zahtevima demokratije.

Društveno-politički kompas je ono što se ne vidi na slici – on je, međutim, preduslov za iznalaženje političkog kursa. Ostanimo stoga na trenutak kod *navigacije*.

Ta *navigacija* dešava se neretko, slikovito govoreći, na pučini svakodnevnih političkih odluka. I kada se ne radi o suštinskim odlukama, sopstvena osnovna uverenja uzimaju se u obzir prilikom donošenja odluke.

Prednost (a istovremeno i problem za opis) predstavlja to što svako od nas ima sopstveni kompas. Stoga nije dovoljno samo *podeliti kompase*. Moguće je jedino razgovarati o nekim koordinatama, a na koji način će to biti iskorišćeno za sopstvenu *navigaciju*, o tome odlučuje svaki pojedinac za sebe: u demokratskim partijama i organizacijama to je pitanje dogovora.

Za navigaciju potrebna su dva značajna preduslova: mora se poznavati sopstveno stanovište – u prenesenom značenju potrebno je analizirati gde se i u kojoj situaciji nalazimo trenutno u društvu.

Drugi preduslov je da se dogоворимо oko *političkog kursa* kojim želimo da kreнемo.

I jedno i drugo, start i cilj (ili stvarnost i zahtevi) pokrivaju različite društveno-političke predstave. Liberalna, konzervativna, socijalistička kao i socijaldemokratska argumentacija trude se da za sebe definišu startnu poziciju i cilj na takav način da *navigacija* bude moguća u njihovom pravcu.

Ako govorimo o socijaldemokratiji kao o društvenom modelu, kao o mogućem koordinacionom sistemu, o društvenom pravcu, onda je moramo posmatrati u kontekstu ostalih društvenih modela.

Šta je potrebno za navigaciju?

3.1. Tržišni kapitalizam i demokratija

Dva pojma: „tržišni kapitalizam“ i „demokratija“

Pre nego što napravimo pregled različitih koordinata moramo razjasniti još dva pojma koja u značajnoj meri karakterišu naše današnje društvo: tržišni kapitalizam i demokratija.

Tržišni kapitalizam se razume kao sistem u kome:

- roba može slobodno biti razmenjivana na tržištu;
- proizvodnja robe je zasnovana na kapitalističkom sistemu, dakle pre svega na privatnom ekonomskom raspolaganju sredstvima za proizvodnju;
- postoji rad s jedne strane i kapital s druge strane;
- ne postoje regulatorne institucije izvan samog tržišta već samo institucije koje obezbeđuju okvire.

Demokratija predstavlja istorijsko dostignuće:

- koje teži da ostvari ideju jednakih sloboda za sve ljude u društvu i u državi;
- koje utiče na stvaranje političke autonomije kroz demokratsko odlučivanje većine;
- kome je za šanse za učestvovanje svih neophodno jako društvo.

Kontradiktornosti demokratije i tržišnog kapitalizma

Ove minimale definicije već pokazuju da društvo koje želi da bude organizovano po principima tržišnog kapitalizma i demokratije mora biti izloženo napetostima, pošto su efekti čistog tržišnog kapitalizma kao i u potpunosti demokratskog društva međusobno suprotstavljeni.

Tržišni kapitalizam je suprotstavljen *demokratiji*:

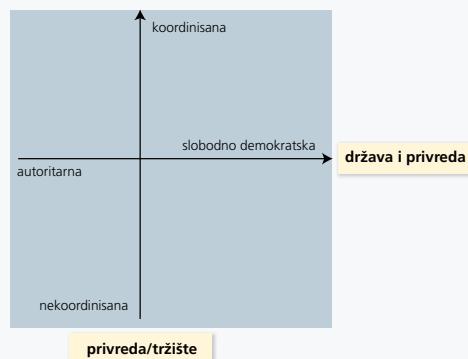
- ako privatno raspolaganje nekih nad sredstvima za proizvodnju vodi u neravnopravnu raspodelu bogatstva, koja je suprotna pojmu *jednakih sloboda* i jednakog učešća u društvu;
- kada je odnos snaga između poslodavaca i zaposlenih tako jako izražen da je suprotan samoodređenom životu zaposlenih u celini;
- kada se tržišni kapitalizam zbog svoje težnje za profitom nekih suprotstavlja dobrobiti svih, što bi demokratski princip najpre mogao da ustanova;

- kada država samo ima funkciju da obezbedi red i mir.

Demokratija je suprotstavljena čistom tržišnom kapitalizmu:

- ako je značajno ograničena ili ukinuta preduzetnička sloboda zbog demokratskog odlučivanja;
- ako uplitanje države kroz demokratske odluke – npr. kroz oduzimanje privatnog vlasništva u korist zajednice – ugrožava razvoj i slobode pojedinca, znači ako dolazi do zadiranja u privatnost pojedinca.

Demokratiju i tržišni kapitalizam možemo predstaviti na sledeći način:

*Odnos napetosti
između ekonomskog
i društvenog oblika*

Sl. 4: Koordinatni sistem koji predstavlja društvene modele

Za ekonomsku formu odnosno za tržište važe polovi *koordinisano* i *nekoordinisano*: nekoordinisano tržište prepušteno samo sebi, na jednoj strani, i regulisano tržište i koordinisana privreda, na drugoj strani.

Na drugoj osi predstavljen je odnos napetosti između države sa autoritarnim poretkom, s jedne strane, i države sa demokratskim poretkom zasnovanim na poštovanju sloboda svakog pojedinca, s druge strane.

Tržišni kapitalizam i demokratija predstavljaju dva suštinska pojma koja opisuju aktuelne koordinate društva. Političke teorije orijentiraju se u svojim definicijama na osnovu toga na koji način interpretiraju te koordinate i u kom pravcu žele da se kreću.

Sada se postavlja pitanje kako rasporediti različite društvene predstave to jest društvene modele u tom koordinatnom sistemu:

- liberalna pozicija;
- konzervativna pozicija;
- socijalistička pozicija i
- socijaldemokratska pozicija.

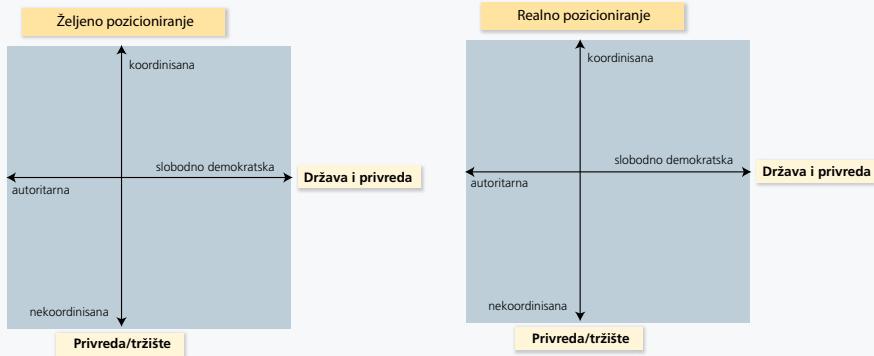
Predlog za diskusiju i dalji rad:

Rasporedite za sebe navedene društvene modele kako mislite da treba. Sakupite razloge i suprotne argumente za svoj raspored društvenih modela. Obeležite poziciju u koordinatnom sistemu pre nego što nastavite sa čitanjem.

Da li ste oklevali prilikom raspoređivanja društvenih modela? Ili ste to brzo i sigurno obavili?

Ako ste oklevali, nije to Vaša greška već možda postoje dobri razlozi za nesigurnost. Uskoro ćemo videti da to može biti sistematski problem.

Možda će Vam pomoći sledeća diferencijacija: pokušajte najpre da popunite koordinatni sistem u skladu sa pozicijom koju društveni modeli mogu za sebe da traže. Zatim razmislite kako bi sa Vašeg političkog stanovišta moglo da izgleda *realno pozicioniranje* modela.

Sl. 5: Zahtevi i realistično pozicioniranje

Sada se postavlja pitanje: ako se raspored društvenih modela po pitanju zahteva i realnosti razlikuje, zbog čega je to tako? (U svrhu ove diskusije smatraćemo da je naša pretpostavka tačna.)

Upamtite dva koordinatna sistema sa rasporedom društvenih modela kako biste mogli da proverite da li su Vam objašnjenja koja slede od pomoći.

Na pitanje razlike između zahteva i stvarnosti moguće je odgovoriti samo ako se teoretski posmatraju društveni modeli, a na osnovu empirijskih podataka proveri do koje mere države koje imaju određene modele zaista ispunjavaju njihove zahteve. Ukoliko je između zahteva i stvarnosti velika razlika, razlog za to leži možda u zbumujućoj retorici (npr. radi ostanka na vlasti) kojom se pokušava nešto prodati kao opšta korist, a što služi samo interesima pojedinca. Tu se mora postaviti odlučujuće pitanje kako se ne bi upalo u zamku. To pitanje glasi: *Cui bono?* Za koga je to od koristi? Ko ima koristi od te argumentacije?

Ili se možda radi o teoretskom nedostatku u kome se empirijski rezultati i teorijski zahtevi u postojećim društvenim uslovima ne poklapaju.

Ako su zahtevi i realnost društvenog modela različiti, odakle potiče ta razlika?

S jedne strane:
Cui bono? Kome to koristi?

S druge strane: utopizam kao dijagnoza?

To bi moglo da znači da se radi o dugoročno veoma neostvarivom društvenom modelu, da je taj društveni model sa današnjeg stanovišta utopistički. To ne znači da je opravdana kritika na račun zahteva, ali je opravданo kritikovati ukoliko takva politička utopija sprečava da se uradi ono što je trenutno realistično. S tim u vezi moglo bi se govoriti o obavezi drugog reda, naime da mora biti realno moguće postići političku predstavu i demokratskim sredstvima.

Utopizam kao luksuz

Utopizam bez društvenog delanja predstavlja običan luksuz koji mogu sebi da priuče samo oni koji su bar donekle obezbeđeni. Na pitanje da li se radi o takvoj utopiji bez društveno-političke volje za kreiranjem uopšte nije moguće paušalno odgovoriti. Potrebno je to razjasniti samo kada se proverava politička strategija pojedinih političkih grupa i njihovo konkretno ponašanje.

Toliko za sad o Vašem kompasu i mogućim objašnjenjima, ako se pozicije zah-teva i stvarnosti razlikuju. Prilikom čitanja ostatka teksta o političkim pravcima imajte u vidu svoje lične društvene predstave.

Četiri društvena usmerenja

U nastavku će biti predstavljena različita društvena usmerenja kao liberalizam, konzervativizam, socijalizam i socijaldemokratija. Iako je svakako opasno ukratko predstaviti društvene modele, ovde se moraju navesti značajne argumentacije za svaki pojedinačni pravac. Na kraju predstavljanja svakog društvenog modela navećemo nekoliko stvari u vezi sa verzijom stvarnosti.

Pošto se ovde radi samo o okvirnoj raspodeli, na kraju svakog predstavljenog modela navećemo referentne tekstove.

3.2. Liberalna pozicija

Liberalna pozicija naglašava slobodno tržište u odnosu između tržišta i demokratije i stavlja akcenat na preduzetničku slobodu. Demokratsko odlučivanje značajno je ograničeno na državu koja je dužna da ponudi uređenje, koja samo treba da bude garant opstanka slobodnog tržišta. Neke od osnovnih prepostavki liberalne argumentacije su sledeće:

- Tržište se u najvećoj meri reguliše samo i to tako što obezbeđuje da se ponuda materijalnih i nematerijalnih dobara orijentise prema društvenoj potražnji.
- Sloboda ima apsolutni prioritet u odnosu na jednakost i solidarnost, pojedinca u odnosu na društvo.
- Sloboda se realizuje neposredno preko tržišta. (Značajno) ograničenje slobode tržišta time se može izjednačiti sa ograničenjem slobode uopšte i stoga je neprihvatljivo.
- Država ima zadatak da obezbedi sigurne okvirne uslove za tržište i da socijalne rizike, zbog kojih ljudi bez svoje krivice mogu da zapadnu u probleme, drži na minimumu. Ta čvrsto određena politička oblast reguliše se na demokratski način. Država je zadužena samo za *okvirni poredak* društva.
- Slika čoveka orijentise se prema slobodi ljudi koji se međusobno razlikuju po svojim dostignućima i koji žive tako što koriste sve koristi društva koje mogu. Slobodu na tržištu dopunjava sloboda države: država mora samo da garantuje da se društvo neće mešati u autonomiju ljudi. Ljudi moraju u svojoj slobodi da budu zaštićeni od države, ali država ne sme da zadire u njihovu slobodu.
- Liberalni koncepti polaze od nezavisne centralne banke, koja pre svega sledi stabilnost vrednosti novca kao svoj osnovni cilj (*monetarizam*).

Istorijski gledano liberalizam se razvio relativno rano sa građanskim društvom. Jedan od najuticajnijih filozofa i suoasnivač bio je Džon Lok (1632-1704).²⁸

Osnovne
prepostavke
liberalne
argumentacije

Jedan od
najpoznatijih
novoliberala
F. A. von Hayek

28 Vidi str.12

Klasični oblik liberalizma u oblasti državnog uređenja (ali ne u oblasti privrednog uređenja!) takođe ima veliki uticaj na socijaldemokratsku argumentaciju u današnje vreme.²⁹

Fridrich August fon Hajek (1899-1992) bio je austrijski ekonomista i jedan od značajnijih misilaca liberalizma u XX veku.

On je bio jedan od glavnih zagovornika slobodnog tržišta i protivnik svake vrste upravljanja države. Stoga on važi i za oštrog kritičara socijalizma.

U prvoj polovini XX veka javili su se novoliberali³⁰ koji su zaoštirili uravnoteženo stanovište Loka – posmatrano u istorijskom kontekstu.

Tako je Fridrich August fon Hajek³¹ zastupao stanovište da je slobodu i demokratiju moguće realizovati isključivo u okviru privrednog sis-

tema koji je zasnovan na neograničenom privatnom vlasništvu i konkurenciji. Država nastaje kao *spontano uređenje* u kome privredni subjekti slobodno preko tržišta ulaze u međusobnu komunikaciju i konkurenčiju. Država u tom slučaju ima zadatku samo da definiše opšta pravila ponašanja pojedinaca u odnosima prema drugim ljudima (up. Konert (Conert) 2002:287). Problem da su sloboda i demokratija u tom slučaju samo malobrojnima na raspolaaganju ostaje u *spon-tanom uređenju* po Hajeku bez značanja. Takođe i to što ekonomska sloboda jednog pojedinca u neobuzdanom kapitalizmu uslovjava ekonomske probleme i neslobodu drugih s tim u vezi je irelevantno. Nećemo se ovde više baviti argumentacijom Fon Hajeka. Dobar i diferenciran pregled njegove argumentacije nudi Konert.

Na činjenicu da se zahtevi i stvarnost neoliberalne argumentacije razlikuju ukazuje i argumentacija Vilhelma Repkea (Wilhelm Röpke). Vilhelm Repke zastupa stanovište da je liberalizam jedina alternativa tiraniji kao društvenom obliku socijalizma: onaj ko „ne želi kolektivizam“, napisao je Repke, mora da „želi tržišnu

29 str.69

30 U tekstu koji sledi koristimo pojam novoliberalno za teoretska stanovišta, koja su se razvila uz klasični liberalizam u prvoj polovini XX veka i od osamdesetih godina kao njegov nastavak. Doduše, poslednjih godina ustanovio se u političkoj levici pojam neoliberalno kao generalno pežorativan pojam. Bez obzira na to što se misli o novoliberalnim konceptima, postoji opasnost da se sve negativne pojave u današnjem društvu označe kao neoliberalne. Da bismo sprečili taj analitički nečist način argumentovanja, koristimo ovde pojam novoliberalno.

31 Na ovom mestu treba ukazati na to da se argumentacija Fon Hajeka na nekim centralnim mestima razlikuje od ostalih novoliberalnih koncepcija (npr. kada se radi o konstituciji društva i o predstavljanju istorije). Utoliko je Fon Hajek posebno uticajan, ali čak i među novoliberalima nije neosporen.

privredu [...]. Tržišna privreda, međutim, znači slobodu tržišta, slobodne cene i fleksibilne troškove, znači sposobnost prilagođavanja i podređivanja proizvođačima u vladavini potražnje. To je u suprotnosti sa monopolom i svakom anarhijom interesnih grupa kojih u svakoj državi ima jako mnogo. Tržišna privreda znači da umesto propalog kolektivističkog principa biramo jedini regulatorni princip koji nam je na raspolaganju za jako izdiferencirano i tehnološki visoko razvijeno društvo, ali da bi bio u stanju zaista da obezbedi regulisanje privrednog procesa mora biti istinit i nekorumpiran monopolima” (Röpke 1946:74).

Tu se vidi kontradiktornost koja je prisutna u mnogim liberalnim stanovištima: s jedne strane, propagira se tržište koje se (u najvećoj meri) samo reguliše i koje je oslobođeno okova političkog regulisanja. S druge strane, snažno se kritikuje stvaranje monopola i zahteva se kontrola države kako monopolii ne bi ugrožavali konkurenčiju. Ali to je suprotstavljenio predstavi o *slobodnom tržištu*. Očigledno tržište vodi u frikcije koje ono nije u stanju da reguliše. To znači da je i dalje potrebno imati državu koja ima usmeravajuću funkciju.

Osim toga, novoliberalno stanovište podrazumeva da je sa slobodom tržišta i sloboda pojedinca dovoljno regulisana, što je pretpostavka koja s obzirom na realan efekat isključivanja koji ima tržišni kapitalizam teško da može da se održi.

Najkasnije od šesdesetih godina prošlog veka otvorila se široka mreža novoliberalnih istraživačkih poduhvata, političkih savetovanja, ekonomskih instituta i lobista. Ta mreža značajno je doprinela *neoliberalnom preokretu* osamdesetih godina npr. u vreme Tačerove i Regana.³²

Novoliberalna stanovišta pronalaze podršku, po pravilu, kod onih koji poseduju kapital i čiji život je obezbeđen (dakle među obrazovanom srednjom klasom i poslovnom elitom). Novoliberalizam predstavlja, dakle, elitistički društveni model posmatrano sa dva aspekta: nastao je u dobro opskrbljenim krugovima i zastupa njihove interese.

**Dodatačna literatura
o novoliberalima i
njihovim kritičarima:**

Fridrik August fon Hajek (1946), Put u kmetstvo, Ciriš (Friedrich August von Hayek, *Der Weg in die Knechtschaft*, Zürich) Vilhelm Repke (1942), Društvena kriza stvarnosti, Ciriš (Wilhelm Röpke, *Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart*, Zürich) Vilhelm Repke (1946), Civitas Humana, Osnovna pitanja društvene i ekonomiske reforme, Ciriš (Wilhelm Röpke, *Civitas Humana. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform*, Zürich)

Hansgeorg Konert (2002), O ideologiji neoliberalizma – na primeru učenja F.A. fon Hajek, u: Konert, str. 275-296. (Hansgeorg conert, zur Ideologie des Neoliberalismus – Am Beispiel der Lehre F.A. von Hayeks, in Conert S. 275-296.) Dejvid Harvi (2007), Mala priča o neoliberalizmu, Ciriš (David Harvey, *Kleine Geschichte des Neoliberalismus*, Zürich)

32 Značajan članak o nastanku neoliberalne mreže napisali su autori Pleve/Walpen (Plehwe/Walpen) 2001.

3.3. Konzervativna stanovišta

Pozicija koja je najteža za razumevanje je konzervativna pozicija. Za to postoje i istorijski i sistematski razlozi.

Konzervativizam:
orientisan na
postojeće

Istorijski gledano konzervativna stanovišta – kako im i samo ime govori – zala-gala su se pre svega za sve što je već postojeće i za njihovo održanje. Skoro da je nemoguće ustanoviti pri tome postojanje samostalne istorijske ideje. Ukratko: konzervativizam je uvek postojao, ali stalna koncepcija konzervativizma nije.

U Francuskoj revoluciji i u vreme restauracije u prvoj trećini XIX veka konzervativci su zastupali privilegije i interes plemstva. U nemačkom carstvu zalagali su se za nemačke državice, na kraju za carstvo, a u Vajmarskoj republici za restauraciju carstva i protiv demokratije. Tokom osamdesetih godina XX veka konzervativci su se pozivali više na klasične vrednosti novoliberala i zalagali su se za odustajanje od reformi sedamdesetih godina. Nije moguće definisati stalnu ideju vodilju konzervativnog stanovišta.

Osnove
konzervativnog
mišljenja

Ipak je, barem za današnje vreme, moguće ustanoviti značajne osnove konzervativne misli:

- Konzervativci se po pravilu oslanjaju na osnovne vrednosti kao što su porodica, odgovornost pojedinca i posvećenost rezultatima. Tradicija je za njih veoma značajna.
- Država po pravilu proizilazi iz višeg uređenja vrednosti koje se ogledaju u naciji. To više uređenje opravdava po pravilu i razmišljanje koje se više oslanja na poštovanje hijerarhije kao i pozitivan odnos prema elitama u društvu. Time se objašnjava društvena nejednakost.
- U Nemačkoj, ali i u mnogim drugim zemljama, konzervativno razmišljanje sledi hrišćansku sliku čoveka. Vrednostima se smatraju značajne odredbe katoličkog socijalnog učenja (dobrotvorni rad, princip subsidiarnosti).
- Već nekoliko godina konzervativci koriste pojam *vrednosti novog građanstva* (up. Buchstein/Hein/Jörke 2007:201).

On opisuje građanina koji se u svom životu poziva na vrednosti kao što su porodica, ugled, lojalnost i ljubaznost i koji je u civilnom društvu i u svojoj profesiji odgovorna osoba. Udo di Fabio je rekao: „Biti pripadnik građanskog društva danas znači povezivanje tereta i volje za rad, ljubavi i

„Novo građanstvo“

svade, uskraćivanja i blagostanja, slobodu pre svega i kao slobodu vezivanja i doživljavanje uspeha kao rezultat sopstvenog rada, pri tome umereno uživanje bez smatranja da su vezivanje i rezultati apsolutni. Biti pripadnik građanskog društva danas znači uz svu individualnu orijentaciju takođe uvek imati u vidu zajednicu, situaciju u kojima se nalaze svi, a posebno slabiji pripadnici kojima treba pomoći, negovati i bratstvo pored slobode i jednakosti" (di Fabio 1005: 138 f). U pojmu *vrednosti novog građanstva* ogleda se individualni pojam slobode, koji u suštini apeluje na moral pojedinca. To se značajno razlikuje od socijalističke, socijaldemokratske, ali i liberalne slike čoveka.

- Od osamdesetih godina i *duhovno-moralnog preokreta* koji je zastupala Vlada Helmuta Kola konzervativizam je postao mešavina hrišćansko-konzervativne slike čoveka s jedne strane i ekonomskog liberalizma s druge strane. Međutim, otkad je na vlasti Vlada Angele Merkel dodati su socijaldemokratski elementi načinu razmišljanja (iako u oslabljenom i promenjenom obliku). Delimično je to dovelo, upravo u politici prema porodici, do značajnog konfliktnog potencijala između *moderne* i *konzervativne* struje u CDU.

Upravo za konzervativizam možemo reći da je teško odrediti jasnu pripadnost jednoj političkoj partiji i istorijske konstante u stanovištima.

Daleko jasnije može se odrediti ciljna grupa konzervativnih stanovišta: tu su značajni pre svega dobro situirani građani iz privrednog i obrazovanog građanskog društva kao i uglavnom (katolički) crkveni milje.

Dodata literatura o konzervativizmu:

Udo di Fabio (2005.),
Kultura slobode, Minhen (Udo di Fabio, *Die Kultur der Freiheit, München*)

Edgar Jung (1932.),
Nemačka i konzervativna revolucija,
Minhen Edgar Jung, *Deutschland und die konservative Revolution, München*)

Martin Greiffenhagen (1971.), Dilema konzervativizma u Nemačkoj,
Minhen (Martin Greiffenhagen, *Das Dilemma des Konservativismus in Deutschland, München*)

3.4. Socijademokratija i demokratski socijalizam

Demokratski socijalizam kao model razmišljanja i socijaldemokratija kao politička snaga imaju dugu tradiciju, koja je čvrsto povezana sa nastankom radničkog pokreta. Za razliku od konzervativnih i liberalnih koncepata taj politički model mišljenja pokazao se kao veoma sklon promenama. Radi se o modelu razmišljanja za koji je uvek bila karakteristična svest o sopstvenoj istoričnosti. Svakako vredi osvrnuti se na istoriju tog društvenog pravca.

3.4.1. Prethodnici radničkog pokreta

Kada je nastao demokratski socijalizam? To je pitanje na koje je teško odgovoriti. Herman Dunker je ustanovio da: „Istorijski socijalizam počinje sa istorijom čovečanstva“ (Dunker 1931:9). Drugi autori socijalističku ideju povezuju sa prahrišćanstvom, a opet neki drugi navode postojanje rano-socijalista u Francuskoj ili Engleskoj.

Prolazeći tako kroz istoriju uvek iznova pronalazimo novu tačku nastanka. Svi ti stavovi svakako imaju svoja opravdanja. Ipak se, međutim, radi o zbumujućem pitanju, jer mnogo značajnije od pitanja kada je jedna ideja nastala jeste pitanje od kada je ona imala odlučujući efekat i zašto.

Na to pitanje relativno je jednostavno dati odgovor: ideja socijalizma postala je značajna sa radničkim pokretom – u Nemačkoj sa industrijalizacijom u XIX veku.

Ovde ne želimo da predstavimo sveobuhvatnu idejnu istoriju već samo značajne prelomne tačke.

Tokom 1848. godine nije se dogodila samo građanska revolucija u Nemačkoj već je to bila godina nastanka *Manifesta komunističke partije*, rada koji su zajednički napisali Karl Marks i Fridrik Engels.

Karl Marks (1818-1883) je bio istaknuti socijalni ekonomista i jedan od najznačajnijih filozofa XIX veka.

Njegove ekonomske analize kapitalizma ostale su posebno značajne do danas, jer dopiru mnogo dalje nego što je to opisano u pojednostavljenim predstavljanjima kritičara ali i mnogih njegovih pristalica.

Tada je prvi put formulisan program radničkog pokreta na razumljiv način.

Teoretske osnove tog političkog programa postavio je pre svega Karl Marks u svojim ostalim delima. Iz tога proizilaze osnovne pretpostavke socijalizma kao modela mišljenja:

- Marks polazi od toga da (tržišni) kapitalizam vodi u neslobodu velikog broja ljudi u odnosu na nekolicinu *slobodnih*. Na jednoj strani su vlasnici/vlasnice kapitala, a na drugoj oni koji ne poseduju kapital i stoga moraju da prodaju svoju radnu snagu za nadnicu. Tržišni kapitalizam se zasniva na tome da radnici ne dobijaju kroz zaradu onoliku vrednost koliku ostvare u proizvodnji. Na taj način vlasnici kapitala su u stanju da gomilaju sve više kapitala (*akumuliraju*). Pri tome je beznačajno da li su vlasnici kapitala realne osobe, velika društva kapitala ili veliki donatori.
- Kroz konkureniju između vlasnika kapitala i stalni pritisak da moraju da akumuliraju sve više kapitala kako bi investirali u novu proizvodnju i kako bi mogli da proizvode još povoljnije od ostalih, uslovi rada radnika sve više su pod pritiskom što će, pored siromaštva, proizvesti višak proizvodnih kapaciteta. Roba se onda ne može pretvoriti više u novac i kapital se više ne investira ili se uništava u krizi prevelike proizvodnje kroz nedostatak tržišta za plasman robe. To je, u grubim crtama, razlog zašto Marks polazi od toga da su ekonomske krize vrlo značajne (i neophodan) sastavni deo (tržišnog) kapitalističkog sistema.
- Nejednakost i nesloboda, koji se smatraju sistematskom posledicom (tržišnog) kapitalizma, suprotstavljaju se upravo zahtevu za istu slobodu svih ljudi.

*Nejednakost i
nesloboda kao
karakteristika*

*Konkurenija
i pritisak na
zaposlene*

- Demokratija se po tome može realizovati samo kao pravo ako se radi o društvenom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju i ako demokratske strukture odlučuju o upotrebi kapitala. Privatno vlasništvo je, međutim, za razliku od često prisutnog mišljenja, isključeno iz podruštvljavanja.
- Marksistička slika čoveka zasnovana je po pravilu na jednoj razlici: u principu slobodni, jednaki i solidarni ljudi žive u nejednakom, neslobodnom sistemu koji je okrenut čistoj maksimizaciji koristi. Slika čoveka time sadrži snažan normativni zahtev.

Teorije Marks-a i Engels-a time predstavljaju, pored raznih drugih teorija i učenja, značajnu polaznu osnovu radničkog pokreta.

*Lasal i osnivanje
Opštег немаčkog
radničkog udruženja*

Ipak je efekat tog političkog programa ostao izuzetno ograničen, možda i zbog toga što Marks i Engels u svojoj analizi nisu uzeli u obzir to jest nisu mogli da uzmu u obzir neke centralne faktore. U njih spada, pre svega, pitanje kakav je odnos socijalizma prema državi.

Ferdinand Lasal (1825-1864) je učestvovao u osnivanju „Opštег немаčkog radničkog udruženja“ od 1863. godine u Lajpcigu.

U njegovom delu *Sistem dobijenih prava zalagao se za demokratsko razumevanje države*.

*Lasalove
prepostavke*

Upravo ta pitanja predstavljala su značajno polazište za Ferdinanda Lasala.

Značajna polazna osnova njegovog razmišljanja bilo je, između ostalog, sledeće:

Lasal je najpre krenuo od toga da svaki državni i pravni sistem mora da pronađe svoje polazište u slobodi čoveka. Iz toga on zaključuje da zakon koji je u osnovi mora biti izraz pravne svesti čitavog naroda.

Stoga, država se doživljava kao skup slobodnih ljudi, što predstavlja provokaciju ako se uzme u obzir da su Pruska i nekoliko godina kasnije nastalo nemačko carstvo imali monarhističko-hijerarhijsku strukturu.

„Država ima funkciju da sproveđe razvoj slobode, razvoj ljudskog roda ka slobodi. Svrha države nije u tome da jedino štiti ličnu slobodu i imovinu pojedinca, sa kojima on u skladu sa idejom buržoazije navodno i ulazi u državu; svrha države mnogo više je da ujedinjenjem pojedince dovede u stanje da postignu takvu svrhu, takav stepen bivstvovanja kakav inače nikada ne bi mogli da postignu, da ih osposobi da usvajaju obrazovanje, moć i slobodu koji bi im bili nedostupni kao pojedincima.“ (Lasal 1987: 222 f).

Svrha države je *vaspitanje i razvoj ljudskog roda ka slobodi*. Značaj četvrte klase tj. radničke klase bio je za Lasala upravo u daljem prenošenju te predstave o državi. Osnovni zahtevi bili su opšte i direktno izborno pravo i emancipacija preko udruživanja u radničke asocijacije. Njih je po Lasalovom mišljenju trebalo osnivati uz pomoć države.

Lasal je time došao do već dve centralne polazne osnove za diskusiju o socijaldemokratiji i demokratskom socijalizmu. S jedne strane stajalo je pitanje o demokratskoj državi i njenim socijalnim prepostavkama, a s druge strane pitanje sa kojom strategijom je najbolje sprovesti interes radnika.

Vilhelm Libkneht (1826-1900) i **Avgust Bebel** (1840-1913) su bili 1869. godine najznačajniji osnivači Socijaldemokratske radničke partije u Ajzenahu. Osim toga, oni su bili prvi socijaldemokratski poslanici u (severnonemačkom) Parlamentu (1867-1870). Libkneht je od 1890. godine bio glavni i odgovorni urednik lista „Napred“.

Kritiku Lasalove predstave o državi zastupali su Vilhelm Libkneht i Avgust Bebel. Osnovna tačka kritike odnosila se na to da je Lasalov program suviše ograničenog efekta: bez slobode štampe, okupljanja i udruživanja i bez suštinske promene države interesi radnika ne mogu biti sprovedeni u državi ni od strane države.

Tokom 1875. godine Opšte nemačko radničko udruženje i Socijaldemokratska radnička partija ujedinile su se u gradu Gota u Socijalističku radničku partiju Nemačke. U nemačkom carstvu time je stavljen kamen temeljac za dalje širenje socijaldemokratije, uprkos socijalističkim zakona Bizmarka. Značajne konfliktne tačke nastavile su da žive i u to vreme i tek kasnije su se razbuktale i dovele do raspada radničkog pokreta.

*Osnovni zahtevi
Lasala*

*Avgust Bebel i
Vilhelm Libkneht*

*Partijski kongres
ujedinjenja u
Goti 1875. godine*

3.4.2. Podela radničkog pokreta

*Teoretska
sporna tačka i tri
značajna kruga*

*Grupa oko
Karla Kautskog i
Avgusta Bebela*

*Revizionisti, npr.
Eduard Bernštajn*

Još od devedesetih godina XIX veka u socijaldemokratiji se razvijala rasprava koja se vrtela oko teoretskog pitanja: Da li će kapitalizam zapasti u (finalnu) krizu u kojoj će radnički pokret u klasnoj borbi proletarijata prevazići kapitalizam i dostići socijalizam? I šta to zaista znači za strategiju socijaldemokratije?

Grubo gledano, u toj *raspravi o revizionizmu* postoje tri različite škole mišljenja (up. Ojhner/Grebing 2005: 168, Grebing 2007: 66-94).

Grupa okupljena oko Karla Kautskog i Avgusta Bebela nadala se da će preko parlamentarne većine i dobro organizovanog radničkog pokreta biti moguće ostvariti prelazak u socijalizam, ali je ustanovila da radikalizovana politika carstva i njegova imperijalistička ratnohuškačka orijentacija mogu učiniti neophodnim otpor i vanparlamentarnu politiku sa masovnim štrajkovima. Borbena moć radničkog pokreta mogla bi da prisili na prelazak u socijalizam.

Karl Kautski (1854-1938) je bio osnivač i izdavač teoretski-orientisanih novina SPD *Novo vreme*. Kautski je radio na utemeljenju marksističke društvene analize u SPD-u. Pored Eduarda Bernštajna on je bio glavni autor Programa iz Erfurta.

Pored tog shvatanja istorije razvio se takozvani revizionizam koga je značajno obeležio Eduard Bernštajn i koji je pokušao da sproveđe kritičku proveru Marksovog učenja na osnovu statističkih podataka. Ta interpretacija imala je za rezultat spoznaju da su moguće reforme u okviru društva i u okviru kapitalističke države. Osim toga, ustanovljeno je da neće doći do automatskog kraha kapitalizma već da će kriza u kapitalizmu biti sve manje, a ne više. Jačanjem sindikata i zadruga moglo bi biti realizovane reforme u društvo kako bi se na taj način razvio socijalizam. Sindikalac Adolf fon Elm rekao je sledeće o revizionističkom programu:

Eduard Bernštajn (1850-1932) je bio jedan od najuticajnijih predstavnika revizionista u socijaldemokratiji. U svom delu *Prepostavke socijalizma i zadaci socijaldemokratije* iz 1899. godine kritički se osvrnuo na marksizam. Bernštajn je pored Karla Kautskog bio jedan od značajnih autora Programa iz Erfurta 1891. godine.

„Kroz evoluciju do revolucije – kroz nastavak demokratizacije i socijalizacije društvenog tela do potpune promene kapitalističkog u socijalističko društvo: to je, ukratko rečeno, stav revizionista u stranci.“ (Citat po Ojhneru/Grebingu 2005: 171).

Roza Luksemburg (1871-1919) je bila suosnivač Socijaldemokratske partije Kraljevine Poljske i Litvanije. U Berlin je došla 1899. godine. Bila je vodeća teoretičarka Levice u SPD-u i zastupala je, između ostalog, i teoriju imperijalizma. Bila je suosnivačica Komunističke partije Nemačke 1918. a 1919. godine su je ubili oficiri frajkora.

prethodno nekapitalističkih oblasti. Ona se suprotstavlja i razlici između revolucije i reforme:

„Za socijaldemokratiju svakodnevna praktična borba za socijalne reforme, za poboljšanje položaja radnog naroda još na zemljištu postojećeg, za demokratsko uređenje predstavlja jedini put vođenja klasne borbe proletarijata i jedini način ostvarenja krajnjeg cilja to jest političke moći i ukidanja sistema nadnica. Za socijaldemokratiju između socijalne reforme i socijalne revolucije postoji neraskidiva veza u kojoj borba za socijalnu reformu predstavlja sredstvo, a socijalne promene predstavljaju svrhu.“ (Luksemburg 1899: 369).

Roza Luksemburg je bila protiv stanovišta Bernštajna smatrajući da kapitalizam zbog svoje unutrašnje strukture podleže stalnoj konkurenциji između vlasnika kapitala.

Kapitalistički način proizvodnje zahteva stalnu ekspanziju i zauzimanje

Roza Luksemburg

Ni Roza Luksemburg nije bila protiv parlamentarnog rada, ali je smatrala da je on nedovoljan da bi se ostvario socijalizam. Stoga se ona zalagala i za vanparlamentarni radnički pokret.

Ta tri pravca u radničkom pokretu i u SPD-u mogla su biti spojena pre svega pod pritiskom carstva. Uz saglasnost većine SPD-a kada se radilo o ratnim kreditima i podeli između USPD (Nezavisne socijaldemokratske partije Nemačke) i SPD i konačno na kraju Prvog svetskog rata i na pitanju kako treba urediti demokratsko društvo radnički pokret se raspao.

Stvaranje Vajmarske Republike i 1919. godina

SPD je formirala prvu vladu Vajmarske Republike 1919. godine – uprkos otporu konzervativnih, nacionalističkih i reakcionističkih snaga, ali svakako i uprkos otporu komunista. Ta istorijska šansa društvene levice da prvi put sama utiče na politiku još jednom je izbacila na površinu rascepe u socijalističkoj debati.

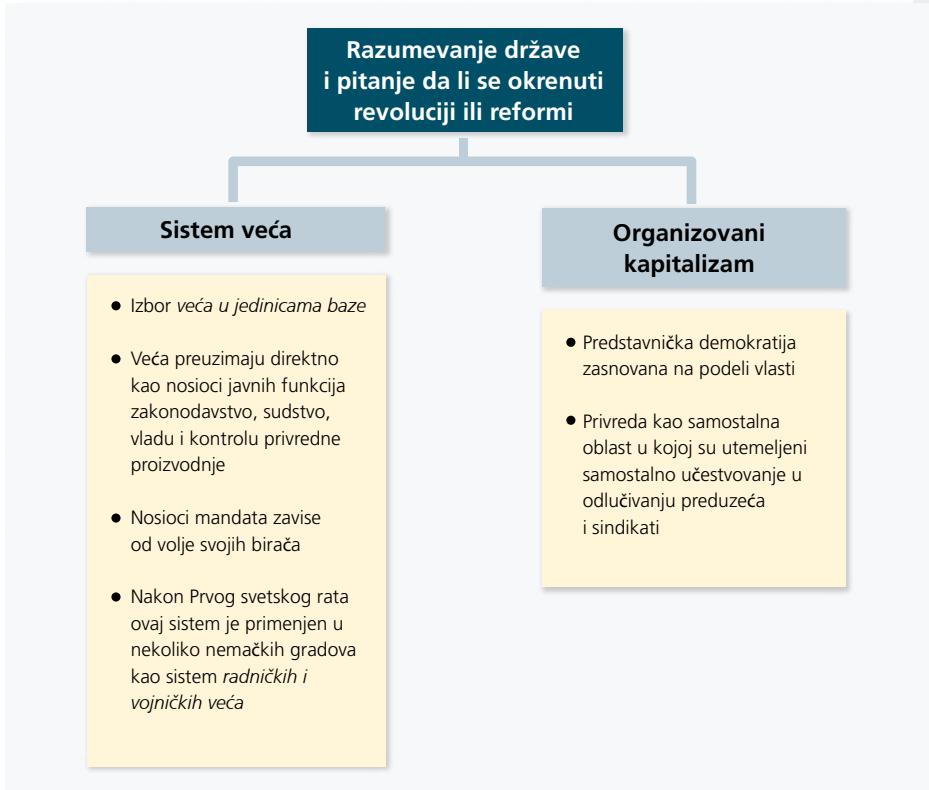
Dok su se komunisti i jedan deo socijalista zalagali za ostvarenje države sa većima radnika i vojnika, socijaldemokrate su radili na formiranju predstavničke demokratije sve do dvadesetih godina XX veka.

Za socijaldemokratsku argumentaciju Fric Naftali je bio u pravu kad je rekao:

„U periodu kada je kapitalizam bio još uvek potpuno slobodan izgledalo je kao da ne postoji alternativa za neorganizovani kapitalizam osim socijalističke organizacije privrede u celini. [...] Onda se postepeno ispostavilo da je struktura samog kapitalizma promenljiva i da se kapitalizam može savijati pre nego što se slomi.“ (Naftali 1929; citat iz Ojhner/Grebing 2005:305).

Ukratko rečeno, tačka sukoba nalazila se u razlici između revolucije i reforme. Na jednoj (*revolucionarnoj*) strani vladala je procena da je neophodan slom dotadašnjih odnosa vlasništva i državnog uređenja kako bi se ostvarilo novo društvo, dok je reformističko stanovište tvrdilo da savremeno društvo sa svojim državnim uređenjem stalnim reformama treba da se razvije u demokratski socijalizam.

Različite predstave ogledale su se u različitim modelima države:

Sl. 6: Sistem veća i „organizovanog kapitalizma“

Demokratski socijalizam, što je ideja SPD-a, zalagao se za parlamentarnu demokratiju i odvajanje politike od privrede. U obe sfere, političkoj i privrednoj, trebalo je postići demokratizaciju u korist radnika i zajedničkog dobra. *Demokratski socijalizam* odnosio se u tom kontekstu na kompleksnu dopunu i međusobni odnos socijalističke privrede sa jakim akterima među radnicima (sindikati, učešće u odlučivanju u preduzećima) i parlamentarne demokratije.

Tokom 1959. godine program SPD-a iz Godesberga u Nemačkoj pronašao je suštinsku socijaldemokratsku formulu za *slobodno tržište*: „Konkurenčija treba da bude prisutna koliko je god moguće – planiranje samo koliko je nužno!“ (Dove/Klotzbah 2004:332). Tu je formulisano stanovište koje se i dalje drži *demokratskog socijalizma* kao novog *privrednog i socijalnog poretku*, ali istovremeno

Demokratski socijalizam kao ideja

*Program iz
Godesberga 1959:
„Konkurenčija
treba da bude
prisutna koliko
je god moguće –
planiranje samo
koliko je nužno!“*

*Odvajanje od
marksizma*

prihvata tržišni kapitalizam u regulisanom obliku pod primatom politike. Istovremeno se socijaldemokratija time odvojila od planske privrede koja je ostvarena u Sovjetskom Savezu.

3.4.3. Demokratski socijalizam nasuprot državnom socijalizmu

Nakon Drugog svetskog rata još više je postala izražena razlika između SPD orientisanog ka demokratskom socijalizmu i socijalističkim zamislima države. Sa Programom iz Godesberga iz 1959. godine SPD se zvanično odvojila od marksizma kao pogleda na svet, iako nije odstupila od svih njegovih analiza, a time i od zamisli *prirodno nužnog* prelaska u socijalizam. Socijalizam je sada više postao *trajni zadatak* koji je mogao biti opravдан različitim verskim ili filozofskim motivima. Od suštinskog značaja za određenje demokratskog socijalizma bile su sada tri osnovne vrednosti *sloboda, pravda i solidarnost*. Iz tih osnovnih vrednosti proizašli su osnovni zahtevi socijaldemokrata, kao što je jasno zalaganje za slobodu i demokratiju:

„Ne postoji socijalizam bez slobode. Socijalizam može biti ostvaren samo kroz demokratiju, a demokratija može biti usavršena samo kroz socijalizam.“ (Izjava o principima Socijalističke internacionale, Frankfurt na Majni 1951, citat po Dove/Klocbah 2004: 269)

Na osnovu ovog razumevanja slobode demokratski socijalizam se sve jasnije odvajao od totalitarnih režima, posebno od takozvanih narodnih demokratija u državama istočnog bloka.

3.4.4. SPD danas – novi izazovi, novi odgovor

Pogled na istoriju radničkog pokreta predstavio je strateška razmatranja funkcije države i društva. I danas *demokratski socijalizam* predstavlja odlučujuću viziju za SPD, čije ostvarenje ona smatra svojim zadatkom. Ona je isto što i društvo u kome zaista vladaju sloboda, jednakost i solidarnost. Princip delanja SPD-a treba u skladu sa Programom iz Hamburga da bude *socijaldemokratija*. To se, dakle, naslanja na ostvarenje demokratskog socijalizma preko demokratskog odlučivanja kao i na realizaciju političkih, privrednih i kulturnih osnovnih prava.

„Naša istorija je obeležena idejom demokratskog socijalizma, idejom društva slobodnih i jednakih u kome su ostvarene osnovne vrednosti. Ona zahteva poredak privrede, države i društva u kome su garantovana građanska, politička, socijalna i privredna prava za sve ljudi i u kome svi ljudi mogu da žive svoj život bez eksploatacije, represije i sile, dakle u socijalnoj i ljudskoj bezbednosti. Demokratski socijalizam za nas ostaje vizija slobodnog, pravednog i solidarnog društva, čije ostvarenje predstavlja za nas trajan zadatak. Princip našeg delanja jeste socijaldemokratija.“ (Program iz Hamburga 2007: 16f)

Sada je socijaldemokratija suočena sa izazovom da s obzirom na dalju globalizaciju tržišta reaguje na uticaj finansijskih tržišta i na promene na tržištu rada i da odluči na koji način zamišlja ostvarenje ravnoteže između tržišnog kapitalizma i demokratije. Drugim rečima: radi se o tome na koji način treba postići *demokratski socijalizam* pod tim uslovima. Iz Programa SPD-a iz Hamburga jasno je da ne samo da su otvorena nova pitanja već i da postoje prvi odgovori (up. poglavlje 6).

Dopuna koordinisane privrede i predstavničke demokratije kroz primat politike nastavljena je u Programu SPD-a iz Hamburga, ali se kao zahtev za budućnost odnosi i na evropsko i svetsko merilo:

*Demokratski
socijalizam kao vizija
–socijaldemokratija
kao princip delanja*

Izazov danas

„Tržištima je potrebno političko uređenje – u eri globalizacije i preko nacionalnih granica. Za nas je važno sledeće: potrebno je da imamo konkurenčiju koliko god je to moguće i regulisanu državu koliko je nužno.“ (Program iz Hamburga 2007:43).

Detaljan pogled na modele mišljenja o socijaldemokratiji, liberalne i konzervativne modele pokazuje da se radi o alternativnim modelima koji negiraju tvrdnju da partije programski liče jedna na drugu do neprepoznatljivosti.

3.4.5. Odstupanje: Partija „Levica“ i njene kontradiktornosti

„Levica“

Sa promenom 1990. godine u Nemačkoj se najpre u istočnom delu države ustanovala još jedna levičarska partija kao naslednica Socijalističke ujedinjene partije Nemačke (SED): Partija demokratskog socijalizma (PDS). U međuvremenu se ova partija udružila sa udruženjem Izborna alternativa za rad i socijalnu pravdu (WAsG) u partiju „Levica“ i dobila podršku i u nekim pokrajinama u bivšoj Zapadnoj Nemačkoj.

Partiju „Levica“ izuzetno je teško svrstati – ona se i dalje mnogo menja. Ta partija je još 2007. godine imala samo *programske smernice*, a ne program partije u klasičnom smislu.

Programske smernice

U svojim *Smernicama* partija „Levica“ izjašnjava se kao partija demokratskog socijalizma:

„Demokratija, sloboda, jednakost, pravda, internacionalizam i solidarnost su naše osnovne vrednosti. One su neodvojive od mira, očuvanja prirode i emancipacije. Ideje demokratskog socijalizma predstavljaju osnovne predstave kojima se rukovodimo u razvoju političkih ciljeva Levice.

Levica svoje političko delanje naslanja na povezanost cilja, puta i osnovnih vrednosti. Sloboda i socijalna pravda, demokratija i socijalizam međusobno se uslovljavaju. Jednakost bez individualne slobode vodi u uskraćivanje prava na saodlučivanje. Sloboda bez jednakosti predstavlja samo slobodu za bogate. Nije slobodan čovek koji eksploratiše druge ljude i vrši represiju nad njima. Cilj demokratskog socijalizma, koji treba da prevaziđe kapitalizam u procesu trans-

formacije, jeste društvo u kome sloboda drugog nije granica već uslov sopstvene slobode." (Smernice partije Levica 2007: 2)

Ako se izuzmu formulacije *Smernica*, mogu se navesti još neke tačke koje opisuju „Levicu“ i njeno programsko opredeljenje:

- Partija „Levica“ predstavlja politički pokret, koji okuplja nekadašnji kadar SED-a (Socijalistička ujedinjena partija Nemačke), razočarane nekadašnje socijaldemokrate, delove novih socijalnih pokreta, sindikalce, birače koji glasaju iz protesta, pragmatično orijentisane političare na lokalnom nivou i komuniste, itd. Sve te grupe u partiju donose različite društvene predstave – još uvek nije moguće prepoznati jedinstven model razmišljanja ili koncept.
- Često se partija „Levica“ označava u javnosti kao partija protesta.³³ Taj pojam je prilično neprecizan, pošto povezuje dva aspekta. Najpre se tu radi o pitanju ko su birači partije „Levica“. Birači su u Istočnoj i Zapadnoj Nemačkoj različiti. Drugi aspekt odnosi se na pitanje političke strategije ili političke volje za menjanjem i kreiranjem života – i tu su rezultati različiti u pokrajinama i na saveznom nivou.
- U nauci je „Levica“, u ono malo tekstova u kojima se pominje, opisana ne samo kao izuzetno heterogena već i kao veoma nedosledna. S jedne strane ona se predstavlja kao pragmatično-umerena i moderna, ali se s druge strane zalaže za dogmatsku ideologiju sa skoro ekstremističkim crtama (up. Deker 2007:327). Velika kontradiktornost između suštinskih izjava o namerama s jedne strane i jedne pragmatične politike vladanja u različitim pokrajinskim parlamentima s druge strane, koja je suprotna tim izjavama o namerama, potvrđuje utiske koji vladaju o toj stranci.

*Karakteristike
partije „Levica“*

U vezi sa fenomenom „Levice“ mora se još sačekati da bi se videlo da li će se ona i sa kojim sadržajima trajno etabrirati. U svakom slučaju potrebna je debata o tim političkim idejama.

33 Partija za koju se najviše glasa iz protesta (prim. prev.)

3.4.6. Slika čoveka u socijalnoj demokratiji

Specifičnu sliku čoveka u socijalnoj demokratiji teško je pronaći. Slika čoveka u socijalnoj demokratiji obeležena je mnoštvom izvora i čitavim nizom obrazloženja.

*Spajanje
različitih izvora u
„socijaldemokratsku
sliku čoveka“*

Postoje tačke preklapanja sa tradicijom radničkog pokreta, sa liberalnom teorijom, sa hrišćanskim i judaističkim učenjem kao i sa humanističkim i marksističkim uticajima. Odnosi se takođe na slobodu svakog čoveka kao i liberalizam, ali analizira, slično kao marksistički koncepti, i društvene prepreke za ostvarenje osnovnih prava.

Majer i Brejer su u svojoj knjizi *Budućnost socijaldemokratije* pokušali u tabeli da razgraniče liberalnu (*novoliberalnu*) sliku čoveka od slike čoveka socijaldemokratije. Mi smo u posebnoj koloni dodali *socijalističku sliku čoveka* kao orijentaciju:

	Liberalna demokratija	Socijalna demokratija	Socijalistička demokratija
Antropologija	Skeptična antropologija	Realistična antropologija	Normativna, utopijska antropologija
Pojam slobode	Negativni pojam slobode	Pozitivni pojam slobode	Pozitivni pojam slobode
Motiv ponašanja	Sopstveni interes	Sopstveni i zajednički interes	Interes zajednice kao sopstveni interes
Slika čoveka	Egoista koji racionalno kalkuliše	Osoba opredeljena za razumevanje	Borbena osoba ili osoba opredeljena za „nove ljude“ budućnosti

Izvor: Majer/Brejer 2005: 33 – poslednju kolonu dodao T. Gombert

Iako su ovakve tabele pojednostavljene, one ipak pokazuju određenu tendenciju:

- Liberalne teorije zasnivaju se po pravilu na tvrdnji da čoveka pokreće sopstveni *interes*. Taj sopstveni interes može se živeti ako se zaštitи u odnosu prema bližnjem (i prema državi) kako bi svako imao dovoljno *slobode da maksimizuje korist*.
- Socijalističke teorije imaju dugu tradiciju težnje ka društvu dostoјnom čoveka preko *novih ljudi* (up. Adler 1926. i Hajnrihs 2002: 308-314). Ljudi su po njima kroz istoriju bili toliko iskvareni u kapitalističkom društvu i socijalnoj nejednakosti da im je uništena sposobnost da interes zajednice prepoznaju kao sopstveni interes i da ga solidarno zastupaju. Zadatak vaspitanja i obrazovanja jeste (zajedničko) prevazilaženje razlike između socijalnih životnih uslova i zahteva slobodnih i solidarnih ljudi.
- Slika čoveka u socijaldemokratiji, po Majeru/Brejeru, trudi se da ostvari ravnotežu u kojoj sopstveni interes treba da budu u skladu sa zajedničkim interesima. Tu se radi o predstavi ravnoteže između *opravdanih interesa*.

Dodata na literatura:

Valter Ojhner, Helga Grebing (2005.), *Istorijsa socijalnih ideja u nemačkoj. Socijalizam – Katoličko socijalno učenje – Protestantska socijalna etika, priručnik*, 2. izdanje, Vizbaden str. 13-595.
(Walter Euchner, Helga Grebing, *Geschichte der sozialen Ideen in Deutschland. Sozialismus – Katholische Soziallehre – Protestantische Sozialethik. Ein Handbuch*, 2. Aufl., Wiesbaden)

Tomas Majer i Nikole Brejer (2005.)
Budućnost socijaldemokratije, Bon.
(Thomas Meyer, Nicole Breyer, *Die Zukunft der Sozialen Demokratie, Bonn*)

Diter Dove i Kurt Klocbach (izd.) (2004.)
Programski dokumenti nemačke socijaldemokratije, 4. prerađeno i aktualizovano izdanje.
(Dieter Dowe, Kurt Klotzbach, *Programmatische Dokumente der Deutscher Sozialdemokratie*, 4. überarbeitete und aktualisierte Aufl. Bonn)

4. TEORIJA SOCIJALDEMOKRATIJE TOMASA MAJERA

U ovom poglavlju:

- predstavljena je Teorija socijaldemokratije Tomasa Majera;
- osvetljava se odnos tržišnog kapitalizma i demokratije koji su s jedne strane u napetom odnosu, a s druge strane se međusobno dopunjuju;
- dat je osvrt na centralne razlike između liberalne, libertarijanske i socijaldemokratije;
- razmotren je odnos između osnovnih vrednosti, osnovnih prava i instrumenata;
- raspravlja se o razlikovanju negativnih i pozitivnih prava slobode i o obavezama države.

Diskusija o osnovnim vrednostima i pogled na različite društvene modele u prethodnim poglavljima pokazali su da socijaldemokratija poseduje tradiciju mišljenja. Taj pojam je drugačiji od ostalih modela mišljenja i toliko je diferenciran da za njegovo objašnjenje ne samo što nije dovoljno obično upućivanje na osnovne vrednosti kao što su sloboda, jednakost i solidarnost radi objašnjenja pravednog društva već ni upućivanje na liberalizam, konzervativizam i socijalizam.

Na početku ovog uvoda bilo je govora o Teoriji socijaldemokratije. „Socijaldemokratija“ - glasila je tvrdnja – „mora da bude definisana na čist način ako želimo o njoj da diskutujemo i da razmenujemo argumentaciju.“

Pri tome su navedene četiri perspektive za socijaldemokratiju – ovde ćemo skrenuti pažnju još jednom ukratko na tri perspektive:

„*Socijaldemokratija – zar to nije samorazumljiv pojam?* To je pojam koji u sebi sadrži obećanje koje je uvek sastavni deo demokratije, koje je od koristi za sve u društvu i koje treba da bude socijalno uravnoteženo? Zar se to samo po sebi ne podrazumeva?“, kažu jedni.

„Socijaldemokratija – pa to smo već sproveli u Nemačkoj sa modelom socijalne tržišne privrede, zar ne?”, pitaju se drugi.

„Socijaldemokratija – to ide uz SPD te se stoga tiče samo socijaldemokrata, to je njihova teorija”, misle treći.

Ta pitanja, sa praktično-političkog pogleda na teoriju postavljaju se, naravno, opravdano na početku. Na njih moramo odgovoriti ako želimo *teoriju socijaldemokratije* da učinimo politički korisnom.

Na prvo pitanje „*Socijaldemokratija – zar to nije pojam koji sam sebe automatski objašnjava?*“ već smo gore odgovorili: neophodno je razviti tačnu predstavu o pojmu *socijaldemokratije*, jer postoje veoma različite asocijacije koje mogu biti razjašnjene samo zajedno. Doduše, taj pojam sadrži značajno normativno jezgro: na koja zajednička pravila i norme se možemo osvrnuti kada želimo da ostvarimo socijaldemokratiju.

Pogled na osnovne vrednosti je pokazao da mnogi filozofski argumenti mogu doprineti objašnjenju, ali oni nisu dovoljni kao normativna osnova – upravo zbog toga što se radi o mnogobrojnim i osporenim definicijama. Za teoriju socijaldemokratije mora se dakle pronaći specifičnija normativna osnova.

O drugom pitanju „*Socijaldemokratija - pa to smo već sproveli u Nemačkoj sa modelom socijalne tržišne privrede, zar ne?*“ biće moguće raspravljati pre svega na osnovu studija po državama (up. str. 94). Ali po *odnosu napetosti* već smo primetili da se ne može raditi o jednokratnom ostvarenju *socijaldemokratije* (kao kada se radi o trci na 100 metara). Osim toga, postoji širok dijapazon različitih društvenih modela u čijim pravcima se kreću različite interesne grupe. Upućivanje na *model Nemačke* ili na *socijalnu tržišnu privredu* nije dovoljno, jer to upućivanje zanemaruje različite društveno-političke aktere.

Treći stav „*Socijaldemokratija - to ide uz SPD te se stoga tiče samo socijaldemokrata, to je njihova teorija*“ svakako se može osporiti.

Upućivanje na *socijaldemokratiju* kao političku stranku i politički pravac ima smisla, ali to ne može biti dovoljan odgovor:

„*Socijaldemokratija je u jezičkoj upotrebi u sadašnjem trenutku i jedno i drugo, i osnovni pojam demokratske teorije i ime za oznaku političkog programa. Iako između ove dve uobičajene upotrebe vladaju mnogobrojni međusobni odnosi, kod njih se ipak radi o dve jasno različite stvari sa različitim značenjima. Teorija socijaldemokratije ne zavisi u svojoj normativnoj osnovi, ni u svojoj objašnjavajućoj ulozi, a ni kod uporednog razmatranja različitih puteva njene realizacije, od određenih navedenih političkih aktera, iako naravno svaki korak njene realizacije zavisi od toga da se politički akteri uopšte zalažu za praktični program delanja koji iz nje proističe. Različiti politički akteri mogu da iskoriste pojam socijaldemokratije kao programsко ime tamo gde smatraju da je to prednost, u velikoj meri nezavisno od toga da li i u kojoj meri su njihova politička nastojanja pokrivena teorijom socijaldemokratije ili da li se uopšte naslanjaju na nju.*“ (Majer 2005:12)

Socijaldemokratija kao model mišljenja

Socijaldemokratija kao model mišljenja i socijaldemokratija kao politička partija (ili pravac) imaju tačke poklapanja, iako nisu identične. Kao model mišljenja socijaldemokratija mora težiti ispitivanju i doslednom predstavljanju naučno zasnovanih normi i vrednosti, njihove primene u okviru osnovnih prava i njihove realizacije u različitim državama. Da li će političke partije iskoristiti to predstavljanje, to je već sasvim druga stvar.

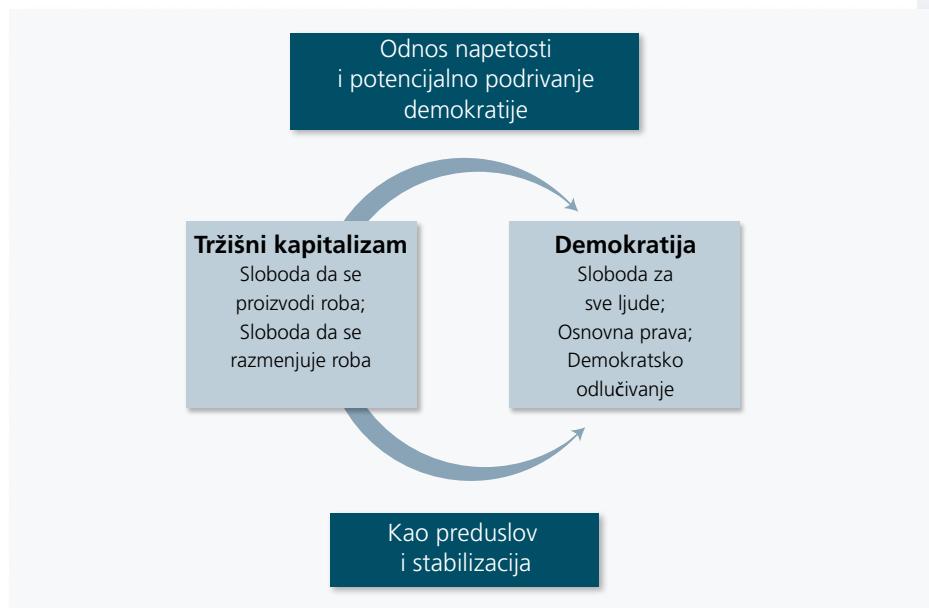
Na narednim stranicama ne radi se stoga o socijaldemokratiji već o modelu mišljenja koji je nastao u diskursu osamdesetih i devedesetih godina XX veka.

Kao polazišnu osnovu uzećemo *Teoriju socijaldemokratije* koju je predstavio Tomas Majer. U njoj su povezani različiti pravci koji su obeležili i obeležavaju i dalje okvira diskursa o socijaldemokratiji.

4.1. Polazna osnova

Polazna osnova za Majerovu Teoriju socijaldemokratije jeste (još odavno poznato) pitanje u kom međusobnom odnosu se nalaze demokratija i tržišni kapitalizam.

Demokratija i tržišni kapitalizam predstavljaju dva značajna aspekta našeg društvenog sistema koji su razvili odnos napetosti između sebe.

Sl. 7: Veza između tržišnog kapitalizma i demokratije

Majer, dakle, tvrdi da se kapitalizam i demokratija, s jedne strane, međusobno dopunjaju, da tržišni kapitalizam predstavlja preduslov za nastanak i stabilizaciju demokratije. S druge strane, on je ustanovio specifičnu napetost pošto neregulisano tržište predstavlja suprotnost neophodnim preduslovima za učešće svih.

*Polazno pitanje:
U kakvom
međusobnom
odnosu se nalaze
demokratija i tržišni
kapitalizam?*

*Preduslovi za
nastajanje i faktor
nesigurnosti?
U kakvom je odnosu
tržišni kapitalizam
prema demokratiji?*

*Kako Majer
obrazlaže
svoju tezu?*

Majer opisuje odnos između privrednog sistema i demokratije koristeći dve teze. On analizira, s jedne strane, istorijski nastanak uslova za demokratiju. S druge strane, on ispituje empirijsko međusobno delovanje demokratije i tržišne privrede i njihov uticaj na današnje društvo.

Te dve teze nisu nešto što se na prvu loptu samo po sebi podrazumeva: one su svakako teoretski, ali i politički osporene, kao što je već gore navedeno.

Ali šta je podstaklo Majera da zastupa ovu tezu uprkos jakih kontraargumenata?

4.1.1. Istorijsko opravdavanje

Najpre postoji *istorijski argument*: Majer smatra da su demokratije kroz istoriju nastajale najčešće nakon ili u direktnoj vezi sa nastankom slobodnih tržišta – u Evropi je do toga došlo u različitom trenutku u različitim državama kao *model građanskog društva*

„Pod građanskim
društvom
podrazumevao se...“
Istorijski argument

„Pod građanskim društvom podrazumevao se *model privrednog, socijalnog i političkog uređenja* koji uz prevazilaženje apsolutizma, klasnih privilegija i klerikalnih uticaja realizuje princip pravno regulisane individualne slobode za sve, ostvaruje suživot ljudi po meri razuma, organizuje ekonomiju kao tržište na osnovu pravno regulisane konkurenkcije, ostvaruje životne šanse u skladu sa razumnom merom, ograničava moć države u smislu liberalne pravne države zasnovane na ustavnom uređenju i s druge strane preko javnosti, izbora i predstavničkih organa vlasti vezuje se za politički zrele građane.“ (Kocka 1995:23).

Slobodna tržišta, privredno građanstvo i predstava o pravima slobode i omogućavanju njihovog ostvarenja od strane države razvili su se u odnosu međusobne zavisnosti – istorijski su neodvojivi.

4.1.2. Opravdavanje zasnovano na uporednom istraživanju demokratije

Ova Majerova teza potkrepljena je mnogim empirijskim istraživanjima koja su sprovedena u okviru Istraživanja stabilnosti demokratija.

Empirijski rezultati istraživanja transformacije, koje su pre svega ispitivale države nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, pokazuju takođe da slobodne tržišne privrede svakako mogu da budu u stabilizirajućem odnosu prema demokratijama u nastanku. Ali i u obrnutom slučaju moguće je iskoristiti empirijske rezultate: tamo gde ekonomski moći zadire u političku oblast, gde se demokratsko učešće koristi u korist monopola i interesnih grupa, tu je započet put u defektnu, samo formalno važeću demokratiju.

To upućuje na zahtev teorije socijaldemokratije ne da posmatra isključivo formalno ustrojstvo države već i da empirijski ispita da li zaista svaki pojedinac može da iskoristi demokratske strukture i ostvari svoja osnovna prava.

Majer rezimira da slobodna tržišna privreda može biti *povoljna* za demokratiju (up. Dahl 2000: 140; Meyer 2005:581).

Doduše to ne znači da Majer vidi pojednostavljen ili nekritički odnos demokratije i kapitalizma – ovo se na osnovu gore opisanih kontradiktornosti jedva može prihvati. Dakle današnja diskusija očito se mora razlikovati od svog istorijskog nastanka.

Razlozi koji potiču od istraživanja stabilnosti demokratija

Svojevrsna napetost između demokratije i kapitalizma

Gde je tržišni kapitalizam suprotstavljen demokratiji:

- Tržišni kapitalizam vodi u (privrednu) nejednakost među ljudima.
- Različita distribucija materijalnih resursa vodi u različite mogućnosti učešća u društvu i državi.
- Tržišni kapitalizam funkcioniše sve više na globalnom nivou, demokratsko učestvovanje u odlučivanju u najvećoj meri na nacionalnom nivou. Tržišni kapitalizam ugrožava stoga i demokratske strukture pojedinih država.

*Ravnoteža između
tržišnog kapitalizma
i demokratije
kao dogovor
između aktera*

Tržišni kapitalizam sadrži centrifugalne sile koje podstiču nejednakosti i nesigurnosti i time mogu da ugroze osnove demokratskog legitimiteta i stabilnosti.

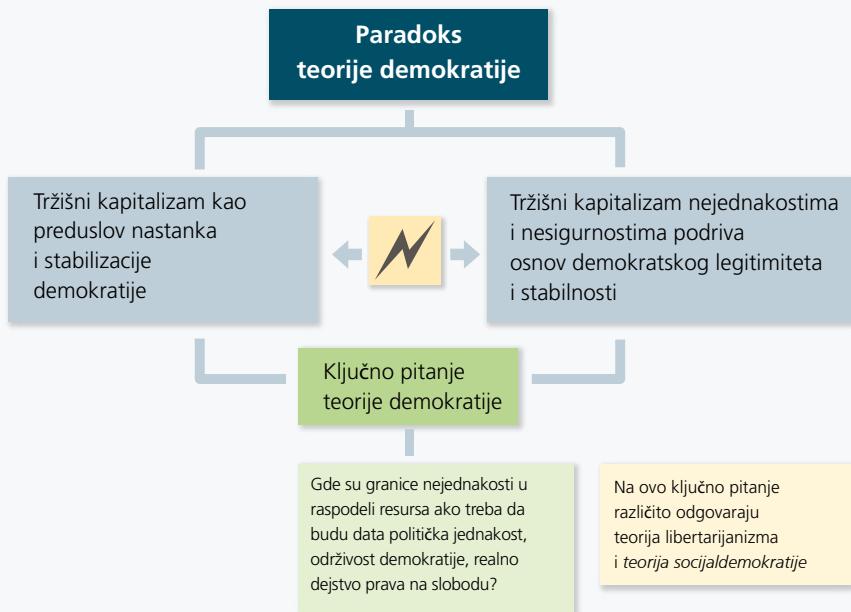
Sloboda tržišta i sloboda svih ljudi u jednom društvu međusobno su svakako kontradiktorne.

Tržišni kapitalizam i demokratija nalaze se, po Majeru, u specifičnom odnosu napetosti.

Taj specifični odnos napetosti ne može se tek tako ukinuti ili negirati, može se samo formirati – to je najznačajnija suština istorijskog kao i empirijskog istraživanja koje Majer koristi u svojoj argumentaciji.

Osvrt na različite modele mišljenja liberalizma i socijaldemokratije upućuje na sledeće: Jednostavno odustajanje od težnje ka slobodi koja se istorijski vezuje za tradiciju mišljenja liberalizma bilo bi podjednako fatalno kao i upasti u zamku novoliberalnih ograničenja. Odnos između liberalizma i socijaldemokratije treba posmatrati izdiferenciranije.

Majer s tim u vezi u svojoj teoriji razlikuje dva *idealna tipa* koja su se razvila iz liberalne teorije: *libertarianizam* i *socijaldemokratija*.

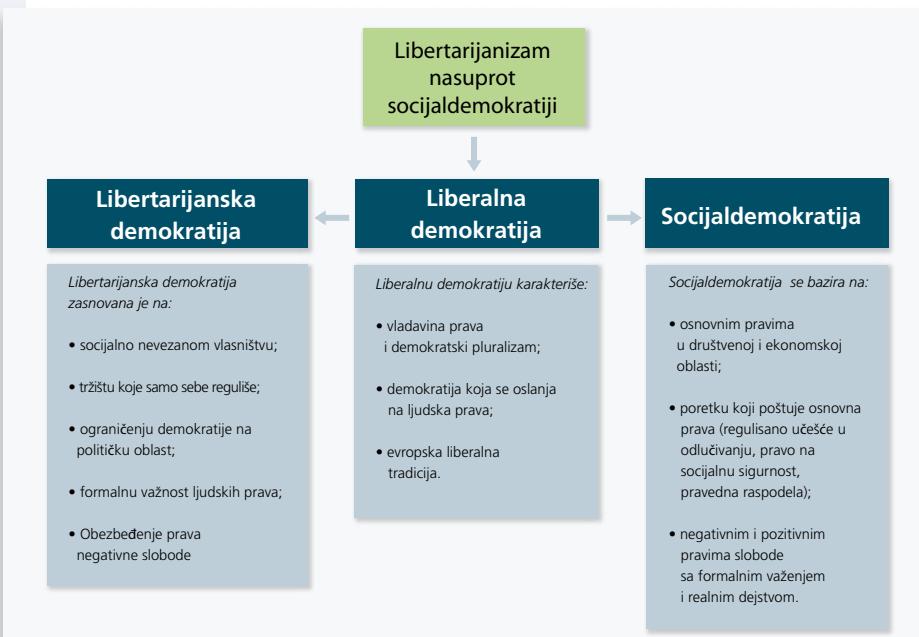
Sl. 8: Paradoks teorije demokratije

4.2. Libertarianizam nasuprot socijaldemokratije

Teorija socijaldemokratije razlikuje se u normativnom, teoretskom i empirijskom smislu od *teorija libertarijanske demokratije*. Obe svoje korene vuku iz liberalne demokratije koja se razvila u XVII i XVIII veku.

Pojmovi *libertarijanske* i *liberalne demokratije* delimično su u drugim naučnim argumentacijama drugačije shvaćeni. Stoga je značajno u diskusijama koristiti čistu, zajedničku definiciju.

Kod libertarianizma i socijaldemokratije, to se mora naglasiti, radi se o idealnim tipovima koji se u čistom obliku sasvim sigurno nigde ne mogu pronaći. Libertarianizam i socijaldemokratiju mnogo je lakše definisati kao polove između kojih je moguće rasporediti društva na skali u njihovim društvenim uređenjima.

Sl. 9: Poređenje liberalne, libertarijanske i socijaldemokratije

Liberalna demokratija

Zajednički korenji liberalne demokratije:

- odnose se na evropsku tradiciju liberalizma (up. gore str. 11);
- sastoje se od pluralističke demokratije na principima vladavine prava;
- koja se oslanja na ljudska prava.

Libertarijanska demokratija

Libertarijansku demokratiju³⁴ kao model razmišljanja karakteriše:

- socijalno nevezano vlasništvo;
- tržište koje se samo reguliše;
- ograničenje demokratije na političku oblast i time obezbeđenje negativnih prava slobode (o tom pojmu vidi str. 99);
- formalno dejstvo ljudskih prava.

³⁴ Vidi se da se *libertarianizam* odnosno libertarijanski tip poklapa sa onim što je gore pomenuto kao novoliberalno stanovište. Majer kod uvođenja novog pojma želi da naglaši da značajne predstave isto-riskskog liberalizma svakako nisu identične sa novoliberalnim skraćenjima, dakle da liberalizam može da uhvati priključak sa teorijom socijaldemokratije.

- osnovna prava u društvenoj i privrednoj oblasti;
- uređenje društva koje (formalno, a i realno) poštuje osnovna prava i
- negativna i pozitivna prava slobode u svom formalnom i realnom dejstvu (o tome više kasnije).

Majer između dva idealna tipa libertarijanske i socijaldemokratije pravi teoretsku diferencijaciju, koja se naslanja na konkretnе političke pozicije pojedinih pravaca i partija, ali se ne iscrpljuje u njima.

Pitanje aktera

Odnos napetosti između demokratije i tržišnog kapitalizma ne podleže nikakvom čvrsto ustrojenom poretku već se ostvaruje kroz dogovor između društvenih aktera. Odnosi snaga između njih mogu se uvek iznova pomerati i mogu dovesti do novog odnosa između tržišnog kapitalizma i demokratije u različitim zemljama.

Primer:

Ustav

Kao primer za napet i ne baš jednostavan odnos između tržišnog kapitalizma i demokratije i njegov pojarni oblik može se pogledati nemački Osnovni zakon (Ustav) u poređenju sa paktovima UN o političkim, socijalnim, ekonomskim i kulturnim osnovnim pravima (up. dole, str. 97).

Dok je Ustav iz 1949. godine jasno formulisao najznačajnija odbrambena prava slobode s obzirom na nacistički režim, odnos snaga u Saveznoj Republici Nemačkoj između građanskih snaga, s jedne strane, i političke levice, s druge strane, vode u nedovoljno utemeljenje prava slobode u Ustavu. U pravno-naučnoj diskusiji takođe postoje različita tumačenja i pristupi kada se radi o Ustavu: jedni odredbe o osnovnim pravima u prvim članovima Ustava smatraju centralnim delom, dok druge, više kritički nastojene interpretacije polaze od toga da je bilo i ostalo odlučujuće pre svega pitanje (privatne) imovine (up. Haverkate 1992; vidi i tabelu o osnovnim pravima u poređenju između Ustav i pakta UN na str. 99).

U paktovima UN iz šezdesetih godina razvija se upravo kroz međunarodnu perspektivu, ali i kroz nekadašnji društveni razvoj, mnogo dalekosežnija formulacija negativnih i pozitivnih prava i sloboda.

Različite teorije nude, kao što je već opisano, različite odgovore u svojim opisima odnosa između tržišta i demokratije.

Pre svega razlikuju se teorijski pravci takozvanog libertarianizma i *teorije socijal-demokratije* kada se radi o odgovoru na pitanje na koji način demokratija i tržište treba da se odnose jedno prema drugom i kako može da glasi odgovarajuće obrazloženje.

Oba teorijska pravca pri tome imaju iste korene: liberalizam kakav se razvijao od XVII veka kroz istoriju.

*Odlučujuće pitanje:
Kako se sloboda
realizuje u društvu?*

Suština je, međutim, na koji način se sloboda svakog čoveka može realizovati u društvu. Postoje različiti teorijski odgovori na ova pitanja.

Da bi se ocenili različiti odgovori, neophodno je bliže definisati pojam *građanskih prava i sloboda*.

Pre nego što pogledamo različite definicije prava slobode u libertarianizmu, s jedne strane, i socijaldemokratiji, s druge strane, potrebno je uvesti još jedno pojmovno pojašnjenje: Zbog čega se sada govori o *pravima i slobodama*? Zašto se ne govori jednostavno o *slobodi* i osnovnim vrednostima?

4.3. Odstupanje: osnovne vrednosti, osnovna prava i instrumenti

U prvom delu videli smo da političke teorije i filozofije nude veoma različite koncepte triju osnovnih vrednosti: slobode, jednakosti i solidarnosti. Suočavamo se, dakle, sa *pluralizmom obrazloženja* koji se proteže kroz različite političke modele, mišljenja i tendencije.

Za sveobuhvatnu teoriju taj temeljni pluralizam predstavlja problem: ako se teorija odnosi na pojedine aspekte ili pravce obrazloženja, onda ona gubi svoju opštu težnju i odvaja svoju argumentaciju od ostalih filozofskih, etičkih ili verskih tradicija.

Teorija socijaldemokratije stoga mora, po mišljenju Tomasa Majera, da izabere najširi mogući osnov za argumentaciju. Za to je potrebno pronaći ravan argumentacije koja nije kulturno specifična već ju je moguće opisati nadređenim i demokratski legitimnim okvirom.

Ravan osnovnih vrednosti time otpada kao opcija za osnov argumentacije – one predstavljaju značajan argumentativni kontekst, ali su istovremeno varijabilne i kulturno obeležene.

Mora se, dakle, na nekoj drugoj ravni pronaći ispravna argumentacija za obrazloženje socijaldemokratije. Možemo napraviti grubu razliku između tri ravni:

Sl. 10: Osnovne vrednosti, osnovna prava i instrumenti

Osnovne vrednosti,
osnovna prava
i instrumenti

Koji je najširi
mogući osnov za
argumentaciju?

Tri nivoa

Osnovne vrednosti

Na ravni *osnovnih vrednosti* slobode, jednakosti i solidarnosti rasvetjava se u kom odnosu je pojedinac prema društvu i kako treba da izgleda život u društvu. Društvene predstave, koje osnovne vrednosti definišu za sebe i kojima teže, potiču, kao što je gore prikazano, iz različitih društveno - političkih i društveno - filozofskih pravaca.

Osnovna prava

Na nivou *osnovnih prava*, osnovne vrednosti se pretvaraju u društveno obavezujuće i demokratski legitimne norme ponašanja.

Te norme ponašanja ne podležu (poput osnovnih vrednosti) pluralizmu obrazloženja već uređuju suživot nezavisno od društvenih obrazloženja.

Instrumenti

Na nivou *instrumenata* društvene institucije definišu se načinima kojima države i zajednice država treba da zadovolje zahteve, koji proističu iz garancija osnovnih prava. Oni su različiti u različitim državama i kulturama, što pokazuju studije o pojedinim zemljama.

Ako želimo da izaberemo najširi mogući osnov za argumentaciju za *Teoriju socijaldemokratije*, moramo kao polazišnu osnovu uzeti nivo osnovnih prava. Majer bira dva pakta UN o političkim, ekonomskim i kulturnim osnovnim pravima kao osnovu za argumentaciju. Veći broj argumenata ide u prilog tom izboru:

- Paktovi UN predstavljaju jedinstven, pravno obavezujući izvor osnovnih prava koji prevaziđa kulturne i državne granice. U više od 140 zemalja sveta paktovi UN su ratifikovani i time su sastavni deo važećeg pravnog sistema.
- Paktovi UN zalažu se za društveni razvoj i razvoj osnovnih prava u okviru međunarodne saradnje. Države se obavezuju na kontinuirano poboljšanje u stvarnoj realizaciji osnovnih prava.
- Paktovi UN sadrže izrazito dalekosežne i precizne formulacije prava koja pripadaju svakom pojedincu.

Poslednji argument posebno se dobro može ilustrovati na osnovu poređenja između osnovnih prava Ustava i formulacija u paktovima UN:

Oblasti regulacije	Ustav	Paktovi UN
Pravo ličnosti	„Dostojanstvo čoveka je nepovredivo. Celokupna državna vlast ima obavezu da poštuje i štiti dostojanstvo čoveka“ (čl. 1).	„Svaki čovek ima rođenjem steceno pravo na život. To pravo se mora zakonom štititi. Nikome ne sme biti arbitarno oduzet život“ (čl. 6, st. 1 UN Pakta o građanskim i političkim pravima).* „(1) Svako ima pravo na ličnu slobodu i bezbednost“ (čl. 9 st. 1 UN Pakta o građanskim i političkim pravima).
Pravo na rad	„(1) Svi Nemaci imaju pravo da slobodno biraju profesiju, radno mesto i mesto obrazovanja. Obavljanje profesije može biti regulisano zakonom ili na osnovu zakona. (2) Niko ne sme da bude primoran na obavljanje nekog određenog posla osim u okviru uobičajene opštne obaveze pružanja usluga zajednici“ (čl. 12).	„(1) Države potpisnice ugovora prepoznaju pravo na rad, koje obuhvata pravo svakog pojedinca na mogućnost da zaradi za život obavljujući slobodno izabrani ili prihvaćeni posao, i preduzimaju odgovarajuće korake radi zaštite tog prava. (2) Koraci koje država iz ugovora preduzima radi potpunog ostvarenja tog prava obuhvataju stručno i profesionalno savetovanje i obrazovne programe kao i utvrđivanje principa i postupaka radi ostvarenja kontinuiranog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i produktivne pune zaposlenosti pod uslovima koji štite političke i privredne osnovne slobode pojedinca“ (čl. 6 UN Pakta o međunarodnim ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima).**

Paktovi UN i Ustav
– poređenje

* od 19. decembra 1966. (citat po Hajdelmajeru 1997: 235-244)

** od 19. decembra 1966. (citat po Hajdelmajeru 1997: 244-250)

Oblasti regulacije	Ustav	Paktovi UN
Imovina/životni standard	<p>„(1) Garantovano je pravo na imovinu i nasleđivanje. Sadržaj i ograničenja određuju zakoni.</p> <p>(2) Imovina obavezuje. Njena upotreba treba istovremeno da bude i u službi javnom dobru“ (čl. 14).</p>	<p>„(1) Države potpisnice ugovora prepoznaju pravo svakog na odgovarajući životni standard za sebe i svoju porodicu uključujući odgovarajuću ishranu, garderobu i prostor za stanovanje kao i kontinuirano poboljšanje životnih uslova. Države potpisnice ugovora preduzimaju odgovarajuće korake kako bi obezbedile ostvarenje tog prava i prepoznaju u tom smislu odlučujući značaj međunarodne saradnje zasnovane na slobodnoj volji“ (čl. 11 UN Pakta o međunarodnim ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima).</p>
Obrazovanje	<p>„(1) Svako ima pravo na slobodni razvoj svoje ličnosti ukoliko ne povređuje prava drugih i ukoliko ne krši ustavni poredak ili običajne zakone.“ (čl. 2)</p> <p>„(1) Celokupan školski sistem nalazi se pod nadzorom države.</p> <p>(2) Roditelji i staratelji dece imaju pravo da odlučuju o učešću deteta na verskoj nastavi“ (čl. 7).</p>	<p>„(1) Države potpisnice ugovora prepoznaju pravo svakog pojedinca na obrazovanje. One su saglasne da obrazovanje ima za cilj potpun razvoj ljudske ličnosti i svesti o ljudskom dostojarstvu i da mora da jača poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. One su takođe saglasne da obrazovanje svakome mora da omogući da ima korisnu ulogu u slobodnom društvu, da mora da podržava razumevanje, toleranciju i prijateljske odnose među narodima i svim rasnim, etničkim i verskim grupama kao i aktivnosti Ujedinjenih Nacija radi očuvanja mira.</p> <p>(2) Države potpisnice ugovora prepoznaju da s obzirom na puno ostvarenje tog prava</p> <p>a) osnovnoškolsko obrazovanje mora biti obaveza svakoga i svakome mora biti dostupno. [...]</p> <p>c) Visokoškolsko obrazovanje mora na odgovarajući način, posebno kroz postepeno uvođenje besplatnog školovanja, biti dostupno svakome na jednak način u skladu sa njegovim sposobnostima“ (čl. 13 UN Pakta međunarodnim ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima).</p>

Ova dva Pakta UN pružaju izdiferenciran pregled načina kako osnovna prava treba ostvarivati postepeno, kroz međunarodnu saradnju. U Paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima stoji:

„Svaka država potpisnica ugovora obavezuje se da će samostalno i uz međunarodnu pomoć i saradnju uz korišćenje svih svojih mogućnosti doneti mere, posebno ekonomске i tehničke mere, kako bi postepeno koristeći sva pogodna sredstva, a posebno zakonodavne mogućnosti, ostvarila punu realizaciju prava iz ovog Pakta“ (čl. 2 st. 1).

Paktovi UN sadrže, dakle, razvojnu perspektivu, obavezuju države na delanje kako bi podsticale ostvarenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih osnovnih prava zasnovanih na osnovnih političkim pravima i insistirajući na upotrebi *svih pogodnih sredstava*. Ta poslednja formulacija sadrži zahtev da države delaju kao i sliku aktivne države.

Međutim, upravo država koja ima aktivan odnos prema osnovnim pravima suprotna je libertarijanskoj demokratiji.

Oprezno: Ostvarenje osnovnih prava u mnogim državama je u lošem stanju. Težnja ka pravu i ostvarenje prava mnogo su međusobno udaljeni. Stoga je lako razumeti odakle potiču kritička pitanja poput onog koliku vrednost paktovi UN uopšte imaju. Nedovoljno ima međunarodnih institucija sa velikim uticajem.

Ipak treba reći da u poređenju sa Ustavom paktovi UN sadrže mnogo precizniju formulaciju osnovnih prava koja mogu da služe kao osnova za socijaldemokratiju.

Ustav u članu 20 govori o Saveznoj Republici Nemačkoj kao o demokratskoj i socijalnoj federalnoj državi. Međutim, vrlo ograničeno se navode obaveze postupanja države, koje su navedene u UN paktima.

Činjenicu da je aktivna uloga države u sprovođenju prava osporavana lako je ustanoviti prilikom dalje diferencijacije osnovnih prava. Tamo se onda takođe pokazuje da konsekventno zamišljeni libertarijanizam mora predstavljati kontradictonost za samog sebe.

*Razvojna
perspektiva
paktova UN*

*Ali: Paktovi UN krše
se širom sveta, jer
nedostaje uticaj
koji bi obezbedio
njihovo sprovođenje*

4.4. Pozitivna i negativna prava slobode

Definicija: prava negativne i pozitivne slobode

Liberalna demokratija definiše se u prvom redu preko građanskih prava i sloboda koja pripadaju svakom čoveku u društvu. Kada se radi o građanskim pravima i slobodama po mišljenju Isajije Berlina razlikujemo negativna (formalna, protektivna) i pozitivna (socijalna) građanska prava i slobode.

Libertarijanizam i socijaldemokratija razlikuju se po tome koji značaj za njih imaju negativna i pozitivna prava slobode u svom međusobnom odnosu.

To je u Majerovoј *Teoriji socijaldemokratije* značajna tačka, koja može preciznije da odredi diskusiju o građanskim pravima i slobodama. Pri tome treba poći od filozofske debate o idealnim tipovima, kao što je gore već navedeno, nezavisno od pitanja da li idealni tipovi zaista postoje u pojedinim državama (u čistom obliku ne postoje).

U ovoj filozofskoj argumentaciji razlikuje se libertarijanska demokratija od socijaldemokratije na sledeći način:

Libertarijanska teza

Garantovanje pozitivnih prava i sloboda ograničava (i uništava) negativna građanska prava i slobode. Negativna građanska prava i slobode imaju apsolutnu prednost – to je (ukratko) teza Isajije Berlina, koju danas zastupaju mnogi novoliberali.

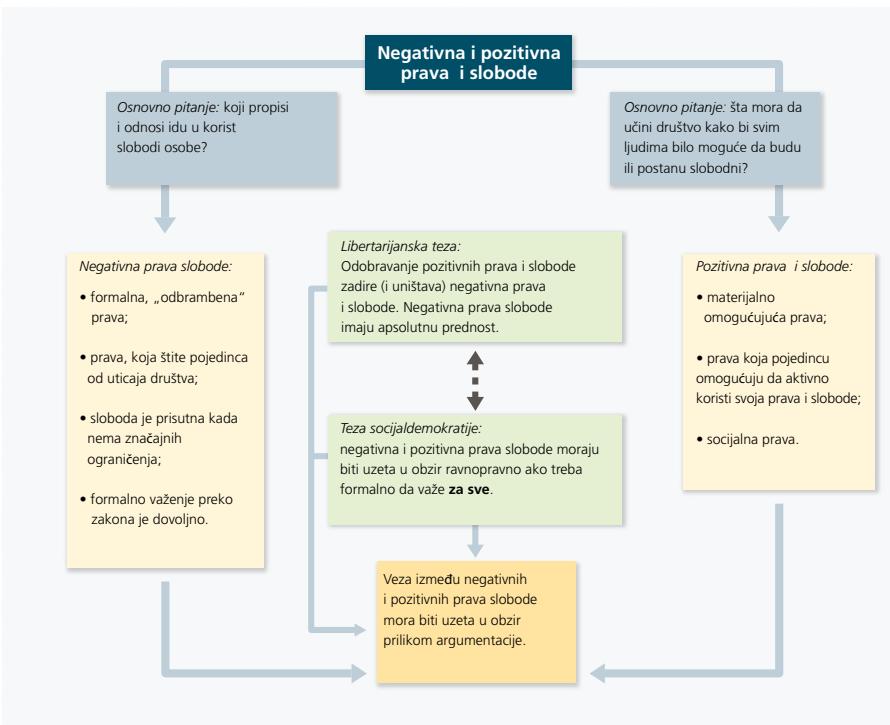
Libertarijanska teza

Teza Teorije socijaldemokratije

Negativna i pozitivna građanska prava i slobode moraju biti uzeta u obzir ravноправno ako treba formalno da važe za sve.

Isaija Berlin u svom delu Dva shvatanja slobode (*Two Concepts of Liberty*) iz 1958. godine razlikuje dva različita shvatanja građanskih prava i sloboda:

- Negativna građanska prava i slobode (npr. pravo na telesnu nepovredivost), koja obezbeđuju zaštitu od napada od strane države i društva.
- Pozitivna građanska prava i slobode (npr. pravo na obrazovanje), koja treba merama društva i države da omoguće i podstiču slobodu pojedinca.

Sl. 11: Negativna i pozitivna prava slobode

To razlikovanje libertarijanske demokratije i socijaldemokratije zahteva bliže posmatranje odnosa u kome se nalaze negativna i pozitivna prava i slobode.

Majer pri tome logički negira libertarijansku argumentaciju:

Libertarijanska argumentacija negativnim pravima i slobodama daje absolutnu prednost u odnosu na pozitivna prava i slobode, dok *Teorija socijaldemokratije* tvrdi da postoji logičan ravnopravan odnos pun napetosti.

Teorija socijaldemokratije negira s tim u vezi libertarijansku tezu i time dokazuje vezu između pozitivnih i negativnih prava i sloboda.

Libertarijanska argumentacija: absolutna prednost daje se pravima negativne slobode

Premisa

Majerova argumentacija zasnovana je na četiri koraka: on najpre polazi od pre-mise da i u libertarijanskoj argumentaciji negativna prava i slobode treba da budu univerzalno važeća – za libertarijansku argumentaciju za to je potrebno samo da budu data negativna prava i slobode sa njihovom apsolutnom prednošću.

Kada je libertarijanska teza pobijena?

Libertarijanska teza bila bi pobijena kada bi postojala konstelacija u kojoj negativna prava i slobode ne bi mogla da važe za jednu osobu, zbog toga što nisu dopuštena pozitivna prava i slobode.

Obaranje teze na osnovu primera

Takvu konstelaciju svakako je moguće zamisliti: osoba koja nema formalno važeće i realno pozitivno pravo i slobodu na obrazovanje, kojoj ne стоји na raspolaganju infrastruktura koja bi omogućila učešće u društvenom životu i koja ne može sebi kapitalom da kupi obrazovanje, neće biti u stanju da iskoristi svoje negativno pravo i slobodu na slobodno izražavanje svog mišljenja. Negativno pravo i sloboda bilo bi mrtvo slovo na papiru.

Zaključak: uzajamno dejstvo prava pozitivne i negativne slobode

Kako negativna prava i slobode ne bi samo formalno važile već kako bi mogle da deluju za sve ljude, moraju biti garantovana pozitivna prava i slobode. To takođe znači da oni koji su imućni u društvu moraju da prihvate preraspodelu. To predstavlja veoma malo zadiranje u negativna prava i slobode (imovinu).

Logičan zaključak je da apsolutna prednost negativnih prava i slobode ne može da funkcioniše. Negativna prava i slobode ne mogu da važe za sve ako ih ne dopunjaju pozitivna prava slobode.

Negativna prava i slobode mogu da budu važeća za sve samo ako su obezbeđena pozitivna prava i slobode, ona koja otvaraju mogućnosti. Formalno odobrena prava i slobode nisu od pomoći ako ih nije moguće realizovati za svakoga u odnosu prema državi.

Bez društvene preraspodele dobara, koju po pravilu organizuje država, realizacija prava i sloboda za sve nije moguća. Majerov zaključak je da država mora dogоворити и остварити ravnotežu између negativnih и pozitivnih prava i sloboda.

4.5. Obaveze države

Ostvarenje pozitivnih kao i negativnih prava i sloboda za svakog čoveka predstavlja obavezu države. Za razliku od libertarijanske države gde su samo prepostavljena osnovna prava dok je realizacija prepuštena tržištu. Zahtevi za realnim dejstvom osnovnih prava pojedinca značajni su mnogo više u odnosu prema državi.

Državi se na taj način pripisuju aktivna uloga i obaveze, pre svega:

- da obezbedi slobodno dostupnu, sigurnu infrastrukturu koja pruža šanse;
- da društvenom preraspodelom otvor moćnosti za ljudе da aktivno učestvuju u društvu i u demokratiji i
- da do te mere formalno utemelji tržišnu privredu da budu obezbeđene demokratske strukture i zastupljeni interesi zaposlenih.

Državni instrumenti, sa kojima se poštuju ti zahtevi građana, nisu u svim državama isti. To je moguće prikazati na jednostavnom primeru:

U Saveznoj Republici Nemačkoj od devedesetih godina XIX veka postoji sistem socijalnog osiguranja. Taj sistem u značajnoj meri je zaslužan za to što ljudi po pravilu mogu da vode život dostojan čoveka. Istovremeno je taj sistem utemeljen na solidarnosti zaposlenih i obezbedio je Vladi – kao organizatoru – lojalnost prema državi u nastajanju.

Druge države, npr. skandinavske države, imaju socijalni sistem koji je zasnovan na porezima. I tu možemo govoriti, to je vidljivo na osnovu uporednih studija o državama (up. u daljem tekstu str. 107), o brizi za egzistenciju i ispunjenju zahteva koje svaki pojedinac postavlja pred državu. Ipak je prilikom upoređivanja ta dva sistema moguće ustanoviti razlike u uspesima kada se radi o ostvarenju pozitivnih i negativnih prava slobode.

*Trgovinske
obaveze države*

Najvažnije obaveze

*Instrumenti koji
zavise od pravca*

Obaveza postupanja, koja proističe iz građanskih prava i sloboda, poštuje se upotrebom (manje ili više dobro) obeju organizacijskih formi.

Ostvarenje prava i sloboda nije samo pitanje određenih instrumenata, već se ona moraju i ispitati.

Socijaldemokratija je sveobuhvatan model mišljenja, koji se ne zaustavlja na formalnom važenju ljudskih prava. On nije ni samo filozofski okvir koji nema veze sa realnošću. On ima obavezu da pokaže da radi na baždarenju kompasa za političko delanje kroz koje će u najvećoj mogućoj meri biti realizovana konkretna prava i slobode sa različitim instrumentima. Tako će onda biti moguće ostvarenje osnovnih vrednosti kao što su sloboda, jednakost/pravda i solidarnost.

Socijaldemokratija ne predstavlja teoretski luksuz već zajednički izazov i zadatak za praksu.

5. MODELI DRŽAVA

U ovom poglavlju:

- pozabavljemo se Sjedinjenim Američkim Državama, Nemačkom, Japanom i Švedskom s obzirom na ostvarenje socijaldemokratije;
- na osnovama Teorije socijaldemokratije napravićemo razliku između liberalnih država kao i između socijaldemokratija sa manjim, srednjim i visokim stepenom uključenosti.

Države ispunjavaju svoje obaveze, koje proizilaze iz osnovnih prava, koristeći različite instrumente.

Socijaldemokratija se ne može definisati kao unapred izrađen šablon: ona se razlikuje od države do države. Pošto se socijaldemokratija ne zadovoljava pukim formalnim važenjem prava i sloboda, moramo proveriti za svaku pojedinačnu zemlju da li je u njoj prisutan razvojni put u pravcu socijaldemokratije, da li je dotična zemlja već ostvarila socijaldemokratiju ili joj teži.

Tomas Majer i njegovi saradnici uporedili su u tu svrhu empirijske podatke iz država, dok mnoge teorije demokratije ne sprovode takva poređenja.

Ovde smo predstavili pet kratkih primera, koji predstavljaju različite stepene realizacije socijaldemokratije:

- SAD kao skoro liberalni obeleženi država sa samo malim brojem elemenata socijaldemokratije;
- Veliku Britaniju kao socijaldemokratiju sa niskim stepenom uključenosti;
- Nemačku kao socijaldemokratiju sa umerenim stepenom uključenosti;
- Japan, koji u mnogim oblastima nije uporediv sa državama zapadnog sveta, ipak može biti svrstan u socijaldemokratije sa srednjim stepenom uključenosti;
- Švedsku kao socijaldemokratiju sa visokim stepenom uključenosti.

Studije o zemljama ovde su predstavljene u najkraćem obliku. Ukoliko želite da se bliže upoznate sa poređenjem raznih država, pogledajte drugu knjigu Majerove *Teorije* (Majer 2006).

*Trgovinske obaveze
i njihova različita
sprovodenja*

Pet primera

5.1. SAD

Autor: Julija Blesijus

SAD: sloboda
i socijalna
nejednakost

SAD za mnoge ljude predstavljaju državu mogućnosti i slobode. Istovremeno one su u poređenju sa Evropom poznate po velikim socijalnim nejednakostima. Ali šta se krije iza te slike i odakle ona potiče? Tačno je da su SAD država za čije stanovništvo individualna sloboda ima prioritet u mnogim oblastima tako da je društvo tradicionalno skeptično prema jakoj državi. Razlozi za to su rani proces demokratizacije i politička kultura koja je išla uz njega. To utiče na aktere, na politički sistem, na tretman osnovnih prava kao i na karakter države blagostanja.

SAD su bile jedna od prvih modernih masovnih demokratija, što je uticalo na nastanak jakog republikanskog etosa u društvu. Još u Ustavu iz 1789. godine uvedeno je univerzalno biračko pravo. Dok su u Evropi demokratije uglavnom smenjivale monarhije i time nailazile na prastare centralističke državne strukture, u Americi je demokratija nastala takoreći istovremeno kad i američka država nakon rata za nezavisnost. Ta činjenica do danas obeležava razumevanje države i političke kulture u SAD. Društvo pridaje ogroman značaj individualnoj slobodi i želi da ima pasivnu državu. To dovodi do toga da su socijalne nejednakosti prihvaćene kao prirodni rezultat zajedničkog života ljudi.

Sloboda kao najviša
maksima postupanja

Politička kultura je takođe veoma snažno obeležena liberalizmom, koji na prvo mesto stavlja individualnu slobodu. Za razliku od Evrope liberalizam u SAD nikada nije bio dovođen u pitanje od strane drugih pravaca kao što su konzervativizam ili socijalizam, tako da je mogao da se ustanovi kao dominantni princip bez alternative. Tako sloboda i danas predstavlja najveću vrednost američkog društva.

U skladu sa tim, Vlada tradicionalno ima veoma malo mogućnosti i veoma malo ambiciju da utiče na privredu. Međunarodna finansijska i ekonomski kriza, koja je u SAD imala ne samo svoje uzroke već i dalekosežne posledice, uticaće u najboljem slučaju samo na slabljenje tog principa.

Saradnja američke Vlade sa zaposlenima i poslodavcima prilično je slaba. Sindikati su slabo organizovani i nemaju skoro nikakav uticaj, tako da se o ugovorima o radu i zaradama pregovara nezavisno i individualno. S tim u vezi, SAD ima problem koji je tipičan za pluralističku demokratiju. Pojedinačni interesi imaju, istina, značajan uticaj, ali to se odnosi samo na one koji su dobro organizovani i

finansijski jaki. Široki interesi, koji su slabo organizovani, nemaju veliki uticaj. To je očigledno kada se pogleda jak uticaj nekih grupa lobista i privrednih udruženja i prilično zanemarljiv uticaj etničkih manjina.

Kako se te okolnosti odražavaju na politički sistem i arhitekturu američke države blagostanja? I koje razumevanje osnovnih prava leži u osnovi toga?

Politički sistem

U SAD postoji predsednički sistem sa dualističkom strukturom koja se sastoji od izvršne i zakonodavne vlasti. Izvršnu vlast sprovodi predsednik, koji je istovremeno i šef države. Zakonodavna vlast sastoji se iz Predstavničkog doma i Senata, koji zajedno čine Kongres. Zakonodavna i izvršna vlast su odvojene i istovremeno međusobno povezane. Taj princip međusobne kontrole potiče od filozofa države Monteskjea i Džona Loka i ima za cilj da spreči zloupotrebu moći. Cilj tog sistema je zaštita individualnih prava građana od neopravdane upotrebe moći.

Političke partije u SAD tradicionalno nemaju veliki uticaj, tako da konkurenca između stranaka ne igra odlučujuću ulogu. One ispunjavaju, pre svega, funkciju organizacija koje sprovode predizbornu kampanju za određene kandidate. Partije takođe nemaju čvrsto određeni program i nisu uopšte značajno programske orijentisane. U Kongresu one imaju veoma malu ulogu, pošto ne moraju da pružaju podršku Vladu i pošto poslanici glasaju uglavnom u skladu sa ličnim interesima, a ne u skladu sa ideoškim stanovištima.

Ustav i sistem osnovnih prava

Američki Ustav iz 1789. godine otvorio je formulu *Život, sloboda i težnja ka sreći* („*Life, liberty and the pursuit of happiness*“). On formira federalnu državu sa predsedničkim sistemom vladanja. To je jedan od najstarijih republikanskih ustava koji su danas još na snazi. On je još tada uveo opštevažeće pravo glasa - iako su mogli da ga koriste samo belci sa zemljišnim posedom.

„Bil o pravima“ („*Bill of Rights*“), koji sadrži prvi deset amandmana Ustava, obezbeđuje građanima Amerike neka dodatna neotuđiva prava. Često se ta prava nazivaju osnovnim pravima. Ona imaju za cilj da štite pojedince od uticaja države. Važeće ustavno sudstvo omogućava svakom pojedincu da tužbom ostvari ta svoja prava.

Šta to konkretno znači?

Predsednički sistem vladanja

Partije kao predizborne organizacije

„Life, liberty and the pursuit of happiness“

Ta rana tradicija takozvanih političkih osnovnih prava određuje do danas razumevanje osnovnih prava u američkom društvu. Iako su ta takozvana osnovna građanska prava ili negativna građanska prava i slobode ograničena u okviru antičićićkih mera nakon 11. septembra 2001. godine u SAD ona igraju centralnu ulogu. Ipak, i dalje postoje dalekosežni deficiti kada se radi o ekonomskim i socijalnim pravima i time o pozitivnim pravima i slobodama. Ona se ne pominju ni u američkom Ustavu, niti su SAD potpisale bilo koji od međunarodnih sporazuma koji propisuju ta prava. Država blagostanja u američkom Ustavu takođe nije institucionalizovana. Posledično građani imaju pravo na socijalne usluge samo ako plaćaju osiguranje ili žive u apsolutnoj oskudici. Ta prava, međutim, nisu garantovana onima koji žive u oskudici tako da Kongres u svakom trenutku može da odluči da ukine socijalna davanja.

Politička ekonomija

SAD spadaju u tip liberalne ili, da se drugačije izrazimo, nekoordinisane tržišne privrede. To znači da se preduzeća nalaze u slobodnoj međusobnoj konkurenciji i skoro da nema saradnje ili koordinacije sa Vladom ili socijalnim partnerima. Privredna događanja u SAD uglavnom su okrenuta ka ostvarenju profita i rastu blagostanja. (Neke oblasti kao što su npr. poljoprivreda ili industrija naoružanja isključene su iz mehanizma čiste konkurencije.)

Sindikati i udruženja poslodavaca poslednjih godina izgubili su sve više članova i nemaju nikakav uticaj na kolektivne pregovore ili na određenje uslova rada. Pregовори о заради у САД одвијају се само на нивоу предузећа и заштита од отkaza је веома мала. То привреди и посебно посlodavcima обезбеђује висок ниво fleksibilnosti тако да се људи веома брзо запошљавају, али исто тако могу веома брзо бити отпуšteni. У складу са тим је и систем образovanja и додатног образovanja подешен тако да запослени имају могућност да усвајају опште способности и вештине.

Finansijski sistem u SAD potpuno je okrenut fleksibilnosti. Preduzeća se по правилу финансирају преко тржишта капитала због чега је раст kratkoročне добити предузећа од највећег prioriteta. Везе између предузећа и банака у САД скоро да не постоје. Односи предузећа између себе засновани су на тржишним односима или уговорима. Finansijski sistem SAD koji je veoma мало regulisan kao i orientacija као повећају kratkoročног profit-a bili su предмет снажне критике због finansijske krize која је кренула из SAD.

Socijalna država

Sve do XX veka SAD su imale veoma rudimentarne sisteme socijalnog osiguranja. Tek je „*Social Security Act*“ iz 1937. godine prvi put uveo socijalni sistem osiguranja na nacionalnom nivou. On obuhvata penzioni sistem koji se zasniva na uplaćivanju doprinosa, socijalnu pomoć za porodice, decu i stare ljudе koji oskudevaju kao i federalni program osiguranja za nezaposlene. Ipak se danas u SAD govorи o liberalnoj državi blagostanja, pošto obezbeđenje koje država stavlja na raspolaganje nije veliko. Trećinu celokupnih socijalnih davanja u međuvremenu su preuzeli privatni. Razlozi za to su, između ostalog, politička kultura američkog društva kao i činjenica, da su u SAD uglavnom vladali republikanci ili demokrate desnog usmerenja, za koje socijalna država nije prioritet. U skladu sa tim, najveći broj oblasti države blagostanja snažno je vezan za princip rezultata i obezbeđuje samo u slučajevima nužde egzistencijalni minimum kako bi se sprecilo siromaštvo. Otvoreno je pitanje da li će se to promeniti u godinama koje dolaze. Barak Obama je u predizbornoj kampanji obećao reformu oblasti koje se odnose na državu blagostanja. Ali u liberalno obeleženoj Americi teško je sprovesti te reforme, što se vidi na primeru sukoba oko reforme zdravstvenog sistema.

*Socijalna država
kao ogledalo
američkih prioriteta*

Osiguranje za nezaposlene: Iako pojedine savezne države određuju nivo socijalnih usluga i upravljaju programima, osiguranje za nezaposlene u SAD finansirano je na nivou čitave države. Nezaposleni imaju šest meseci pravo na pomoć, koja u izuzetnim situacijama može biti produžena za još nekoliko nedelja. Novac koji primaju u vidu pomoći iznosi od 30 do 40 procenata njihove poslednje plate.

*Osiguranje od
nezaposlenosti*

Socijalna pomoć: Socijalna pomoć u SAD predstavlja mera protiv siromaštva, koja se ciljano koncentriše samo na najsiročnije i često vodi u stigmatizaciju korisnika. Osim toga, postoje programi za određene grupe kao što su deca ili porodice koje oskudevaju. Oni pored finansijske pomoći dobijaju i podršku kao što su bonovi za hranu.

Socijalna pomoć

Penzija: Penzija u SAD funkcioniše kroz uplaćivanje doprinosa. Građani plaćaju porez na zaradu, koji im obezbeđuje pravo na penziju. Pravo na penziju imaju samo oni ljudi koji su primali platu i bili u stanju da plaćaju odgovarajući porez na zaradu, a svi drugi zavise od socijalne pomoći. Osim toga, postoji i najviši iznos poreza na zaradu tako da su oni koji najviše zarađuju relativno malo opterećeni.

Penzija

Zdravstveni sistem: U SAD ne postoji univerzalni zdravstveni sistem koji finansira država. Samo tri grupe stanovništva mogu da koriste državnu zdravstvenu negu: vojska, građani stariji od 65 godina i oni koji žive u oskudici, pri čemu se poslednja grupa sve brže širi.

Veliki delovi društva u SAD dugo nisu bili uopšte zdravstveno osigurani ili su bili veoma malo osigurani. Stupanjem na snagu planirane reforme zdravstva predsednika Obama, koja ima za cilj da svakom Amerikancu obezbedi zdravstveno osiguranje, ustanovljen je suštinski nov pravac američkog zdravstvenog sistema.

Obrazovni sistem

Školski sistem razlikuje crkvene i javne škole, pri čemu su javne škole lokalno organizovane i finansirane. To je prednost sa stanovišta samoregulisanja i participacije, ali dovodi do ogromnih razlika u kvalitetu. Pošto su škole finansirane iz poreza na prihod, bogate zajednice u stanju su da ulože velike poreske prihode u obrazovni sistem, dok siromašne zajednice često imaju na raspolaganju samo sredstava za obrazovanje. Stoga mesto i okruženje u kome se odrasta veoma često određuju kvalitet školskog obrazovanja. Ipak američki obrazovni sistem proizvodi najveći broj ljudi sa visokoškolskim obrazovanjem.

Zaključak

Politički sistem kao i država blagostanja u SAD obeleženi su slabom, pasivnom državom koja ima za cilj da pojedincima obezbedi najveću moguću (negativnu) slobodu. Politička osnovna prava imaju prioritet, dok socijalna i ekonomска prava nisu od značaja. Posledično, država se veoma malo bavi ili se uopšte ne bavi regulisanjem tržišta ili društva.

To je rezultat fragmentiranog, federalnog političkog sistema i liberalne, religiozne i republikanske kulture. On vodi u to da SAD pokazuju dobre rezultate kada se radi o ekonomskim indikatorima kao što je privredni rast, ali da su rezultati koji se odnose na stepen društvene uključenosti ipak slabi.

Tako SAD u poređenju sa ostalim industrijskim državama imaju jednu od najviših stopa siromaštva. Gini koeficijent, koji pokazuje stepen nejednakosti, takođe je relativno visok. Mereno kriterijumima socijaldemokratije, koji prepostavljaju obezbeđenje i pozitivnih i negativnih sloboda, SAD pokazuju loše rezultate. Ako pogledamo osnovna prava, politički sistem i socijalnu državu, možemo ustanoviti

USA		
Stopa zaposlenosti 2008. god.	70,9 % (65,5 %)	Udeo zaposlenih osoba (žena) u starosti 15-64 godine u odnosu na celokupno stanovništvo (izvor: Eurostat)
Prihodi žena mereni u odnosu na prihode muškaraca	62 %	Procenat prihoda koji ostvaruju žene u odnosu na muškarce (izvor: Human Development Index 2009, str. 186)
Stopa nezaposlenosti 2008. god.	5,8 %	Udeo nezaposlenih u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Stopa dugotrajno nezaposlenih 2008. god.	0,6 %	Udeo dugoročno nezaposlenih (12 meseci i duže) u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Nejednaki prihodi / Gini koeficijent 2009. god.	40,8 %	Nejednaka raspodela prihoda, što je viša vrednost, to je veća nejednakost (izvor: Human Development Report 2009, str. 195)
Indeks siromaštva 2009. god.	15,2 %	Indeks siromaštva sastoji se iz različitih indikatora (očekivani životni vek, stepen pismenosti, dostupnost zdravstvene nege...) 0=min. siromaštvo, 100=max. siromaštvo (izvor: Human Development Report 2009, str. 180)
Obrazovanje: zavisnost uspeha obrazovanja od socio-ekonomске pozadine 2006. god.	17,9 %	Udeo koji zavisi od različitih rezultata među učenicima na osnovu njihovih socio-ekonomskih okolnosti (izvor: OECD 2007)
Stepen sindikalnog organizovanja 2007. god.	11,6 %	Udeo zaposlenog stanovništva koji je organizovan u sindikate (izvor: OECD)

da u svim oblastima ima mnogo libertarijanskih elemenata. Pitanje je tumačenja da li bismo SAD mogli nazvati socijaldemokratijom sa niskim stepenom socijalne uključenosti ili libertarijanskom državom.

Dodatna literatura:

Lu Hinčman, SAD. Preostalo društvo blagostanja i libertarijanska demokratija, u

Tomas Majer: Praksa socijaldemokratije, Vizbaden (Lew Hinchman (2006), USA. Residual Welfare Society and Libertarian Democracy, in Thomas Meyer (prir.), Praxis der Sozialdemokratie, Wiesbaden, str. 327-373.)

Vinan Gelner i Martin Klajber, Sistem vladanja u SAD: Uvod (Winand Gellner und Martin Kleiber (2007), Das Regierungssystem der USA: Eine Einführung, Baden-Baden)

Libertarijanska država postoji, doduše, u svom čistom obliku samo u teoriji, jer čak i SAD ima sistem obezbeđenja, iako je on rudimentaran. Ostaje otvoreno da li će planovi predsednika Obama da izgradi taj sistem obezbeđenja dalje imati uspeha. Posledice finansijske krize, koja je potekla iz SAD i koja je tamo snažno uticala na realnu privrednu, postepeno su u SAD dovele do promene načina razmišljanja. Da li će to biti trajno i da li će biti izraženo kroz institucionalne reforme, ostaje da se vidi.

5.2. Velika Britanija

Autor: Kristijan Krel

Uvod

Velika Britanija je u okviru *Teorije socijaldemokratije* opisana kao „socijaldemokratija sa niskim stepenom socijalne uključenosti“. To znači da tu važe socijalna i ekonomска prava, pored građanskih i političkih. Država blagostanja u kojoj su zaštićena osnovna prava sastoji se takođe od suštinskih oblasti. Doduše, usluge države blagostanja ostvaruju se na niskom nivou. Osnovna prava važe formalno, ali često nemaju realno dejstvo. Velika Britanija nalazi se, ako se razmišlja u kategorijama socijalne i libertarijanske demokratije, na spoljnoj granici socijaldemokratije.

Činjenica da je država blagostanja u Velikoj Britaniji relativno malo izgrađena je iznenađujuća, pošto su elementi države blagostanja u Velikoj Britaniji razvijeni ranije nego u ostalim evropskim državama. Sa širenjem trgovine i tehnoloških inovacija od XVIII veka išlo je ruku pod ruku ne samo blagostanje već su i socijalni problemi koji su vezani za industrijalizaciju bivali sve veći: siromaštvo, loša uhranjenost i zdravlje, korišćenje dece za rad i slabo socijalno obezbeđenje.

U okviru borbe protiv ovih problema u Velikoj Britaniji relativno rano je došlo do nastanka elemenata države blagostanja. Doduše, najpre nije nastala sveobuhvatna država blagostanja. Uzroci za to mogu se pronaći pre svega u političko-kulturnim strukturama Velike Britanije. Liberalizam u britanskoj političkoj kulturi ima i dalje veoma značajnu ulogu. U okviru liberalizma razvila se slobodna trgovina i ekonomski prosperitet i došlo je do ograničenog širenja političkih prava. Međutim odbijeno je uplitanje države u socijalna pitanja. U XVIII i XIX veku liberalna doktrina *laissez-faire* „Government shall not interfere“³⁵ obeležila je formiranje socijalne i ekonomске politike.

Taj nizak nivo državnih socijalnih usluga delimično je bio dopunjeno filantropskim angažmanom. Veliki broj dobrotvornih aktivnosti i privatnih donatora doveli su do nedržavne strukture blagostanja koja je tipična za Ujedinjeno Kraljevstvo i koja je izražena i dan danas. Pri tome je uvek bilo, a i dalje je problematično to što ne mogu svi da profitiraju od te brige za siromašne.

*Socijaldemokratija
sa niskim
stepenom socijalne
uključenosti*

*Rana izgradnja
socijalne države*

*Ipak slabo izgrađena
socijalna država*

³⁵ Doktrina *laissez faire* označava politiku suprotstavljanja intervencionizmu, „Država se neće mešati“ (prim. prev.)

Pored dobrotvornih aktivnosti u XIX veku razvio se u Velikoj Britaniji veliki broj relativno jakih sindikata. Za razliku od Nemačke nije došlo do formiranja jedinstvenih sindikata tako da su sindikati u Velikoj Britaniji i dalje veoma fragmentirani.

Iz sindikalnog pokreta 1900. godine nastala je Laburistička partija - britanske socijaldemokrate. Nakon Prvog svetskog rata Laburistička partija razvila se u drugu po snazi partiju u Velikoj Britaniji i 1945. godine došla je prvi put na vlast. Pod njenom vladavinom u posleratnoj fazi značajno je izgrađena britanska država blagostanja.

Za tu državu blagostanja jednak je zalogala Konzervativna kao i Laburistička partija. Stoga se često govori o britanskom posleratnom koncenzusu to jest o *društvenom ugovoru* između svih slojeva društva.

Krajem sedamdesetih godina XX veka konzervativna premijerka Margaret Tačer ofanzivno je najavila kraj *društvenog ugovora* i zahtevala vraćanje *granica države*. Za razliku od onoga što se u političkom životu u posleratnoj fazi samo po sebi podrazumevalo, ona je naglašavala da država nije odgovorna za punu zaposlenost. Svaka državna intervencija u slobodnu igru privrednih snaga moralna je sa stanovišta Tačerove biti odbijena. Državno postupanje moralno se pre svega koncentrisati na stabilizovanje okvirnih uslova za ekonomski aktivnosti, posebno kada se radi o količini novca u opticaju. Tačerova je obeležila fazu vladanja konzervativaca (1979-1997), koja je išla ruku pod ruku sa merama privatizacije i deregulacije u mnogobrojnim sektorima britanske privrede.

Posledice politike Tačerove bili su značajno povećanje stepena siromaštva i rast socijalnih nejednakosti u Velikoj Britaniji. Ti i ostali indikatori upućuju na to da je Velika Britanija u poslednjoj fazi ere Tačerove samo ograničeno mogla biti opisana kao socijalna demokratija.

Tek izborom Tonija Blera i Laburističke partije 1997. godine u Velikoj Britaniji je nastupio u većoj meri razvoj u pravcu socijaldemokratije. Cilj koji su laburisti sebi postavili da obezbede socijalnu uključenost svih imao je podršku mnoštva pojedinačnih mera: došlo je do masovne izgradnje javnih usluga, posebno u oblasti zdravstva i obrazovanja, vodila se ciljana borba protiv siromaštva i uvedena je minimalna zarada, što su samo neki od znakova koji pokazuju da se Velika Britanija počela više razvijati u pravcu socijaldemokratije. Stopa nezaposlenosti

*Posleratni koncenzus
i „social contract“
(društveni ugovor)*

Era Tačerove

*Toni Blair i
Laburistička partija*

koja je za vreme vladavine Blera bila kontinuirano niska kao i lagan pad stepena siromaštva, u vremenima kada je stepen siromaštva značajno porastao u mnogim državama OECD-a, potvrdili su uspeh tog modela.

Održanje izuzetno liberalnog tržišta rada i liberalnog uređenja privrede iz vremena Tačerove, Blerovo autoritarno razumevanje države, a i njegova politika prema Iraku koju je vodio kao bliski saveznik SAD doveli su, međutim, do toga da je britanska varijanta *trećeg puta* bila osporavana.

Gordon Braun, naslednik Tonija Blera na mestu premijera, ostao je dosledno na principijelnom kursu Laburista, ali je istovremeno uveo nove detalje. U spoljnoj i bezbednosnoj politici veoma bliska orijentisanost na SAD nastavljena je u korist više uravnotežene pozicije. Nastavljene su investicije u sektor javnih usluga, doduše sa većom težinom koja je stavljena na socijalne aspekte.

Politički sistem

Velika Britanija se s pravom smatra jednom od najstarijih demokratija u Evropi. Istovremeno se britanski politički sistem opisuje kao *izabrana diktatura* (engl. *elective dictatorship*). Na koji način se to uklapa?

Ta navodna kontradiktornost gubi na značaju kada se baci pogled na englesku istoriju. Još od „slavne revolucije“ (1688/89) britanski parlament je kontinuirano dobijao na značaju. Kako su proticali vekovi, sve veći broj prava, koja su ranije bila u rukama krune, preneta su na britanski parlament, koji se sastoji od Gornjeg i Donjeg doma. Do radikalnih revolucionarnih promena, koje su u mnogim državama Evrope dovele do podele vlasti, u Velikoj Britaniji nije došlo. Vlast, koja je prvo bitno bila u rukama krune, danas u najvećem delu nalazi se u rukama parlamenta.

*Britanski
parlament*

Parlament stoga ima skoro neograničen suverenitet i nije ograničen visokim sudstvom ili ustavom. Taj visok stepen suvereniteta koncentrisan je danas pre svega kod šefa većinske poslaničke grupe u Donjem domu – kod britanskog premijera.

Dva faktora jačaju dodatno moć svake vlade:

Prvo, centralistička struktura Velike Britanije dovodi do toga da nijedan jak region ili pokrajina ne mogu da utiču na zakonodavstvo centralne vlasti.

Jaka vlada

Drugo, većinski izborni sistem proste većine ima za posledicu da na izborima uvek jedna partija izlazi kao jasan pobednik. Koalicione vlade u Velikoj Britaniji niti su uobičajene niti su neophodne, ako se izuzmu vremena nacionalnih kriza. Konzervativna i Laburistička partija se smenjuju na vlasti. Pored ove dve dominirajuće partije možemo pomenuti Liberale kao treću značajnu snagu u britanskom partijskom sistemu. Ostale partije teško mogu da se etablraju na nacionalnom nivou kao posledica većinskog izbornog sistema. U poslednje vreme dolazi do određenih promena u izbornom ponašanju te onda i u spektru političkih partija. Manje partije kao što je Zelena stranka ili desno ekstremna Britanska nacionalna partija dobijaju glasove, a etablirane narodne partije gube podršku. Izborni zakon, međutim, na nacionalnom nivou vodi ka stabilnim i jasnim izbornim rezultatima. Centralistička struktura države, jasne većine i suvereni parlament za posledicu imaju činjenicu da Vlada raspolaže visokim potencijalom za formiranje politike. Stoga su moguće brze i sveobuhvatne političke promene vlasti. Razvoj socijalne demokratije u Velikoj Britaniji stoga je više otvoren za budućnost nego u многим drugim zemljama.

Sistem osnovnih prava

Rana osnovna
prava

Kada se radi o osnovnim pravima Veliku Britaniju karakteriše takođe naizgled kontradiktornost: s jedne strane poveljom *Magna Charta* (1215. god.) ili „Peticijom o pravima“ („Petition of Rights“) iz 1628. godine izrazito rano su garantovana prva osnovna prava, najpre za manjinu. Ta prava bila su okrenuta protiv samovolje, bila su dakle negativna prava i slobode. S druge strane, u Velikoj Britaniji ne postoji pisani Ustav. Ne postoji stoga ni katalog osnovnih prava utemeljen u Ustavu. Doduše, Velika Britanija je 1976. godine ratifikovala i UN - Pakt o građanskim i političkim kao i Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim osnovnim pravima. Evropska Konvencija o ljudskim pravima 1998. godine takođe je postala deo britanskog prava.

Imaju li osnovna
prava realno
dejstvo?

Uprkos tom formalnom važenju ne može se u svim oblastima govoriti o realnom dejstvu osnovnih prava u Velikoj Britaniji. Tako, na primer, tradicionalno visok stepen siromaštva u Velikoj Britaniji dovodi u pitanje ostvarenost prava na odgovarajući životni standard.

Od kada je laburistička vlada došla na vlast neka osnovna prava su sveobuhvatnije ostvarena nego ranije. Primer za to su minimalna zarada na nacionalnom nivou koja važi od 1999. godine ili nalog poslodavcima da zaposlenima sa skraćenim

radnim vremenom daju iste plate i uslove pri zaposlenju kao i zaposlenima sa punim radnim vremenom.

Politička ekonomija

Velika Britanija spada u klasičan tip liberalne tržišne privrede. U poređenju sa koordinisanim tržišnim privredama ovde tržišta sa intenzivnom konkurencijom imaju centralnu ulogu.

Taj veliki značaj tržišta očigledan je na primeru pregovora o zaradama između poslodavaca i zaposlenih. Pošto su udruženja poslodavaca i zaposlenih fragmencirana, o zaradi se često pregovara direktno između svakog pojedinačnog zaposlenog i preduzeća. Zarada je orijentisana neposredno na visinu prihoda koji zaposleni može da ostvari na tržištu. Pravo učešća u radu preduzeća, kao što postoji u nemačkoj industriji uglja, čelika i olova, u Velikoj Britaniji je nepoznato.

*Veliki značaj
tržišta*

Otpuštanja su u Velikoj Britaniji jednostavna zbog slabe zaštite od otkaza, doduše kvalifikovana radna snaga na fleksibilnom tržištu rada je po pravilu u stanju da pronađe novo zaposlenje. U krizi ekonomskog i finansijskog tržišta podložnost britanske nekoordinisane ekonomije za potrese na tržištu rada je očigledna. Stopa nezaposlenosti rasla je brže nego u koordinisanim tržišnim privredama kao što je Nemačka.

*Fleksibilno
tržište rada*

Ukupno trajanje rada jednog zaposlenog u jednom preduzeću relativno je kratko. Stoga poslodavac nema preveliči interes da prisvaja kvalifikacije koje su specifične za firmu ili branšu. S tim je povezana niska produktivnost Velike Britanije u odnosu na produktivnost na međunarodnom nivou.

Na osnovu niske produktivnosti ideo industrije u privredi Velike Britanije generalno je slab. Izuzetno je, međutim, jak sektor usluga. Grad London predstavlja jedno od najznačajnijih sedišta finansijskih institucija na svetu. U sektoru usluga radi skoro 76% Britanaca.

Preduzeća u liberalnoj tržišnoj ekonomiji svoj kapital za investicije uglavnom izvlače iz finansijskih tržišta i stoga su značajno zainteresovana za brzo ostvarenje dobiti. Dugoročni finansijski koncepti sa bankama koje dugoročno sarađuju sa svojim klijentima prilično je nepoznat. Britanska ekonomija mnogo više je orijentisana ka kratkoročnim ulaganjima i težnji ka što bržem ostvarenju što većeg profita.

Socijana država

U uporednom istraživanju socijalnih država britanskoj socijalnoj državi često se pridaje *hibridni karakter*. To znači da u britanskom slučaju socijalnu državu obeležavaju različite logike, koje obično nisu istovremeno prisutne u jednom sistemu. Neke usluge države blagostanja, na primer u zdravstvu, univerzalno su obezbeđene, što znači da su na raspolaganju svakom stanovniku Velike Britanije. Druge usluge obezbeđene su samo nakon provere potrebe, koja se često doživljava delimično kao ponižavajuća. Uprkos ovim različitim karakteristikama Velika Britanija se opisuje kao liberalna država blagostanja. Osiguranje od elementarnih rizika postoji kao sastavni deo države blagostanja, dok se potrebe koje prevazilaze tu osnovnu brigu moraju zadovoljavati na slobodnom tržištu.

Zdravstveni sistem

Nacionalni zdravstveni sistem (*National Health Service*) predstavlja suštinu britanske države blagostanja. On se finansira iz poreskih sredstava i obezbeđuje besplatnu brigu o stanovništvu Velike Britanije uz lekarsku negu i neophodna pomoćna sredstva i lekove. Prednost ovog zdravstvenog sistema pored univerzalne dostupnosti usluga jeste velika transparentnost. Nacionalni zdravstveni sistem decenijama je, međutim, bio nedovoljno finansiran. To je dovelo do rupa u zbrinjavanju koje se ogledaju, na primer, u ogromnim listama čekanja za određene operacije. Stoga se od 2000. godine ulazu s značajna dodatna javna sredstva u Nacionalni zdravstveni sistem.

Socijalno osiguranje

Nacionalno osiguranje (*National Insurance*) osigurava od čitavog niza rizika kao što je nega u starosti, nezaposlenost, nezgode na radu, invaliditet, itd. Nacionalno osiguranje finansira se iz doprinosa, koji se uplaćuju u zavisnosti od iznosa zarade. Usluge se doduše po pravilu odobravaju paušalno i pružaju samo osnovno osiguranje. Ko želi da se osigura izvan ovog osnovnog osiguranja, mora da iskoristi ponude na slobodnom tržištu.

Socijalna pomoć

Nacionalna socijalna pomoć (*National Assistance*) pruža čitav niz usluga koje mogu koristiti oni koji nemaju pravo na korišćenje socijalnih usluga na osnovu uplaćenih doprinosa i koji nisu u mogućnosti da koriste privatne socijalne usluge. Te usluge finansiraju se iz poreza i često se orijentisu strogo prema potrebama,

što znači da se mogu koristiti tek kada primaoci usluge dokažu da su im zaista neophodne i da ne mogu da iskoriste nijednu drugu mogućnost.

Obrazovni sistem

U Ujedinjenom Kraljevstvu postoje javne i privatne škole, koje se plaćaju. Ta podela u britanskom obrazovnom sistemu odgovorna je za to što, doduše, postoji mogućnost da se izgradi mala, visokokvalifikovana elita, ali istovremeno postoje i deficiti u opštem i stručnom obrazovanju. Veza između socijalnog statusa i školskog uspeha veoma je jaka. Reforma i dalji razvoj obrazovnog sistema bila je, a i dalje je jedan od centralnih zadataka aktuelne laburističke vlade. Jedna od značajnih mera Vlade Gordona Brauna u ovoj oblasti bilo je postepeno podizanje obaveze školovanja i obrazovanja sa punih 16 na punih 18 godina starosti. Na taj način želi se prevazići situacija u kojoj Velika Britanija predstavlja državu sa najvećim brojem građana starosti od 16 do 18 godina koji niti imaju posao niti se dalje školuju. U međuvremenu je došlo do jasnog javnog investiranja u obrazovni sektor, ali istovremeno i do spornih mera kao što je uvođenje plaćanog studiranja.

*Obrazovni
sistem*

Velika Britanija		
Stopa zaposlenosti 2008. god.	71,5 % (65,8 %)	Udeo zaposlenih osoba (žena) starosti 15-64 godine u odnosu na celokupno stanovništvo (izvor: Eurostat)
Prihodi žena mereni na osnovu prihoda muškaraca	67 %	Procenat prihoda koji ostvaruju žene u odnosu na muškarce (izvor: Human Development Index 2009, str. 186)
Stopa nezaposlenosti 2008. god.	5,6 %	Udeo nezaposlenih u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Stopa dugotrajno nezaposlenih 2008. god.	1,4 %	Udeo dugoročno nezaposlenih (12 meseci i duže) u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Nejednaki prihodi / Gini koeficijent 2009. god.	36 %	Nejednaka raspodela prihoda, što je viša vrednost, to je veća nejednakost (izvor: Human Development Report 2009, str. 195)
Indeks siromaštva 2009. god.	14,6 %	Indeks siromaštva sastoji se iz različitih indikatora (očekivani životni vek, stepen pismenosti, dostupnost zdravstvene nege...). 0=min. siromaštvo, 100=max. siromaštvo (izvor: Human Development Report 2009, str. 180)
Obrazovanje: zavisnost uspeha obrazovanja od socio-ekonomске pozadine 2006. god.	13,9 %	Udeo koji zavisi od različitih rezultata među učenicima na osnovu njihovih socio-ekonomskih okolnosti (izvor: OECD 2007)
Stepen sindikalnog organizovanja 2007. god.	28 %	Udeo zaposlenog stanovništva koji je organizovan u sindikate (izvor: OECD)

Zaključak

Od kraja devedesetih godina XX veka Velika Britanija se ponovo više razvija u pravcu socijaldemokratije. Cilj laburističke partije je uključenost svih u društvo. To žele da postignu, pre svega, uključenjem svih u svet rada. Nije cilj da se socijalna sigurnost postigne na visokom nivou za što je moguće veći broj ljudi već da zaista dopre do onih kojima je najpotrebnija. Istovremeno je odobravanje socijalnih usluga uvek povezano sa zahtevom da se primalac usluge aktivno trudi da sebi pomogne. Stabilan privredni rast i aktivna politika tržišta rada do 2009. godine doveli su do visokih stopa zaposlenosti i time do pada siromaštva, s jedne strane, i do porasta društvenog učešća, s druge strane.

Na osnovu visokih kvota siromaštva, niskog nivoa socijalnih usluga i nejednako raspoređenih šansi za obrazovanje Velika Britanija mora i dalje biti opisana kao socijaldemokratija sa niskim stepenom socijalne uključenosti i nalazi se na spoljašnjoj granici socijaldemokratije.

Dodatna literatura:

Kristijan Krel,
Britanska socijalna država u ogledalu socijaldemokratije,
u: Tomas Majer, Praksa socijaldemokratije (Christian Krell (2006), *Laggard of Leader – der britische Sozialstaat im Spiegel der Sozialen Demokratie*, in: Thomas Meyer (Hg.), *Praxis der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden, S. 130-241.)

Aleksandar Petring,
Velika Britanija, u:
Wolfgang Merke,
Sposobnost reforme socijaldemokratije, Vizbaden, str. 119-153. (Alexander Petring (2006), *Großbritannien*, in: Wolfgang Merkel u.a. (Hg.). Die Reformfähigkeit der Sozialen Demokratie, Wiesbaden)

5.3. Nemačka

Autor: Kristof Egle

Imajući u vidu političko i ekonomsko stanje u kome se Nemačka nalazila nakon Drugog svetskog rata, Savezna Republika Nemačka³⁶ se može smatrati *primerom uspeha socijaldemokratije*. Iako su nakon vladavine nacizma postojale sumnje da će Nemačka ikada više biti mirna i demokratska zemlja, danas su te sumnje u stabilnost nemačke demokratije i njeno utemeljenje u vitalnom civilnom društvu u značajnoj meri raspršene. Demokratizacija države i društva bila je proces koji je tek krajem šezdesetih godina XX veka doživeo svoj procvat. Sramota zbog vladavine nacizma i pada Vajmarske Republike do danas obeležava kulturu Nemačke. Ta činjenica odražava se kroz uzdržavanje od nacionalističke retorike i duboko usađenu skepsu prema ekstremizmu svake vrste. Traganje za kompromisom i pronalaženje *srednjeg rešenja* predstavljaju danas značajne vrline federalne države.

„Model Nemačka“

Pored uspele ponovne demokratizacije nakon 1945. godine *ekonomsko čudo* takođe je doprinelo tome da Savezna Republika Nemačka zbog skoro jedinstvene kombinacije ekonomске sposobnosti, političke stabilnosti i socijalne ravnoteže dugo vremena bude uzor ostalim zapadnim industrijskim državama. Nemačka socijaldemokratija takođe se identifikovala sa socijalnim i ekonomskim poretkom Savezne Republike Nemačke i u njemu je videla ostvarenje svojih političkih vrednosnih zamisli. Tako se SPD na parlamentarnim izborima 1976. godine zalagala za *model Nemačke*. Nakon ponovnog ujedinjenja Zapadne i Istočne Nemačke bilo je sve više znakova da Savezna Republika Nemačka ne može više da ispunи svoju ulogu uzora pošto je doživela pad svog privrednog rasta i otvaranja novih radnih mesta. Interesantno je da je deo onih faktora koji su do osamdesetih godina XX veka smatrani karakteristikom *nemačkog modela* i njegovog uspeha, devedesetih godina identifikovan kao razlog za *pad Nemačke*. To se odnosi, pre svega, na sistem vladavine, koji je odložio prilagođavanje izmenjenim privrednim okolnostima (globalizaciji) i na određene strukture socijalne države koji su se u nekim oblastima pokazale kao prepreka zapošljavanju (pre svega za one sa manjim kvalifikacijama i za žene). Istoriskim srećnim slučajem smatra se Ustav, za koji je najpre bilo predviđeno da važi u prelaznom periodu.

36 Razvoj u DDR-u ne može biti obrađen zbog nedostatka prostora.

Sistem osnovnih prava u Ustavu

Kao lekcija koja je naučena iz propasti Vajmarske Republike u Ustavu utemeljena su kao prirodna prava osnovna ljudska i građanska prava i slobode u prvih 20 članova, koja u svojoj suštini ne mogu biti promenjena u parlamentu. U to spadaju i takozvana liberalna prava koja brane građane od zadiranja države u privatnost (*negativna sloboda*) kao i demokratska prava učestvovanja (*pozitivna sloboda*). Socijalna prava kao npr. pravo na rad, na stanovanje, na obrazovanje ili minimalni dohodak u Ustavu se ne pominju, ali se pominju u Ustavima pojedinih pokrajina. Ustav ne propisuje konkretan ekonomski sistem, ali sadrži neke prepreke koje treba da deluju protiv neregulisanog tržišnog kapitalizma i protiv socijalističke planske privrede. U članu 14 Ustava garantovano je pravo na imovinu i nasledno pravo, ali je navedeno da upotreba imovine *istovremeno treba da služi dobrobiti zajednice*. Taj postulat pronašao je realno političko utemeljenje u konceptu *socijalne tržišne privrede*.

Politički sistem

Sistem vladanja organizovan je tako da više ne bi trebala da bude moguća propast demokratije. U tu svrhu instaliran je visok stepen podele i ograničenja vlasti, čime je moć izvršne vlasti ograničena kao u skoro nijednoj drugoj demokratiji na svetu. Tu je potrebno navesti federalizam i učešće pokrajina u federalnom zakonodavstvu (preko Bundesrata³⁷), jak položaj Saveznog Ustavnog suda, nezavisnost Bundesbanke (kasnije Evropske Centralne banke), delegiranje državnih zadataka usmeravanja na udruženja građana i konačno učešće socijalnih partnera u upravljanju sistemima socijalnog osiguranja. Na osnovu ovog vezivanja državne moći američki politikolog Peter Kacenštajn proglašio je Saveznu Republiku Nemačku svojevremeno *polusuverenom* državom, pri čemu treba uzeti u obzir da Savezna Republika Nemačka do 1990. godine u spoljnopoličkom smislu zaista nije bila potpuno suverena.

Institucionalni pritisak da se ostvari ravnoteža između različitih interesa nije naneo štetu Saveznoj Republici Nemačkoj, iako sistem vladanja ima visok stepen efikasnosti i reprezentativnosti. Parlamentarizam se pokazao kao dovoljno otvoren za društvene razvoje (npr. nastanak novih partija) i omogućuje istovremeno formiranje stabilnih vlada. U zakonodavstvu se koristi eksterna ekspertiza pošto se redovno sarađuje sa predstavnicima odgovarajućih interesnih grupa. Centralnu ulogu u donošenju odluka igraju političke partije, kao i kada se radi o postavljanju ljudi na javne funkcije. One time ispunjavaju svoju posredničku funkciju

³⁷ Bundesrat je organ Savezne Republike Nemačke u kome sede predstavnici pokrajinskih vlada koji učestvuju u zakonodavstvu i upravljanju saveznom državom kao i u donošenju odluka u vezi sa pitanjima koja se tiču Evropske unije (prim. prev.)

između države i društva. Pošto partije pored Savezne Vlade mogu biti uključene i u ukupno 16 pokrajinskih Vlada, one skoro nikada nisu isključivo na vlasti ili u opoziciji. To se posebno odnosi na dve velike narodne partije (SPD i CDU/CSU), tako da je Savezna Republika Nemačka uvek u senci formalne ili neformalne tzv. *velike koalicije*. Taj pritisak da se sarađuje doveo je do toga da je posebno u oblasti ekonomske i socijalne politike vođena *politika srednjeg puta* (Manfred G. Šmit), koja se bez problema uklapa u gore navedenu političku kulturu zemlje.

Ta igra između stranačke konkurenциje i federalnog sistema vladanja može, doduše, dovesti do toga da iz stranačko-političkih taktičkih motiva budu blokirane značajne odluke ili da budu postignuti nedovoljno optimalni kompromisi. Primera za to bilo je mnogo nakon 1990. godine, kada je nakon nemačkog ujedinjenja porastao broj federalnih aktera i kada s obzirom na sve brži tempo globalizacije nije moglo doći do dovoljno brzih neophodnih prilagođavanja. Orientacija ka stabilizaciji političkog sistema, koja je dugo bila faktor uspeha, postala je problematična. U toku reforme federalizma već godinama postoji pokušaj da se u tom sistemu olakša donošenje odluka.

Politička ekonomija

Nemačka važi za tipičnog predstavnika takozvane koordinisane tržišne privrede u kojoj se preduzeća ne finansiraju preko tržišta kapitala kao u liberalnoj tržišnoj ekonomiji već preko dugoročnih bankarskih kredita. Povezanost industrijskog i bankarskog sektora koja iz toga proizilazi predstavlja suštinsku karakteristiku *rajskog kapitalizma*. Na osnovu *strpljivog kapitala* u tom modelu moguće je donošenje strateških odluka preduzeća sa dužim vremenskim horizontom nego što je to slučaj kod orijentacije na kratkoročnu akcionarsku vrednost za *Nemačku AD*.

Za *Nemačku AD*, osim toga, široko učešće zaposlenih u rukovođenju preduzeća u odnosu na ostale zemlje i kada se radi o učestvovanju u donošenju odluka (organizovanje radnih mesta, toka rada, ličnih potreba) kao i kada se radi o uticaju na preduzeće (preko predstavnika zaposlenih u nadzornom odboru akcionarskog društva i u drugim velikim društvima kapitala). Za socijalne odnose je u skladu sa tim takođe karakteristična partnerska saradnja. Visina zarade predmet je slobodnog pregovaranja između poslodavaca i zaposlenih (tarifna autonomija), koji su u velikoj meri organizovani u udruženja na nacionalnom nivou. Industrijski konflikti su relativno retki u poređenju sa drugim zemljama i najčešće veoma kratko traju.

Taj model koordinisane tržišne privrede podleže već nekoliko godina određenim pojavama koje ukazuju na rasformiranje. Razlog za to može se, pre svega, potražiti u globalizaciji odnosno u sve većoj želji nemačkih preduzeća da više učestvuju u međunarodnom finansijskom tržištu, a zatim i u eroziji tarifnih i socijalnih odnosa, pošto su i sindikati i udruženja poslodavaca izgubili na organizacijskoj snazi i sposobnosti koordiniranja.

Socijalna država

Savezna Republika Nemačka je tipičan primer takozvane konzervativno-korporativne socijalne države, koja se označava i kao *hrišćansko-demokratska država* ili kao *Bizmarkov tip države*. Ta terminologija ukazuje na to da nemačku socijalnu državu nisu u prvoj liniji stvorili socijaldemokrati već da su u njenom istorijskom nastanku učestvovale pre svega konzervativne i hrišćansko-demokratske snage. Nakon Drugog svetskog rata izgradnju socijalne države podstakle su istovremeno dve partije koje su se zalagale za socijalnu državu (CDU/CSU i SPD).

Uprkos svojoj velikoj finansijskoj snazi nemačku socijalnu državu karakteriše umerena preraspodela pošto se socijalne razlike samo održavaju. Primeri za to su različiti sistemi socijalnog osiguranja za različite grupe profesija. Opšte obavezno socijalno osiguranje važi samo za zaposlene u preduzećima; samostalno zaposleni i službenici mogu privatno da se osiguraju od socijalnih rizika to jest podležu posebnom sistemu osiguranja (primer su službeničke penzije).

U središtu nemačke socijalne države nalaze se samostalni sistemi socijalnog osiguranja koji se finansiraju direktno iz doprinosa koje uplaćuju zaposleni i poslodavci. Osim toga, po potrebi se koriste i sredstva iz državnog budžeta (kao za penziono osiguranje). Pošto troškovi socijalne države najviše opterećuju zarade, a time poskupljuju produktivni faktor rada, taj način finansiranja pokazao se kao prepreka za nastanak radnih mesta, posebno u sektoru usluga. Usluge osiguranja ekvivalentne su doprinosima koje je zaposleni uplaćivao to jest što je više uplaćivao i što mu je plata bila veća, to je vrednost usluga veća. Takvo koncentrisanje na iznos zarade od strane socijalne države problematično je pre svega za ljude sa manje stabilnim zaposlenjima, pošto su oni naravno u stanju da koriste ograničenu socijalnu zaštitu.

Penzija: Standardne penzije koje isplaćuje zakonsko penzionario osiguranje (bez dodatnog osiguranja) iznosi oko 70% prosečne neto zarade. Taj iznos će nakon

poslednjih reformi penzionog sistema dugoročno pasti na 50%. Kao kompenzacija za taj pad državnim dodacima i poreskim olakšicama podstiče se uplaćivanje dodatne penzije sa pokrićem u kapitalu. Ukoliko je iznos penzije ispod nivoa socijalne pomoći, u starosti je moguće koristiti osnovno penzиона osiguranje.

Osiguranje za nezaposlene: Pomoć za nezaposlene koje isplaćuje osiguranje za nezaposlene iznosi u zavisnosti od situacije u porodici između 60% i 67% poslednje plate. Ona se isplaćuje zavisno od dužine uplaćivanja doprinosa i životne starosti primaoca između 6 i 24 meseca. Nakon isteka tog prava moguće je primati Pomoć za nezaposlene II, koja je na nivou socijalne pomoći. Pravo na Pomoć za nezaposlene II imaju oni koji prođu na testu gde se ispituje koliko im je pomoć neophodna, a od onih koji su sposobni da rade očekuje se i proverava spremnost da prihvate ponuđeno zaposlenje. Ova socijalna davanja su legalna sredstva kojima se garantuje socio-kulturni minimum egzistencije za sve ljude.

Zdravstveni sistem: Usluge Zakonskog zdravstvenog osiguranja u poređenju da drugim državama važe za dobre, iako je sistem u poređenju sa ostalima skup. Deca i nezaposleni bračni partneri osigurani su besplatno uz svoje roditelje to jest zaposlene partnere, primaoci socijalnih usluga automatski su uključeni u Zakonsko zdravstveno osiguranje. Samostalno zaposleni, službenici i zaposleni u preduzećima sa visokim primanjima oslobođeni su obaveze plaćanja ovog osiguranja i mogu privatno da se osiguraju (često po povoljnijim uslovima).

Obrazovni sistem

Obrazovni sistem skoro je potpuno u nadležnosti pokrajina i u toj oblasti postoje značajne razlike u strukturi i kvalitetu. Dok neke pokrajine uspevaju da prate međunarodne vodeće obrazovne sisteme, znanja učenika u nekim drugim pokrajinama daleko su ispod proseka u okviru zemalja OECD-a. U poređenju sa drugim zemljama jasno je da skoro nigde drugo socijalno poreklo učenika ne utiče tako jasno na njihovo obrazovanje kao u Nemačkoj, što znači da pravo na jednake šanse u Nemačkoj nije poštovano. U poređenju sa drugim zemljama sistem dualnog stručnog obrazovanja još uvek važi za uzoran uprkos redovnim problemima sa ponudama mesta za praksu, pošto taj sistem omogućava stručnu kvalifikaciju u okviru preduzeća i povezuje stručnu obuku sa opštim obrazovanjem u školi.

Nemačka		
Stopa zaposlenosti 2008. god.	70,7 % (65,4 %)	Udeo zaposlenih osoba (žena) starosti 15-64 godine u odnosu na celokupno stanovništvo (izvor: Eurostat)
Prihodi žena mereni na osnovu prihoda muškaraca	59 %	Procenat prihoda koji ostvaruju žene u odnosu na muškarce (izvor: Human Development Index 2009, str. 186)
Stopa nezaposlenosti 2008. god.	7,3 %	Udeo nezaposlenih u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Stopa dugotrajno nezaposlenih 2008. god.	3,8 %	Udeo dugoročno nezaposlenih (12 meseci i duže) u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Nejednaki prihodi / Gini koeficijent 2009. god.	28,3 %	Nejednaka raspodela prihoda, što je viša vrednost, to je veća nejednakost (izvor: Human Development Report 2009, str. 195)
Indeks siromaštva 2009. god.	10,1 %	Indeks siromaštva sastoji se iz različitih indikatora (očekivani životni vek, stepen pismenosti, dostupnost zdravstvene nege...) 0=min. siromaštvo, 100=max. siromaštvo (izvor: Human Development Report 2009, str. 180)
Obrazovanje: zavisnost uspeha obrazovanja od socio-ekonomске pozadine 2006. god.	19 %	Udeo koji zavisi od različitih rezultata među učenicima na osnovu njihovih socio-ekonomskih okolnosti (izvor: OECD 2007)
Stepen sindikalnog organizovanja 2007. god.	19,9 %	Udeo zaposlenog stanovništva koji je organizovan u sindikate (izvor: OECD)

**Dodatna
literatura:**

Kristof Egle (2006),

*Nemačka, Bloki-
rani dobar momak
(Christoph Egle, Der
blockierte Muster-
knabe), u: Tomas
Majer (izd.), Praksa
socijaldemokra-
tije, Vizbaden, str.
273-326. (Thomas
Meyer (Hg.), Praxis
der Sozialdemokra-
tie, Wiesbaden)*

*Piter Kacenštajn:
Strategija i politika u
Zapadnoj Nemačkoj.*

*Rast polusuverene
države (Peter Kat-
zenstein (1987):
Policy and Politics
in West Germany.*

*The Growth of
a Semisovereign
State, Philadelphia.)*

*Manfred G. Šmit
(2007), Politički
sistem Nemačke,
Minhen (Manfred G.
Schmidt, Das politi-
sche Sstem Deutsch-
lands, München)*

Zaključak

Model Nemačka dugo vremena je važio za uzoran i sve do sedamdesetih godina XX veka predstavljao je socijaldemokratiju sa visokim stepenom uključenosti. U toku prilagođavanja posledicama nemačkog ujedinjenja i globalizaciji ta pozicija je izgubljena. Od tada je Nemačku moguće okarakterisati kao socijaldemokratiju sa srednjim stepenom uključenosti. Značajni razlozi za to nalaze se u tome što se način finansiranja socijalne države u međunarodnoj konkurenciji pokazao kao nepovoljan i na osnovu političkog sistema okrenutog stabilizaciji nisu mogle biti sprovedene neophodne reforme u odgovarajućem vremenskom periodu. Od kraja devedesetih godina najpre je pokušala Vlada Helmuta Kola, a nakon nekog oklevanja i Vlada Šredera da promenom socijalne države ojača konkurentnost nemačke privrede i da prilagodi sistem socijalnog osiguranja starosti društva i promenama u porodičnoj strukturi. Te reforme sprovedene su delimično uprkos ogromnog otpora u stanovništvu, ali one su bile to jest i dalje su verovatno preduslov za ponovni rast zaposlenosti. Ostaje da se vidi da li će Nemačka ponovo uspeti da krene u pravcu socijaldemokratije sa visokim stepenom uključenosti.

5.4. Japan³⁸

Autor: Eun-Jeng Li

U akademskoj debati teško da je moguće pronaći državu kojoj se pridaju toliko različite karakteristike kao što je to slučaj sa Japanom. Posebno s obzirom na državu blagostanja to jest na društvo blagostanja slika o Japanu je široka – od liberalno-konzervativnog režima blagostanja sa snažnim *socijaldemokratskim obeležjem do besklasnog društva u marksističkom smislu*.

Odnosi u Japanu ne mogu se lako svesti na zajednički imenitelj. Svaki predsednik vlade od 1955. godine, osim kratkog prekida (1993-1994), bio je iz redova konzervativne LDP (Liberalne demokratske partije), a 2009. godine prvi put je DPJ (Demokratska partija Japana), koju je moguće smestiti u levi centar političkog spektra, osvojila većinu glasova.

Kada se radi o javnim socijalnim davanjima, Japan ima loše rezultate u poređenju sa visoko razvijenim industrijskim zemljama. Japan je 2005. godine imao stepen socijalne države od 22,9%, što je ispod proseka u odnosu na države OECD-a (prosek iznosi 24,4%) i time je bio daleko iza Nemačke (31,1%) ili Švedske (33,6%). Taj procenat predstavlja odnos između socijalnih davanja i bruto društvenog proizvoda.

Japan istovremeno karakteriše najviši очekivani životni vek ljudi na svetu, posebno žena, statistički izuzetno niska smrtnost novorođenčadi i impresivno uravnotežena raspodela prihoda. Sve to govori u prilog dobrih mogućnosti koje nudi sistem socijalnog osiguranja u Japanu. Osim toga, 90% Japanaca se, sudeći po rezultatima ispitivanja javnog mnjenja, osećaju kao pripadnici srednjeg sloja.

S obzirom na trenutno tako komplikovane okolnosti, bavljenje Japanom zahteva izuzetan oprez. Previše često su diskusije o Japanu umele da budu svedene na alternative koje se međusobno isključuju: Da li je Japan jedinstven ili nije?

Odgovor može biti samo: „i jeste i nije“. U Japanu, baš kao i u svim drugim društvima, postoje i jedinstveni, a i nejedinstveni elementi. Stoga se s tim u vezi ne može govoriti o alternativama koje se međusobno isključuju već samo o istovremenom postojanju većeg broja elemenata.

Japan – poseban
slučaj

Niska kvota
socijalne države

Visoki učinak
sistema socijalnog
osiguranja

38 Ovaj tekst zasnovan je na tekstu autora Eun - Jeng Li (2006), *Socijalna demokratija u Japanu*. Elementi socijalne demokratije u japanskom sistemu, u: Tomas Majer (izd), *Praksa socijalne demokratije*, Vizba-den, str. 374-444, i izmenjen je samo na nekoliko mesta.

Politički sistem

Politički sistem Japana u svojoj suštini predstavlja parlamentarnu demokratiju. S jedne strane, Ustav iz 1947. godine obezbeđuje osnovna prava građanima, s druge strane, u osnovi političke konkurenkcije i procesa odlučivanja nalaze se političke partije.

Razvoj političkog sistema u posleratnom periodu generalno se deli na tri faze. Prva faza (1945-1955) predstavlja fazu izgradnje nakon rata. Druga faza (1955-1993) naziva se „sistem pedeset pete“. Treća faza (nakon 1993. godine) je faza političkih reformi.

Naziv „sistem pedeset pete“ odnosi se na činjenicu da su dva nosioca tog sistema, LDP i SPJ (Socijalistička partija Japana), osnovani 1955. godine. Te godine (1955) udružile su se Liberalna partija (*Jiyutō*) i Demokratska partija (*Minshutō*) u konzervativnu LDP kao i desno i levo krilo japanskih socijalista u SPJ. Najpre se očekivalo da nastane dvopartijski sistem poput sistema u Engleskoj. Tokom šezdesetih godina ustanovljeno je, međutim, da je nastao sistem sa dominantnom strankom, koji je bio sličan hegemoniji Socijaldemokratske partije u Švedskoj, Hrišćansko-Demokratske partije u Italiji i Nacionalne kongresne partije u Indiji. Ako se izuzme desetomesečna pauza između avgusta 1993. i juna 1994. godine LDP je dominirala neprekidno od 1955. godine događajima u parlamentu i iz njenih redova je bio premijer. Kakve promene će nastati zbog izborne pobede DPJ 2009. godine ostaje da se vidi.³⁹

Ustav i sistem osnovnih prava

Ustav iz 1947. godine koji su uvele američke okupacione vlasti pod vođstvom generala Daglasa Mekartura, stupio je na snagu 3. maja 1947. godine. Taj Ustav je progresivan. Pored člana 9, u kome je zabranjena remilitarizacija Japana, sadrži i član 25, koji glasi:

„*Svaki građanin ima pravo na minimum zdravog i dostojanstvenog života. U svim oblastima života država mora da vodi računa o razvoju i uvećanju socijalne dobrobiti, socijalne sigurnosti i opštег zdravlja.*“

39 Up. Andrew DeWit (2009). „Change“ Comes to Japan?, Friedrich Ebert Stiftung (Hg.), Berlin

U članu 27 Ustava stoji: „Svaki građanin treba da ima pravo na rad i obavezu da radi.“

Vrhovni sud kao najviša pravna instanca u Japanu više puta je odlučio da član 25 ne sadrži izvršno pravo već da ga treba doživeti kao princip. Stoga je ta obaveza države blagostanja osnova za državu i zakonodavstvo.

Tim utemeljenjem prava na rad i socijalna osnovna prava u Ustavu japanska država je obavezna da radi na kreiranju politike zapošljavanja i socijalne države. Stoga obezbeđenje i stvaranje radnih mesta zauzimaju značajno mesto u japanskom sistemu dobrobiti, dok sistemi socijalne zaštite, kao što su penziono i zdravstveno osiguranje, osiguranje za slučaj nege i nezaposlenosti, država mora da stavi na čvrste finansijske osnove.

Politička ekonomija

Japan spada u takozvane koordinisane tržišne privredne. Koordinacija se u Japanu, doduše, odvija u okviru mreža preduzeća, koje se često sastoje od grupa ili porodica preduzeća. Te grupe firmi nazivaju se *keiretsu*.

Obrazovni sistemi i postupak transfera tehnologija organizovani su uz strukturu *keiretsu*. Zaposleni se ohrabruju da stiču veštine koje su specifične za određenu grupu firmi, a zauzvrat mogu da računaju na doživotno zaposlenje. Sindikati su takođe organizovani po preduzećima čime je zaposlenima omogućeno pravo odlučivanja u firmama.

Japanska preduzeća finansiraju se iz dugoročnih bankarskih kredita, što im omogućuje relativno veliku sigurnost u planiranju, a time i koncentraciju na dugoročan razvoj preduzeća.

Za državu su neposredno nakon Drugog svetskog rata pa sve do šezdesetih godina politika tržišta rada i zapošljavanja bile na prvom mestu. Krajem šezdesetih godina i početkom sedamdesetih počela je vladavina LDP, koja je na početku bila pod pritiskom socijalno-političkih akcija *progresivnih*, dakle komunističkih ili socijaldemokratskih gradonačelnika da izgrađuje sveobuhvatne socijalne sisteme. U toku krize sa naftom od sredine sedamdesetih godina zaustavljena je socijalna politika, koja je do tada bila izrazito ekspanzivna, iako nije došlo do njenog obrtanja u suprotnom smeru. Socijalni partneri i državni akteri bili su saglasni

*Obaveza
socijalne države*

*Koodinirana tržišna
privreda zasnovana
na mrežama
preduzeća*

da je neophodno izgraditi aktivnu državnu politiku tržišta rada s obzirom na sve veću svetsku privrednu umreženost i na njene opasnosti.

U okviru aktivne politike tržišta rada uvedene su razne mere poput subvencija na zarade, kredita koji se odobravaju bez odlaganja, finansijske pomoći za dodatno obrazovanje. Uspeh te politike pokazao se na sve većoj stopi zapošljavanja sve do druge polovine devedesetih godina i veoma niskoj stopi nezaposlenosti.

Socijalna država

Iako japanski Ustav u članu 25 sadrži klauzulu o socijalnoj državi i iako su zbog tog člana već 1947. godine reformisani odnosno doneti novi zakoni u mnogim oblastima, za Japan se dugo smatralo da se u socijalnom smislu kasno razvio za razliku od razvoja u ekonomskoj oblasti. Osim toga, u poređenju udela državnih socijalnih usluga u bruto društvenom proizvodu sa ostalim zemljama OECD-a, Japan se stalno nalazi na dnu skale.

Običnim posmatranjem državnih socijalnih davanja može se obuhvatiti, doduše, samo deo elemenata države blagostanja Japana, pošto su socijalne usluge koje nude preduzeća u Japanu veoma sveobuhvatne. One iznose najmanje 10% bruto društvenog proizvoda. Po zaposlenom preduzeća su u proseku trošila iznos u vrednosti od oko 570 evra na zakonske socijalne doprinose i skoro 1000 evra na socijalne usluge preduzeća na mesečnom nivou.

Osim toga, japanski sistem blagostanja se trudi da postigne socijalnu ravnotežu to jest da omogući socijalnu integraciju ne na sekundarnom nivou preko usluga koje se elementima države blagostanja prenose na pojedince, već pre svega preko mera politike tržišta rada i zapošljavanja.

Penzije: Reformom iz 1973. godine povećane su penzije za takozvane standardne penzionere u osiguranju zaposlenih na 45% prosečne zarade i vezane su za indeks troškova života. U okviru reforme penzija 1985. godine postepeno su povećani doprinosi, a smanjene penzione usluge kako bi se predupredili efekti brzog procesa starenja japanskog društva do 2025. godine. Uvedeno je takozvano narodno penzиона osiguranje kao obavezno osiguranje za sve građane, koje bi trebalo da predstavlja osnovno osiguranje u starosti.

Prosečna starosna penzija u sistemu narodnog penzionog osiguranja 2007. iznosila je oko 405 Evra mesečno. 96% svih građana koji su stariji od 60 godina 2007. su primali narodnu penziju. Tome treba dodati penziju koja se uplaćuje zaposlenima u preduzeću, koja je 2004. godine iznosila u proseku oko 1.300 evra što je bilo 53,4% prosečne zarade odnosno otpremninu od do 64 mesečne plate ukoliko se u penziju ne ide pre određenih godina starosti.

Zdravstveni sistem: Zdravstveni sistem zasnovan je na principu univerzalnosti i država preko svog programa zdravstvene nege garantuje da će i neosiguranim osobama biti ponuđena zdravstvena zaštita ako im je potrebna. Kada se radi o zdravstvenom osiguranju zaposlenih, reformom iz 1984. godine uvedeno je učešće pojedinca u iznosu od 10%, što je u međuvremenu povećano na 20% do 30%. Time je 1984. godine došlo do izjednačenja sa Nacionalnim zdravstvenim osiguranjem, kojim su osigurani oni koji nisu ili nisu više osiguranici zdravstvenog osiguranja zaposlenih, npr. samostalni preduzetnici, seljaci, zaposleni u malim firmama i članovi njihovih porodica. U Nacionalnom zdravstvenom osiguranju učešće već duže vreme iznosi 30%.

*Zdravstveni
sistem*

Obrazovni sistem

Obrazovanje u sistemu blagostanja u Japanu igra značajnu ulogu. Tokom 2007. godine 93% stanovništva Japana prešlo je nakon obaveznog devetogodišnjeg školovanja u trogodišnju višu školu. Ako se tome dodaju i dopisne i večernje škole, njihov procenat iznosi 97,3%. Ipak je broj državnih obrazovnih ustanova u poređenju sa ostalim zemljama veoma mali. U poređenju sa bruto društvenim proizvodom njihov udio je 2006. godine bio 3,5%. Japansko Ministarstvo obrazovanja to objašnjava relativno velikim udelom privatnih obrazovnih ustanova. Na primer, 77,5% japanskih univerziteta je privatno.

*Obrazovni
sistem*

Zaključak

U Japanu su prisutni svi elementi socijaldemokratije. Ipak je ta socijaldemokratija, za razliku od ostalih država, nastala bez moćne socijaldemokratske partije i bez socijaldemokratske ideološke osnove. Japanske birokratske, akademske i političke elite mnogo više karakteriše njihova spremnost da nezavisno od ideologije ili naučne dogme tragaju za dobrim rešenjima i da svuda po svetu skupljaju informacije, ideje i koncepte i da ih prihvataju.

Slabost japanskog sistema jeste u tome što je on pretežno vezan za japanske državljane. Japan skoro da ne raspolaže konceptima i praktičnim rešenjima problema integracije stranih manjina. Doseljavanje radne snage, međutim, odavno je počelo i biće ga sve više u budućnosti. U oblasti ravnopravnosti polova takođe još mnogo toga treba da se popravi.

Ti još uvek otvoreni problemi bacaju senku na socijademokratiju u Japanu sa njenim sveobuhvatno izgrađenim i efikasnim sistemima socijalnog obezbeđenja. Nakon socijalno-političkih reformi osamdesetih godina XX veka one u političkom diskursu nisu više predstavljane kao prepreka za internacionalizaciju i globalizaciju japanske privrede. Udruženja preduzeća su, doduše, devedesetih godina pored deregulacije privrede zahtevala i fleksibilizaciju struktura zapošljavanja i smanjenje broja zaštićenih zaposlenih kako bi opstala u periodu recesije i pooštene globalne konkurenčije. Ona nisu imala uspeha sa svojim zahtevima u vezi sa tržištem rada u političkom diskursu. U međuvremenu su čak i udruženja preduzeća odustala od takvih zahteva i zahtevaju od svojih preduzeća-članova i od države da se više angažuju na zapošljavanju i obrazovanju. Na osnovu dobro izgrađenih i efikasnih sistema osiguranja, s jedne strane, i problema i slabosti, s druge strane, Japan možemo opisati kao socijaldemokratiju sa srednjim stepenom uključenosti. Pri tome je interesantno da se organizacija države, modela blagostanja i ekonomije značajno razlikuju od Nemačke, koja je takođe svrstana u socijaldemokratiju sa srednjim stepenom uključenosti.

Dodatna literatura:

Eun-Jeung Lee (2006.), *Socijaldemokratija u Japanu. Elementi socijaldemokratije u japanskom sistemu*, u: Thomas Meyer (izd.), *Praksa socijaldemokratije, Vizbaden*, str. 374-444. (*Soziale Demokratie in Japan. Elemente Sozialer Demokratie im japanischen System*, in: Thomas Meyer, *Praxis der Sozialen Demokratie*, Wiesbaden)

Japan		
Stopa zaposlenosti 2008. god.	70,7 % (59,7 %)	Udeo zaposlenih osoba (žena) starosti 15-64 godine u odnosu na celokupno stanovništvo (izvor: Eurostat)
Prihodi žena mereni na osnovu prihoda muškaraca	45 %	Procenat prihoda koji ostvaruju žene u odnosu na muškarce (izvor: Human Development Index 2009, str. 186)
Stopa nezaposlenosti 2008. god.	4,0 %	Udeo nezaposlenih u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Stopa dugotrajno nezaposlenih 2008. god.	1,3 %	Udeo dugoročno nezaposlenih (12 meseci i duže) u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Nejednaki prihodi / Gini koeficijent 2009. god.	24,5 %	Nejednaka raspodela prihoda, što je viša vrednost, to je veća nejednakost (izvor: Human Development Report 2009, str. 195)
Indeks siromaštva 2009. god.	11,6 %	Indeks siromaštva sastoji se iz različitih indikatora (očekivani životni vek, stepen pismenosti, dostupnost zdravstvene nege...) 0=min. siromaštvo, 100=max. siromaštvo (izvor: Human Development Report 2009, str. 180)
Obrazovanje: zavisnost uspeha obrazovanja od socio-ekonomске pozadine 2006. god.	7,4 %	Udeo koji zavisi od različitih rezultata među učenicima na osnovu njihovih socio-ekonomskih okolnosti (izvor: OECD 2007)
Stepen sindikalnog organizovanja 2007. god.	18,3 %	Udeo zaposlenog stanovništva koji je organizovan u sindikate (izvor: OECD)

5.5. ŠVEDSKA

Autor: Erik Gurgsdis

Održanje
tradicionalne države
blagostanja

Švedska je do danas, i u vremenu globalizacije, uspela da ostane tradicionalna država blagostanja sa sveobuhvatnim javnim novčanim obezbeđenjima socijalne sigurnosti kao i sa širokim sektorom javnih usluga. Švedani i dalje imaju besplatno obrazovanje od predškolskog uzrasta do univerziteta; javno zdravstvo je besplatno za sve Švedane ako se izuzme veoma nizak iznos članarine; u slučaju nezaposlenosti isplaćuje se 80% prethodne plate do određene najviše granice; a u starosti sistem penzionog osiguranja koji zavisi od visine plate zajedno sa garantovanom penzijom, koja se finansira iz poreza, obezbeđuje dovoljne prihode kako bi ljudi bili sigurni od siromaštva u starosti.

Ako se, osim toga, uzme u obzir da je trećina svih zaposlenih u Švedskoj zaposlena u javnom sektoru, što iznos javnih troškova stavlja na vrh na međunarodnom nivou i da je Švedska početkom devedesetih godina zapala u najtežu ekonomsku krizu još od Velike depresije, nameće se pitanje na koji način je u Švedskoj uspešno odbranjena država blagostanja, za razliku od skoro svih drugih zemalja u vreme globalizacije.

Socio-kulturalna
homogenost
obeležava
političku kulturu

Zanimljivi su, s tim u vezi, politička kultura i mentalitet Švedana, za koje je oduvek bila karakteristična predstava o socijalnoj jednakosti. Ona potiče još od starogermačkih načina života, koje nije uspeo da potisne slabo izražen feudalizam. Do skoro, upečatljiva socio-kulturalna homogenost takođe može da posluži kao objašnjenje. Za život ljudi u Švedskoj od odlučujućeg značaja su relativno samostalne komune. Lokalna samouprava je duboko ukorenjena u svesti naroda. Okvirni uslovi na državnom nivou kao i svrsishodne državne finansijske subvencije doprinose visokom stepenu jedinstvenosti uslova života u državi.

Politički sistem

U političkom sistemu Švedske konsenzus, pregovori i integracija igraju značajnu ulogu. U skladu sa tim za švedski zakonodavni proces karakterističan je visok nivo institucionalizovanog učešća civilnog društva.

Na početku tog procesa nalazi se odluka vlade da se uključi Komitet za ispitivanje dotičnog činjeničnog stanja. Inicijativu, pri tome, uglavnom ima Vlada, ali moguće je da ona potekne od Parlamenta, državnih organa ili civilno-društvenih

grupa. Komitet, koji se u zavisnosti od zakona o kome se radi sastoji od političara, stručnjaka i predstavnika društvenih grupa kojih se taj zakon tiče, donose stanovište koje predstavlja osnov za diskusiju. U osnovi ovog postupka nalazi se društvo orijentisano ka kompromisu i ostvarenju koncenzusa.

U političkom spektru socijaldemokratija od ranih tridesetih godina XX veka zauzima dominantnu poziciju. Tada je ona u periodu Velike depresije sastavila javni program zapošljavanja finansiran iz kredita, suprotno opštevažećim mišljenjima ekonomista, radi poboljšanja infrastrukture i uslova stanovanja porodica sa mnogo dece. „U Srednjoj Evropi su postavljali barikade po ulicama. U Švedskoj je postojao pokušaj da se napreduje izgradnjom raskrsnica (petlji)”, naglašavao je dugogodišnji premijer Tage Erlander politički pravac programa zapošljavanja. Uspeh programa zapošljavanja ne samo da je pogurao izborne rezultate Socijaldemokratske radničke partije Švedske već je povećao i broj članova socijaldemokratije kao i Radničkog sindikata (*Landsorganisationen*), koji je bio u bliskoj ideološkoj vezi sa socijaldemokratijom. Takođe je dominantnoj poziciji socijaldemokratije išla u prilog podela građanske opozicije: tako je na drugoj strani takozvanog socijalističkog bloka, koji se sastojao od socijaldemokrata, zelenih i levice, nekadašnjih evrokommunista, stajao takozvani građanski blok sa konzervativcima, liberalima, seljačkim centrom i hrišćanskim demokratama, koji su od 2006. godine zajedno bili u vlasti. Tek nakon pobeđe građanskog bloka („Alijansa za Švedsku“) na izborima 2006. godine nastala je solidna većina stranaka koje su bile naklonjene državi blagostanja.

Ustav i sistem osnovnih prava

Švedski ustav ne sadrži samo negativna već i dalekosežna pozitivna prava i slobode. Iako osnovna socijalna, ekomska i kulturna prava, dakle pozitivna prava i slobode, nisu kao politička osnovna prava pravno obavezujuća, ona ipak pružaju ciljeve kojima treba težiti na društveno-političkom nivou. U Ustavu piše: „Lično, ekonomsko i kulturno blagostanje pojedinca treba da bude osnovni cilj javnih aktivnosti. Zajednica ima obavezu da obezbedi pravo na rad, stanovanje i obrazovanje i da obezbedi socijalnu sigurnost u dobrim uslovima života“ (prevod priređivača). Bez obzira da li su pravno obavezujući ili ne, već činjenica da ti društveno-politički ciljevi zauzimaju tako važno mesto u Ustavu, daje im visok stepen značaja u javnoj svesti. To se ogleda i u konstrukciji švedske države blagostanja i njene tržišne privrede to jest političke ekonomije.

*Konsenzus
i integracija
obeležavaju
politički sistem*

*Dominantna pozicija
socijaldemokratije*

*Prava negativne i
pozitivne slobode
u Ustavu*

Politička ekonomija

Švedska ekonomski politika zasnovana je na takozvanom Ren-Majdner-modelu. Taj model nazvan je po dvojici sindikalnih ekonomista Gesta Renu i Rudolfa Majdneru. Oni su 1951. godine razvili ekonomski model koji je trebalo da objedinji potpuno zapošljavanje sa *solidarnom politikom zarada* ne izazivajući pri tome inflaciju.

Osnovna zamisao bila je da trajno potpuno zaposlenje ne može biti postignuto opštom visokom ekonomskom potražnjom, bez obzira na to da li je ona postignuta povoljnim ekonomskim razvojom u svetu ili nacionalnim konjunkturnim programima. Pošto pojedine privredne grane uvek imaju rast različitom brzinom, stalno visoka privredna potražnja brzo vodi do formiranja sektora koji predstavljaju usku grla. Da bi rast i dalje mogao da bude nastavljen, ti sektori pokušavaju da privuku radnu snagu iz drugih grana.

To se u potpunom zaposlenju može ostvariti samo nuđenjem veće zarade i povezano je sa povećanjem cena u tim sektorima. To onda vodi ka povećanju plata u ostalim granama radi nadoknađivanja gubitka kupovne moći, što za posledicu ima generalno povećanje cena i inflatorični razvoj u celokupnoj privredi.

Solidarna politika zarada

Otežavajuću okolnost predstavljala je činjenica da je švedski radnički sindikat od kraja Drugog svetskog rata vodio takozvanu *solidarnu politiku zarada*. Ta politika ima dva osnovna cilja. S jedne strane ona želi da sproveđe u delo princip *jednaka zarada za jednak rad* i pri tome se orijentiše prema razvoju prosečne radne produktivnosti. S druge strane potrebitno je smanjiti razliku u zaradama između različitih vrsta posla generalno gledano. Preuslov za ostvarenje tih ciljeva je davanje prednosti centralnim pregovorima o zaradi nad pregovorima na nižim nivoima. Da bi se spriječio gubitak rezultata *solidarne politike zarada* zbog inflacije, u Ren-Majdnerovom modelu preporučena je stroga javna finansijska politika, koja preko budžetskog suficita zauzdava i kontroliše celokupnu privrednu potražnju.

Takov ekonomsko-politički koncept gura preduzeća sa niskom proizvodnjom u dvostruku defanzivu: s jedne strane, ta preduzeća zbog svoje loše strukture troškova i cena kada je ograničena potražnja imaju problem plasiranja svojih proizvoda. S druge strane, solidarna politika zarada zaoštvara već ionako problematično

stanje troškova i time konkurenције, tako što u svim privrednim granama i kod svih preduzeća realizuje захтеве за zaradom u skladu sa razvojem prosečne produktivnosti. U skladu sa tim preduzeća sa visokom produkcijom ostvaruju dvostruku povoljnost: s jedne strane, ona se suočavaju na osnovu svojih dobrih troškova sa povoljnim formiranjem cena sa zadovoljavajućom potražnjom. S druge strane, kolektivni ugovori koji se orijentisu prema prosečnoj produktivnosti namerno ne iscrpljuju svoj visokoproduktivni prostor za raspodelu. Tako će ova preduzeća doći do dodatnog kapitala za otvaranje novih visokoproduktivnih radnih mesta.

Gubitnici kombinacije restriktivne fiskalne politike i *solidarne politike zarade* su, dakle, niskoproduktivna preduzeća kao i zaposleni koji rade u njima. Nezaposlenost koja sledi doživljava se ne defanzivno kao javni problem već ofanzivno kao javni zadatak prilagođavanja koji treba da savlada razrađenu aktivnu politiku tržišta rada. Kroz obiman sistem obrazovnih aktivnosti i pomoći koja se pruža u cilju veće mobilnosti sprovodi se pokušaj kvalifikovanja nezaposlenih za produktivna, što znači dobro plaćena, zaposlenja. Kada se tako posmatra restriktivna fiskalna politika, *solidarna politika zarada* i aktivna politika tržišta rada deluju u pravcu stalne obnove i strukturnog prilagođavanja švedske privrede zahtevima svetskog tržišta.

To je značajno objašnjenje brzog švedskog izvoznog izlaza iz krize devedesetih godina: pošto je postojao dobro izgrađen sistem aktivne politike tržišta rada i pošto su strane u kolektivnim ugovorima tradicionalno na prvo mesto stavljale visokoproduktivna zaposlenja u odnosu na odbranu postojećih niskoproduktivnih radnih mesta, inovacije je bilo moguće brzo sprovesti u delo: Švedska je, u dobrom međunarodnim ekonomskim uslovima, u roku od samo pet godina podigla svoj izvoz sa 33% na 45%, što znači za trećinu.

Socijalna država

U toku procesa posleratnog rasta Švedska se nalazila u brzom restrukturiranju društva sa siromašnim radnicima i seljacima u *društvo zaposlenih*, koji su brzo dolazili do privatnog bogatstva. S obzirom na socijalno-strukturni razvoj politika osnovnog obezbeđenja (npr. ista narodna penzija za kralja i prosjaka) dopunjena je strateškim obezbeđenjem životnog standarda (npr. dodatna penzija u zavisnosti od prihoda) da bi se došlo do mobilizacije birača koja bi obezbedila politički opstanak na vlasti.

*Nezaposlenost
kao javni zadatak
prilagodavanja*

*Socijalno-strukturni
razvoj zahtevao je
novu orijentaciju
socijalne politike*

Švedska, država blagostanja, pruža oslonac svojim građanima ne samo pružanjem novčane pomoći u slučaju nastupanja elementarnih životnih rizika. Tome treba dodati razvijen sektor usluga, koji je obezbedio besplatno ili skoro besplatno čuvanje dece i negu starih, zdravstvene i obrazovne usluge kao i kvalifikaciju za tržište rada. „Svako plaća porez u skladu sa svojim primanjima, a blagostanje koje društvo nudi više je zasnovano na životnoj situaciji u kojoj se čovek nalazi nego na premijama koje je lično uplaćivao. Usluge nisu rezultat odluka koje su donete na tržištu već su one utvrđene u političkom procesu“ (Majdner/Hedborg 1984:56).

*Ekspanzija sektora
javnih usluga*

Brza ekspanzija sektora javnih usluga mogla je kod stalne pune zaposlenosti biti ostvarena samo aktiviranjem žena. U periodu od 1960. do 1990. godine porastao je broj zaposlenih Švedanki sa, za Evropu prosečnih 50% na rekordnih 83%.

U pojedinostima stubovi države blagostanja organizovani su na sledeći način:

Penzija

Penzija: Stari penzioni sistem (narodna penzija za sve plus penzija za zaposlene u zavisnosti od primanja) reformisana je devedesetih godina u skladu sa zahtevima demografskog razvoja. Zahtevi za penziju mogu se uzeti u obzir samo u starosti između 61. i 67. godine života. Garantovana penzija koja se finansira iz poreza odlazi onima koji nemaju uopšte ili imaju nedovoljan prihod od zaposlenja, pri čemu se privatna imovina ne računa. Zaposleni plaćaju fiksni doprinos od 16% za svoju penziju na osnovu primanja i ulažu još 2,5% individualno u fondove iz kojih se isplaćuje privatna premija na ime penzije.

*Osiguranje od
nezaposlenosti*

Osiguranje od nezaposlenosti: Osiguranje od nezaposlenosti do sada je bilo dobrovoljno. Tim osiguranjima upravljaju sindikati, što je bio značajan razlog za njihov visok stepen sindikalnog organizovanja. Doprinosi su do sada bili mali, a isplaćivani iznosi uglavnom su dolazili iz poreza. Kada se radi o doprinosima građanska koalicija koja je na vlasti od 2006. godine sprovedla je tako velika pogoršanja da su mnogi ljudi napustili ta osiguranja i sindikate. Stepen sindikalnog organizovanja nakon toga je opao više nego ikada u poslednjih 100 godina. Za članove osiguranja iznos nadoknade za nezaposlenost trenutno iznosi 80% prihoda sa sa određenom gornjom granicom prihoda. Tih 80% isplaćuje se od osmog dana nezaposlenosti u trajanju od 200 dana, a nakon toga se u neograničenom trajanju isplaćuje 70%. Za one koji nisu članovi osiguranja postoji niska osnovna državna nadoknada.

Socijalna pomoć: Socijalna pomoć u Švedskoj spada u nadležnost Ministarstva za zdravlje i socijalna pitanja, ali je na lokalnom nivou organizuju opštine i finansira se pre svega iz opštinskih poreza. Visinu socijalne pomoći utvrđuje Nacionalni organ blagostanja na osnovu životnog standarda koji se smatra reprezentativnim.

Zdravstveni sistem: Svi stanovnici Švedske imaju pravo na nadoknadu troškova za medicinsku negu. Medicinsku negu organizuju pokrajine provincija i finansiraju je pre svega iz direktnih poreza na prihod. Delimično postoji i participacija pacijenata koja je različita od provincije do provincije. Osim toga, oni čija godišnja primanja iznose više od 6.000 kruna imaju pravo na nadoknadu zarade koju nisu ostvarili zbog izostanka sa posla. To se finansira iz obaveznog udela poslodavaca i doprinosu koji se ubiru zajedno sa porezima.

Iako Švedska trenutno ima najveću stopu davanja u zemljama OECD, to ne znači da je država blagostanja posebno skupa. Za osiguranje od elementarnih životnih rizika (nezaposlenost, bolest, starost) Amerikanci privatno ne daju ništa manje nego Švedjani kroz poreze i socijalna davanja. Suštinska razlika, međutim, nalazi se u tome što je u Švedskoj obezbeđeno celokupno stanovništvo, dok u SAD izvan sistema privatnog osiguranja ostaju svi oni koji nisu u stanju da ga plate.

Kada u toku procesa globalizacije dođe do otvaranja privrednih granica, uvozna konkurenčija stavlja pod pritisak niskoproizvodne domaće grupe zaposlenih. Ako se tada uspe u smanjivanju straha zaposlenih od gubitka radnog mesta i statusa kroz velikodušna obezbeđenja prihoda i ponude za kvalifikaciju, porašće privredno-politički prostor i pašće unutrašnjepolitički troškovi otvaranja prema drugim privredama. S obzirom na globalne ekonomske odnose politika blagostanja okrenuta ka kvalifikaciji i obezbeđenju statusa predstavlja značajan ekonomsko-politički instrument u odnosu na socijalnu politiku, koja je okrenuta samo ka zaštiti ekonomskih gubitnika.

Obrazovni sistem

Pošto pravi *resurs* modernih industrijskih društava i društava usluga predstavljaju znanje i kreativno ophođenje, obrazovni sistem je od strateškog značaja za dalji društveni razvoj u globalizovanoj svetskoj privredi. U međuvremenu Švedska poseduje razvijenu, iako još uvek ne besplatnu ponudu vrtića. Od predškolskog obrazovanja do univerziteta obrazovne institucije su besplatne.

Integrисана zajedниčка школа sledи princip *Svi su prihvaćeni*. Skoro svi koji završe zajedničku školu posle nje dobrovoljno pohađaju gimnaziju. Visoka škola je krajem sedamdesetih godina otvorena za sve: Svi koji su u stanju da pohađaju željeni obrazovni program, mogu da studiraju, ako ima mesta. Ako mesta više nema, onda postoji lista čekanja na koju se dolazi po određenim kriterijumima. Pored toga postoji veoma razvijen sistem obrazovanja odraslih.

Švedska		
Stopa zaposlenosti 2008. god.	74,3 % (71,8 %)	Udeo zaposlenih osoba (žena) starosti 15-64 u odnosu na celokupno stanovništvo (izvor: Eurostat)
Prihodi žena mereni na osnovu prihoda muškaraca	67 %	Procenat prihoda koji ostvaruju žene u odnosu na muškarce (izvor: Human Development Index 2009, str. 186)
Stopa nezaposlenosti 2008. god.	6,2 %	Udeo nezaposlenih u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Stopa dugotrajno nezaposlenih 2008. god.	0,8 %	Udeo dugoročno nezaposlenih (12 meseci i duže) u radno sposobnom stanovništvu (izvor: Eurostat)
Nejednaki prihodi / Gini koeficijent 2009. god.	25 %	Nejednaka raspodela prihoda, što je viša vrednost, to je veća nejednakost (izvor: Human Development Report 2009, str. 195)
Indeks siromaštva 2009. god.	6,0 %	Indeks siromaštva sastoji se iz različitih indikatora (očekivani životni vek, stepen pismenosti, dostupnost zdravstvene nege...) 0=min. siromaštvo, 100=max. siromaštvo (izvor: Human Development Report 2009, str. 180)
Obrazovanje: zavisnost uspeha obrazovanja od socio-ekonomskih pozadina 2006. god.	10,6 %	Udeo koji zavisi od različitih rezultata među učenicima na osnovu njihovih socio-ekonomskih okolnosti (izvor: OECD 2007)
Stepen sindikalnog organizovanja 2007. god.	70,8 %	Udeo zaposlenog stanovništva koji je organizovan u sindikate (izvor: OECD)

Konačno: strateški značaj srednjeg sloja stanovništva

Skandinavska država blagostanja moći će da se održi dokle god srednji sloj bude cenio svoj doprinos. On plaća najveći deo javnih davanja i očekuje zato visok kvalitet usluga. Ako nivo javnih usluga padne ispod onoga što su zamisli srednjeg sloja, srednji sloj će se okrenuti ponudama na tržištu koje se plaćaju privatno. Pošto niko ne plaća rado iste usluge dva puta, to bi se srednjeročno gledano odrazilo značajno na broj glasova protiv države blagostanja sa visokim poreskim stopama. Ne treba obezbediti samo siromašne i gubitnike koji su na egistencijalnom minimumu (vidi primer Pomoći za nezaposlene II u Nemačkoj) već je potrebno obezbediti čitavo stanovništvo visokim kvalitetom usluga – to je skandinavski odgovor na pitanje države blagostanja.

Na osnovu ustavno-pravnog utemeljenja pozitivnih i negativnih prava i sloboda u Švedskoj je obezbeđeno ne samo formalno važenje već i realno dejstvo osnovnih prava. Švedska se stoga može okarakterisati kao socijaldemokratija sa visokim stepenom uključenosti.

Dodatna literatura:

*Erik Gurgsdis
(2006), Švedska:
Civilno društvo u
univerzalističkoj
socijalnoj državi, u:
Tomas Majer (priр.),
Praksa socijaldemo-
kratije, Vizbaden,
str. 47-129 (Erik
Gurgsdies, Schwe-
den: Zivilgesellschaft
im universalisti-
schen Sozialstaat,
in: Thomas Meyer
(Hg.), Praxis der
Sozialen Demokra-
tie, Wiesbaden)*

6. U ZAKLJUČKU - POČETAK

Kako zaključiti knjigu o osnovama socijaldemokratije? Rezimiranje rezultata i pominjanje njihovog značaja – to bi bila jedna varijanta. Ali to bi bila obmana, na neki način, jer je ova knjiga pokazala da se socijaldemokratija ni kao model mišljenja ni kao politički zadatak ne može tek tako okončati. Upravo je suprotno: put socijaldemokratije, kao ideje i kao političkog delanja, mora se uvek iznova proveravati, prilagođavati i osmišljavati, ukoliko njime želimo uspešno da idemo.

Za diskusiju o socijaldemokratiji uvek je bilo karakteristično da ne stoji u mestu već da baca pogled na društveni razvoj, da razume šanse i rizike i da ih koristi za političko usmeravanje. Po tome se socijaldemokratija razlikuje od drugih političkih modela: ona se ne drži onoga što je prevaziđeno i nije slepa pred izmenjenom stvarnošću i novim izazovima.

Jedan od najvažnijih izazova narednih godina i decenija biće globalizacija. Ona u sebi sadrži istovremeno i šanse i rizike. Socijaldemokratska partija Nemačke je u svom „Programu iz Hamburga“ preuzeila te izazove. Ona je navela zadatke za značajna pitanja globalizacije iz perspektive socijaldemokratije:

Blagostanje, pravda i demokratija

„Dvadeset vek je prvi pravi vek globalizacije. Nikada ranije ljudi iz čitavog sveta nisu bili do te mere zavisni jedni od drugih. [...] Ovaj vek biće vek socijalnog, ekološkog i privrednog napretka, koji će svim ljudima doneti veće blagostanje, više pravde i demokratije, ili će on biti vek ogorčenih borbi oko raspodele i oslobođenog nasilja. Današnji način života naših industrijskih društava preveliko je ekološko opterećenje za našu planetu [...]. Ulog je život dostojan čoveka, mir u svetu i život na našoj planeti.“ (Program iz Hamburga 2007:6).

Tržišta kapitala i finansija koja funkcionišu

„Modernoj, globalno umreženoj privredi potrebno je tržište kapitala i finansija koje dobro funkcioniše. Želimo da iskoristimo potencijale tržišta kapitala za kvalitativni rast. [...] Kada tržišta kapitala teže samo kratkoročnom ostvarenju profita, ona ugrožavaju dugoročne strategije rasta preduzeća i uništavaju radna mesta. Mi želimo, i uz pomoć poreskih zakona i zakona o akcijama preduzeća, da pružimo podršku ulagačima koji umesto brzog profita žele da ostvare dugoročni angažman. [...] Zbog sve većeg međunarodnog umrežavanja tržišta roba i finansija sve značajnije postaje njihovo regulisanje propisima na međunarodnom nivou.“ (Program iz Hamburga 2007:47).

Dobar posao

„Samo onaj ko ima pouzdane perspektive u svom životu u stanju je da u potpunosti razvije svoje talente i sposobnosti. Dobar posao povezuje fleksibilnost i sigurnost. Tempo naučnog napretka, sve veće promene u svetu rada i pojačana konkurenca zahtevaju veću fleksibilnost. Istovremeno one nude više šansi za individualno uređenje života. [...] Da bi se povezala sigurnost sa fleksibilnošću i da bi se ostvarila sigurnost u promeni želimo da razvijamo modernu politiku radnog vremena i da preuredimo osiguranje od nezaposlenosti u osiguranje rada.

Koliko god da je fleksibilnost neophodna i željena, ona ipak ne sme biti zloupotrebljena. Želimo da radimo na jačanju radnih odnosa bez ograničenja i socijalno sigurnih radnih odnosa. Želimo da prevaziđemo nesigurna zaposlenja kako radnici ne bi bili nezaštićeni.“ (Program iz Hamburga 2007:54).

Ovi navodi pokazuju da socijaldemokratija mora stalno da se razvija i da mora da se suočava sa novim izazovima – vodeći uvek računa o svojim osnovama i imajući uvek jasan uvid u realnost.

Želimo da Vas pozovemo da učestvujete u diskusiji socijaldemokratije. Akademija za socijaldemokratiju Fondacije Fridrih Ebert nudi prostor za to. U osam seminarских modula bavimo se osnovnim vrednostima i praktičnim oblastima socijaldemokratije.

Osnove socijaldemokratije

Ekonomija i socijaldemokratija

Država blagostanja i socijaldemokratija

Globalizacija i socijaldemokratija

Evropa i socijaldemokratija

Integracija, migracije i socijaldemokratija

Država, građansko društvo i socijaldemokratija

Mir i socijaldemokratija

BIBLIOGRAFIJA

- Max Adler (1926), Neue Menschen. Gedanken über sozialistische Erziehung, 2., vermehrte Aufl., Berlin.
- Michel Aglietta (2000), Ein neues Akkumulationsregime. Die Regulationstheorie auf dem Prüfstand, übersetzt von Marion Fisch, Hamburg.
- Detlev Albers und Andrea Nahles (2007), Linke Programmabusteine. Denkanstöße zum Hamburger Programm der SPD, Berlin.
- Elmar Altvater (2006), Das Ende des Kapitalismus, wie wir ihn kennen. Eine radikale Kapitalismuskritik, 4. Aufl., Münster.
17. BAföG-Bericht (2007), Siebzehnter Bericht nach § 35 des Bundesausbildungsförderungsgesetzes zur Überprüfung der Bedarfssätze, Freibeträge sowie Vomhundertsätze und Höchstbeträge nach § 21 Abs. 2, Drucksache 16/4123, Berlin.
- Kurt Beck und Hubertus Heil (Hg.) (2007), Soziale Demokratie im 21. Jahrhundert. Lesebuch zur Programmdebatte der SPD, Berlin.
- Dietrich Benner und Friedhelm Brüggen (1996), Das Konzept der Perfectibilité bei Jean-Jacques Rousseau. Ein Versuch, Rousseaus Programm theoretischer und praktischer Urteilsbildung problemgeschichtlich und systematisch zu lesen, in: Otto Hansmann (Hg.), Seminar: Der pädagogische Rousseau, Bd. II: Kommentare, Interpretationen, Wirkungsgeschichte, Weinheim, S. 12–48.
- Isaiah Berlin (1958), Two Concepts of Liberty, Oxford (u. a.).
- Eduard Bernstein (1899), Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, Stuttgart.
- Hans-Jürgen Bieling, Klaus Dörre u. a. (2001), Flexible Kapitalismus. Analysen, Kritik, politische Praxis, Hamburg.
- Pierre Bourdieu u. a. (1997), Das Elend der Welt. Zeugnisse und Diagnosen alltäglichen Leidens an der Gesellschaft, Konstanz.
- Ulrich Brinkmann, Karoline Krenn und Sebastian Schief (Hg.) (2006), Endspiel des Kooperativen Kapitalismus. Institutioneller Wandel unter den Bedingungen des marktzentrierten Paradigmas, Wiesbaden.
- Ulrich Brinkmann, Klaus Dörre u. a. (2006), Prekäre Arbeit. Ursachen, Ausmaß, soziale Folgen und subjektive Verarbeitungsformen unsicherer Beschäftigungsverhältnisse, hg. von der Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Hubertus Buchstein, Michael Hein und Dirk Jörke (2007), Politische Theorien, Wochenschau für politische Erziehung, Sozial- und Gemeinschaftskunde, Frankfurt am Main.
- Erwin Carigiet (2001), Gesellschaftliche Solidarität. Prinzipien, Perspektiven und Weiterentwicklung der sozialen Sicherheit, Basel/Genf/München.
- Robert Castel (2000), Die Metamorphose der sozialen Frage. Eine Chronik der Lohnarbeit, aus dem Französischen von Andreas Pfeuffer, Konstanz.
- Manuel Castells (2003), Das Informationszeitalter, Bd. 1: Der Aufstieg der Netzwerkgesellschaft; Bd. 2: Die Macht der Identität; Bd. 3: Jahrtausendwende, Wiesbaden.
- Robert A. Dahl (2000), Polyarchy: Participation and Opposition, New Haven.
- Alex Demirovic (2007), Demokratie in der Wirtschaft. Positionen, Probleme, Perspektiven, Münster.
- Andrew DeWit (2009), „Change“ Comes to Japan?, Friedrich-Ebert-Stiftung (Hg.), Berlin.
- Die Linke (2007), Programmatische Eckpunkte der Partei Die Linke, in: www.die-linke.de, Stand: 14.10.2007.
- Klaus Dörre (2005), Prekarität – eine arbeitspolitische Herausforderung, in: WSI-Mitteilungen 5/2005, S. 250–258.
- Dieter Dowe und Kurt Klotzbach (Hg.) (2004), Programmatische Dokumente der Deutschen Sozialdemokratie, 4., überarbeitete und aktualisierte Aufl., Bonn.
- Hermann Duncker (1931), Einleitung, in: Max Beer, Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe, mit Ergänzungen von Dr. Hermann Duncker, 7. Aufl., Berlin, S. 9.
- Fritz Erler (1947), Sozialismus als Gegenwartaufgabe, Schwenningen.
- Walter Euchner, Helga Grebing u. a. (2005), Geschichte der sozialen Ideen in Deutschland. Sozialismus – Katholische Soziallehre – Protestantische Sozialethik. Ein Handbuch, 2. Aufl., Wiesbaden.
- Nancy Fraser und Axel Honneth (2003), Umverteilung oder Anerkennung? Eine politisch-philosophische Kontroverse, Frankfurt am Main.
- Eurostat, Statistische Datenbank der Europäischen Kommission, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
- Helga Grebing (2007), Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Von der Revolution 1848 bis ins 21. Jahrhundert, Berlin.
- Görg Haverkate (1992), Verfassungslehre. Verfassung als Gegenseitigkeitsordnung, München.
- Hamburger Programm (2007), Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, beschlossen

- auf dem Hamburger Bundesparteitag der SPD am 28. Oktober 2007.
- Wolfgang Heidelmeyer (Hg.) (1997), Die Menschenrechte. Erklärungen, Verfassungsartikel, internationale Abkommen, 4., erneuerte und erweiterte Aufl., Paderborn/München/Wien/Zürich.
- Christoph Heine/Heiko Quast (2009), Studien- und Ausbildungswahl ein halbes Jahr nach Schulabgang. Ergebnisse einer Vorabauswertung (vorläufige Fassung). HIS: Projektbericht November 2009. Hannover.
- Thomas Heinrichs (2002), Freiheit und Gerechtigkeit. Philosophieren für eine neue linke Politik, 1. Aufl., Münster.
- Karl Otto Hondrich und Claudia Koch-Arzberger (1994), Solidarität in der modernen Gesellschaft, Frankfurt am Main.
- Wolfgang Isserstedt (2007), Die wirtschaftliche und soziale Lage der Studierenden in der Bundesrepublik Deutschland 2006. 18. Sozialerhebung des Deutschen Studentenwerks, durchgeführt durch HIS Hochschul-Informations-System, Hg. Bundesministerium für Bildung und Forschung, Bonn/Berlin 2007.
- Immanuel Kant (1963), Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, in: Kants Werke in sechs Bänden, hg. von W. Weischedel, Bd. IV, Darmstadt.
- Wolfgang Kersting (Hg.) (2000), Politische Philosophie des Sozialstaats, Weilerswist.
- Jürgen Kocka (1995) (Hg.), Bürgertum im 19. Jahrhundert, Bd. 1: Einheit und Vielfalt Europas, Göttingen.
- Ferdinand Lassalle (1987), Reden und Schriften, hg. von Jürgen Friederici, 1. Aufl., Leipzig.
- Detlef Lehnert (1983), Sozialdemokratie zwischen Protestbewegung und Regierungspartei 1848–1983, 1. Aufl., Frankfurt am Main
- John Locke (1977), Zwei Abhandlungen über die Regierung, hg. von Walter Euchner, 1. Aufl., Frankfurt am Main.
- Rosa Luxemburg (1899), Sozialreform oder Revolution? Mit einem Anhang Miliz und Militarismus, Leipzig, in: Rosa Luxemburg, Gesammelte Werke, Bd. 1: 1893–1905, Erster Halbband, 7. Aufl., Berlin 1990, S. 367–466.
- Karl Marx (1998), Kritik der politischen Ökonomie (= MEW 23), Berlin.
- Rudolf Meidner und Anna Hedborg (1984), Modell Schweden. Erfahrungen einer Wohlfahrtsgesellschaft, Frankfurt/New York.
- Charles de Secondat Montesquieu (1992), Vom Geist der Gesetze, hg. von Ernst Forsthoff, Bd. 1, Tübingen.
- Wolfgang Merkel u. a. (2006), Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa, 1. Aufl., Wiesbaden.
- Thomas Meyer und Nicole Breyer (Mitarbeit) (2005), Die Zukunft der Sozialen Demokratie, Bonn.
- Thomas Meyer (2005) (Hg.), Theorie der Sozialen Demokratie, 1. Aufl., Wiesbaden.
- Thomas Meyer (2006), Praxis der Sozialen Demokratie, 1. Aufl., Wiesbaden.
- Gero Neugebauer (2007), Politische Milieus in Deutschland. Die Studie der Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn.
- Matthias Platzeck, Frank-Walter Steinmeier und Peer Steinbrück (Hg.) (2007), Auf der Höhe der Zeit. Soziale Demokratie und Fortschritt im 21. Jahrhundert, Berlin.
- Julian Nida-Rümelin und Wolfgang Thierse (Hg.) (1997), Philosophie und Politik, 1. Aufl., Essen.
- OECD (2007), PISA-2006-Datenband, Tabelle 4.4c, Relationship between student performance in science and the PISA index of economic, social and cultural status (ESCS) for PISA 2000, PISA 2003 and PISA 2006, <http://www.oecd.org/dataoecd/30/62/39704344.xls> (zuletzt abgerufen am 20. Dezember 2009).
- OCED, Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, OECD.Stat Extracts, <http://stats.oecd.org>.
- Dieter Plehwe und Bernhard Walpen (2001), Gedanken zu einer Soziologie der Intellektuellen des Neoliberalismus, in: Hans-Jürgen Bieling, Klaus Dörre u. a. (2001), Flexibler Kapitalismus. Analysen, Kritik, politische Praxis, Hamburg, S. 225–239.
- John Rawls (1979), Eine Theorie der Gerechtigkeit, Frankfurt am Main.
- Jürgen Ritsert (1997), Gerechtigkeit und Gleichheit, 1. Aufl., Münster.
- Jean-Jacques Rousseau (1997), Diskurs über die Ungleichheit. Kritische Ausgabe des integralen Textes, übersetzt und kommentiert von Heinrich Meier, 4. Aufl., Paderborn/München/Wien/Zürich.
- Franz Schultheis und Kristina Schulz (Hg.) (2005), Gesellschaft mit begrenzter Haftung. Zumutungen und Leiden im deutschen Alltag, Konstanz.
- Amartya Sen (1985), Commodities and Capabilities, Amsterdam.
- Michael Walzer (1997), Pluralismus und Demokratie, in: Julian Nida-Rümelin und Wolfgang Thierse (1997), Philosophie und Politik, 1. Aufl., Essen, S. 24–40.

Modul Socijaldemokratija Online

Akademije

Koji su korenji i koje su vrednosti socijaldemokratije? Šta ju je karakterisalo nekad, a šta je karakteriše danas? Kako može da izgleda praktična politika da bi bilo moguće sprovesti je s obzirom na nove izazove kao što su globalizacija i demografske promene? To su sve pitanja kojima se bavi modul Socijaldemokratija Online Akademije Fondacije Fridrich Ebert. Pored mnoštva članaka o osnovama, poljima delanja i akterima socijaldemokratije pronaći ćeće i opširan glosar i materijal za učenje.

► www.fes-online-akademie.de

PREPORUČENA LITERATURA

Sledi literatura koju preporučujemo svima koji bi želeli dodatno da se bave socijaldemokratijom:

Knjige o socijaldemokratiji

Vaut, Simon u.a:

Lesebuch 2: Wirtschaft und Soziale Demokratie. 2009.

Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung.
(ISBN: 978-3-86872-154-6)

(Vaut, Simon i dr:

Knjiga 2: Ekonomija i socijaldemokratija. 2009.

Politička akademija Fondacije Fridrich Ebert)

Kako ostvariti uspešnu modernu ekonomsku politiku socijaldemokratije koja je zasnovana na vrednostima? Na koje teorije može da se poziva ekomska politika, koja je zasnovana na vrednostima kao što su sloboda, pravda i solidarnost? Koji principi su joj svojstveni? I pre svega: na koji način ju je moguće sprovesti u praksi? Knjiga „Ekonomija i socijaldemokratija“ traga za odgovorima na ta pitanja. Značajnu ulogu pri tome igra učenje britanskog ekonomiste Džona Mejnarda Kejsna. U ekonomski mutnim vremenima, u kojima mnogi razmišljaju kratkoročno, veoma je značajno biti siguran u svoj (ekonomsko-) politički kurs.

Petrting, Alexander u.a:

Lesebuch 3: Sozialstaat und Soziale Demokratie. 2009.

Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung.
(ISBN: 978-3-86872-128-7)

(Petrting, Aleksandar i dr:

Knjiga 3: Socijalna država i socijaldemokratija. 2009.

Politička akademija Fondacije Fridrich Ebert)

Veza između demokratije i socijalne države, između modela socijalnih država različitih zemalja, socijalno-političkih programa političkih stranaka, popularne kritike i stvarnog izazova: to su teme kojima se bavi knjiga „Socijalna država i socijaldemokratija“. U središtu stoji pitanje: koji kompas treba da koristi socijaldemokratija prilikom formiranja poreske politike, politike osiguranja nezaposlenih, penzija, zdravstva i obrazovanja? Veoma precizno i razumljivo objašnjene su suštinske povezanosti uz teoretske i praktične osnove.

Istorija političkih ideja

Euchner, Walter/Grebing, Helga u.a:

Geschichte der sozialen Ideen in Deutschland. Sozialismus – Katholische Soziallehre – Protestantische Sozialethik. Ein Handbuch. 2005.

VS Verlag für Sozialwissenschaften. (ISBN: 978-3-531-14752-9)

(Ojhner, Valter/Grebing, Helga i dr:

Istorija socijalnih ideja u Nemačkoj. Socijalizam – katoličko učenje – protestantska socijalna etika. Priručnik. 2005.)

Ovaj sveobuhvatan priručnik nudi opširan pregled veza između socijalnih pokreta i istorijskog razvoja ideja. U središtu su pri tome socijalizam, katoličko socijalno učenje i protestantska socijalna etika.

Langewiesche, Dieter:

Liberalismus und Sozialismus. Ausgewählte Beiträge. 2003.

Verlag J. H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-4132-2)

(Langeviše, Diter:

Liberalizam i socijalizam. Odabrani prilozi. 2003.)

U 17 članaka poznati istoričar iz Tbingena Diter Langeviše osvetljava uzbudljivu istoriju velikih društvenih ideologija XIX i XX veka, koje su međusobno uticale jedna na drugu - liberalizam i socijalizam, sa kulturnog, socijalnog i političkog aspekta.

Osnove

Meyer, Thomas:

Theorie der Sozialen Demokratie. 2005.

VS Verlag für Sozialwissenschaften. (ISBN: 978-3-5311-4612-6)

(Majer, Tomas:

Teorija socijaldemokratije. 2005.)

Dve snage bore se u globalizovanom svetu sadašnjosti za uticaj: libertarijanska demokratija i socijaldemokratija. Tomas Majer razvija ovde teoretske osnove za politiku socijaldemokratije u kojoj se pored građanskih i političkih osnovnih prava i socijalna i ekonomска prava svakog čoveka shvataju ozbiljno.

Meyer, Thomas (Mitarbeit: Nicole Breyer):

Die Zukunft der Sozialen Demokratie. 2005.

Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung. (ISBN: 3-89892-315-0)

(Majer, Tomas (saradnja: Nikol Brejer))

Budućnost socijaldemokratije. 2005.)

U ovoj publikaciji sažete su najznačajnije izjave iz Teorije socijaldemokratije i Prakse socijaldemokratije.

Socijaldemokratija u Nemačkoj

Eppler, Erhard:

Eine Partei für das zweite Jahrzehnt: die SPD? 2008.

vorwärts buch Verlag. (ISBN: 978-3-86602-175-4)

(*Eppler, Erhard:*

Partija za drugu deceniju: SPD? 2008.)

Erhard Eppler, vizionar SPD-a, objavio je knjigu koja se bavi isključivo njegovom političkom strankom, njenim zadacima i šansama. On opisuje na koji način je radikalno razmišljanje o tržištu u trajanju od četvrt veka promenilo Evropu i Nemačku. Ono što je preostalo jeste nemačko društvo, čiji je osećaj za pravdu duboko povređen i u kome je jaz između siromašnih i bogatih do te mere produbljen da postoji opasnost od podele društva.

Gabriel, Sigmar:

Links neu denken. Politik für die Mehrheit. 2008.

(ISBN: 978-3-492-05212-2)

(*Gabrijel, Zigmars:*

Ponovno osmišljavanje levice. Politika za većinu. 2008.)

Zigmars Gabrijel predstavlja politički nacrt koji iznova osmišljava levicu i koji je oslobođa fatalne zamke u okviru koje joj preti ili da bude razblažena do nepoznatljivosti ili da upadne u staru levičarsku šemu koja je odavno prevaziđena. Većine se, po njegovom mišljenju, formiraju na osnovu političkih sadržaja, a ne na osnovu aritmetike moći i beskrajnih koalicionih pregovora. On zahteva ništa manje nego vraćanje politici.

Beck, Kurt/Heil, Hubertus (Hg):

Soziale Demokratie im 21 Jahrhundert.

Lesebuch zur Programmdebatte der SPD. 2007.

vorwärts buch Verlag. (ISBN: 978-3-86602-525-7)

(*Bek, Kurt/Hajl, Hubertus (prir.)*

Socijaldemokratija u 21. veku.

Knjiga o programskoj debati SPD.)

Priredivači ove publikacije takođe su se zajedno sa ostalim autorima osvrnuli u okviru debate o programu na značajne zadatke za budućnost: Na koji način i sa kim ćemo kreirati globalizaciju? Kuda ide Evropa? Kako možemo da oživimo demokratiju? Na koji način može naša ekonomija da raste, a pri tome da rešava socijalne i ekološke probleme budućnosti? Gde nastaje novi posao i šta može da pruži socijalna država u okviru sistema brige koji nudi svojim građanima? Da li ćemo uspeti da napravimo preokret u oblasti energije? Kako izgleda političko udruženje za socijaldemokratiju u našem vremenu?

Socijaldemokratija na međunarodnom planu

Meyer, Thomas (Hg):

Praxis der Sozialen Demokratie. 2005.

VS Verlag für Sozialwissenschaften. (ISBN: 978-3-531-15179-3)

(Majer, Tomas (priredivač):

Praksa socijaldemokratije. 2005.)

Ovaj naslov predstavlja aktuelne kvalitativne studije zemalja koje su izradili vodeći stručnjaci za određeni region u svetu *Teorije socijaldemokratije* Tomasa Majera. Predstavljene su Švedska, Japan, Nemačka, Velika Britanija, Nizozemska i SAD. Predstavljen je takođe novi indeks za merenje socijaldemokratije.

Krell, Christian:

Sozialdemokratie und Europa. Die Europapolitik von SPD, Labour Party und Parti Socialiste. 2009.

VS Verlag für Sozialwissenschaften. (ISBN: 978-3-531-16498-4)

(Krel, Kristijan:

Socijaldemokratija i Evropa. Evropska politika SPD, Laburističke partije i Socijalističke partije. 2009).

Ko i šta određuje evropsku politiku jedne političke stranke? Tim pitanjem bavi se Kristijan Krel. On poredi evropsku politiku tri velike političke stranke u periodu od 1972. do 2002. godine: nemačke Socijaldemokratske partije (SPD), britanske Laburističke partije (Labour Party) i francuske Socijalističke partije (Parti Socialiste). On ukazuje na sličnosti, ali i na jasne razlike između te tri partije posebno kada se radi o strategijama evropske integracije.

Merkel, Wolfgang/Egle, Christoph/Henkes, Christian/Osthheim, Tobias/Petring, Alexander:

Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa. 2005.

VS Verlag für Sozialwissenschaften. (ISBN: 978-3-531-14750-5)

(Wolfgang Merkel / Kristof Egle / Kristijan Henkes / Tobias Osthajm / Aleksandar Petring:

Reformska sposobnost socijaldemokratije. Izazovi i bilans vladajuće politike u Zapadnoj Evropi. 2005.)

Na kraju devedesetih godina socijaldemokratske partije su u većini država Evropske unije bile na vlasti. Koliko su bile uspešne različite stranke sa svojom reformskom politikom? Da li su sledile jedinstveni *treći put*? Na osnovu iscrpnih studija zemalja analizirane su i ocenjene socijaldemokratske politike u Nemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji, Holandiji, Švedskoj i Danskoj.

Istorija

Dowe, Dieter:

Von der Arbeiter - zur Volkspartei. Programmentwicklung der deutschen Sozialdemokratie seit dem 19. Jahrhundert. Reihe Gesprächskreis Geschichte, 2007, Heft 71 (<http://library.fes.de/pdf-files/historiker/04803.pdf>).
(Diter Dove:

Od radničke do narodne partije. Programska razvoj nemačke socijaldemokratije od 19. veka).

Diter Dove predstavlja istoriju socijaldemokratije od revolucije 1848. godine kroz program i praksu kao značajan deo dugog i nikada završenog sukoba preko slobodnog, demokratskog i pravednog poretku države i društva.

Grebning, Helga:

Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung.

Von der Revolution 1848 bis ins 21. Jahrhundert. 2002.

vorwärts Verlag. ISBN: 978-3-86602-288-1

(Helga Grebing:

Istorijski nemački radnički pokret.

Od revolucije 1848. godine do 21. veka. 2002.)

Već godinama politički uspeh zavisi od sposobnosti političkih partija da probude poverenje u svoje koncepte tržišta rada. Ono što je do sada nedostajalo jeste snažan model budućeg društva izvan klasičnog modela rada, jer čovek mora da bude angažovan da bi uopšte mogao da ima dostojanstvenu egzistenciju. Kako bi, dakle, izgledala postindustrijska Nemačka sa dovoljno posla za sve? Koji zadaci bi pri tome pripali radničkom pokretu i njegovoj partiji, SPD?

Miller, Susanne/Potthoff, Heinrich:

Kleine Geschichte der SPD 1848-2002. 2002.

Verlag J. H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-0320-7)

(Suzana Miler / Hajnrik Pothof:

Mala istorija SPD od 1848. do 2002. godine. 2002.)

Mala istorija SPD postala je u međuvremenu standardna lektira koja priča priču o najstarijoj nemačkoj političkoj partiji od njenih početaka sve do perioda vlade Gerharda Šredera. Vremenska linija pruža mogućnost brze orijentacije.

Schneider, Michael:

Kleine Geschichte der Gewerkschaften. Ihre Entwicklung in Deutschland von den Anfängen bis heute. 2000.

Verlag J. H. W. Dietz Nachf. (ISBN: 978-3-8012-0294-1)

(Mihajlo Šnajder:

Mala istorija sindikata. Njihov razvoj u Nemačkoj od početaka do danas. 2000.)

Mihajlo Šnajder opisuje detaljno i daje mnogo informacija o istoriji sindikata od njihovih početaka u vreme industrijalizacije pa sve do aktuelnih izazova sindikalnog rada u vremenima globalizacije.

Dvadeset najznačajnijih pojmove:

1. Radnički pokret

(Str. 72–80)

2. Berlin, Isaija

(Str. 102)

3. Demokratski socijalizam

(Str. 72–85)

4. Nensi Frejzer

(Str. 28–31)

5. Sloboda

(Str. 9; Str. 11–18; Str. 40–42; Str. 84)

6. Prava slobode

(Str. 102–106)

7. Pravda

(Str. 9; Str. 19–36; Str. 40–42)

8. Jednakost

(Str. 9; Str. 19–29; Str. 34–36; Str. 40–42)

9. Imanuel Kant

(Str. 16–17)

10. Kapitalizam

(Str. 62–66; Str. 72–83; Str. 89–92)

11. Konzervativizam

(Str. 70–71)

12. Liberalna demokratija

(Str. 93–96; Str. 102–104)

13. Liberalizam

(Str. 12; Str. 22–25; Str. 67–69; Str. 94)

14. Libertarijanska demokratija

(Str. 84–85; Str. 93–96; Str. 102–104)

15. Džon Lok

(Str. 11–15)

16. Džon Rols

(Str. 22–27)

17. Žan-Žak Ruso

(Str. 14–15)

18. Solidarnost

(Str. 9; Str. 37–39; Str. 40–42)

19. Socijaldemokratija

(Str. 6–8; Str. 72–85; Str. 86–106;
Str. 107)

20. Teorija socijaldemokratije

(Tomas Majer)

(Str. 86–106)

REKLI SU O EDICIJI

„Knjige o socijaldemokratiji brzo i jasno objašnjavaju komplikovane odnose. Ko, šta, kako i pre svega iz kog razloga: sažet pregled, koji je u brzoj političkoj svakodnevici zlata vredan.“

Diana Kester (Diana Köster), sekretarka sindikata

„Knjiga **Osnove socijaldemokratije** predstavlja ohrabrenje. U vremenima, u kojima kao da se rasplinjuju političke razlike, obnavljanje osnova sopstvenog političkog delanja deluje ohrabrujuće. Knjiga ne nudi jednostavna rešenja. Čitaoci se smatraju dovoljno sposobnim za uspešno suočavanje sa različitim aspektima socijaldemokratije, njenom teorijom i praksom. Uprkos bogatog materijala čitaoci ni u jednom trenutku ne gube iz vida široku sliku. Jasna struktura, dobra i pregledna organizacija štiva omogućuju da se uživa u čitanju. Sve u svemu: jasna orijentacija bez neprihvatljivog pojednostavljivanja.“

Ulrika Vit (Ulrika Witt), PES Activist Group Getingen

„Može se ustanoviti da su autori u potpunosti uspeli u svom nimalo jednostavnom poduhvatu da sastave rad o teoretskim osnovama socijaldemokratije u obliku udžbenika za veoma heterogene ciljne grupe. Knjiga (*Osnove socijaldemokratije*) posebno je primamljiva zbog načina obrade sadržaja. Transparentno bavljenje osnovama, sveobuhvatna bibliografija, mnogobrojne slike, naglašeni delovi teksta, biografske beleške o pojedinim teoretičarima i posebno kontroverzni primeri iz trenutnih diskursa pružaju pravi pravac političkog mišljenja i delanja i u cilju pružanja podrške seminarima Akademije za socijaldemokratiju, a i nezavisno od njih.“

Mihail Reške (Michael Reschke), Univerzitet Kasel

(opširna recenzija u „Međunarodna politika i društvo“ 2/2009)

„Knjiga ***Ekonomija i socijaldemokratija*** veoma je preporučljiva za ljudе koji razmišlјaju o tome da li je ono što doživljavaju u svom ‚ekonomskom životu‘ na poslu ili kao potrošači zaista u saglasnosti sa onim što Ustav podrazumeva pod pojmom socijalne države.“

Jozef Fogt (Josef Vogt), dugogodišnji član SPD, sindikata metalaca IG-Metall i Udruženja za dobrobit radnika (AWO)

„Sa stanovišta aktuelnog dramatičnog ekonomskog razvoja postavlja se pitanje o savremenoj socijaldemokratskoj ekonomskoj i finansijskoj politici i izvan dnevno-aktuelnog kriznog menadžmenta u finansijskom sektoru. Na osnovu radova i seminara Akademije za socijaldemokratiju FES nastala je knjiga i udžbenik (*Ekonomija i socijaldemokratija*) za političare, koja na veoma impresivan način prenosi i za ekonomske laike razumljiv pregled istorije ekonomsko-političkih ideja kao i praksu.“

Ulrich Herning (Ulrich Hörning), referent u Ministarstvu finansija, juli 2009.
(detaljnija recenzija u „Novo društvo / Frankfurtske sveske“ 7+8/2009.)

„Socijalna politika predmet je strastvenih rasprava. Jedva da postoji nešto što je razlog za veće sudare između pogleda na svet političkih partija. Sa knjigom 3 ***Socijalna država i socijaldemokratija*** možete se naoružati za tu debatu. Unjoj se radi o različitim pojmovima pravde. Ona pokazuje ko teži kojoj socijalnoj državi i ko otelotvorava koju socijalnu državu kao i šta možemo naučiti od skandinavskih socijalnih država. Pri tome je očigledno sledeće: svako ko priča o socijalnoj politici, priča o pitanjima raspodele. Posao, penzija, zdravstvo i obrazovanje moraju biti organizovani na pravednim osnovama i moraju biti solidarno finansirani, što je danas važnije nego ikada. Tim pitanjem bavi se knjiga 3 takođe na naučno potkrepljen način i veoma razumljivo.“

Saša Fogt (Sascha Vogt) zamenik predsednika Radne zajednice mlađih socijalista SPD

O AUTORIMA

Julija Blezijus (Julia Bläsius - *1981) je referentkinja u Odeljenju za međunarodni dijalog Fondacije Fridrih Ebert. Studirala je jezike i ekonomski i kulturni prostor na univerzitetu u Pasau. Nakon toga je dobila titulu magistra iz oblasti evropske političke ekonomije na School of Economics u Londonu.

Frederike Bol (Frederike Boll - *1983) je studentkinja na Vestfalskom Vilhelms Univerzitetu u Minsteru. Studira političke nauke kao glavni predmet i komunikacije i psihologiju kao sporedne predmete.

Johen Dam (Jochen Dahm - *1981) je referent u Političkoj akademiji Fondacije Fridrih Ebert. Studirao je u Minsteru i Malagi političke nauke, komunikacije i javno pravo.

Dr Kristof Egle (Dr. Christoph Egle - *1974) je naučni asistent na Univerzitetu Ludvig Maksimilijan u Minhenu. Studirao je političke nauke, sociologiju i filozofiju i doktorirao na ekonomskim i socijalno-političkim reformama u Nemačkoj i Francuskoj. Od 2001. do 2004. godine bio je saradnik na istraživačkom projektu o socijaldemokratskoj reformskoj politici u uporednoj analizi zapadnoevropskih država na univerzitetu Ruprecht Karls u Hajdelbergu.

Tobijas Gombert (Tobias Gombert - *1975) radi u organizaciji seminara za savete zaposlenih. Osim toga radi kao trener na seminarima o komunikaciji i teoriji i na radionicama. Od 2003. do 2005. godine bio je zamenik predsednika omladinske organizacije SPD „Mladi socijalisti – Juso“, od 2005. do 2007. godine bio je član upravnog odbora omladinske organizacije SPD „Mladi socijalisti – Juso“ na saveznom nivou. U to vreme učestvovao je u radu na formiranju škole omladinske organizacije SPD „Mladi socijalisti – Juso“. Od 2007. godine je trener u Akademiji socijaldemokratije. Pisao je naučne radove o Žan-Žak Rusou, marksističkoj teoriji i o filozofiji moralu.

Dr Erik Gurgsdis (Dr. Erik Gurgsdies - *1944) bio je od 1993. do 2009. godine rukovodilac kancelarije Fondacije Fridrih Ebert u pokrajini Meklenburg-Prednja Pomeranija. Studirao je ekonomiju i sociologiju. Nakon toga je bio docent za ekonomiju na Višim školama za obrazovanje odraslih Bergnojštat i Arensburg kao i na višoj školi za privredu i politiku u Hamburgu.

Mark Herter (Marc Herter - *1974) je predsednik poslaničke grupe SPD na gradskom nivou Ratsfraktion u Hamu (pokrajina Vestfalija). Studirao je pravo na Vestfalskom Vilhelms Univerzitetu u Minsteru. Od 2002. godine je član pokrajinskog odbora SPD u Severnoj Rajni – Vestfaliji, a od 2006. godine je i član predsedništva stranke na pokrajinskom nivou.

Dr Kristijan Krel (Dr. Christian Krell - *1977) je saradnik Fondacije Fridrih Ebert i odgovoran je za Akademiju za socijaldemokratiju. Studirao je političke nauke, istoriju, ekonomske nauke i sociologiju na univerzitetu Zigen i na univerzitetu u Jorku, a 2007. godine je doktorirao iz oblasti političkih nauka na temu evropske politike SPD, Laburističke partije i Socijalističke partije.

Dr Eun-Jeng Li (Dr. Eun-Jeung Lee - *1963) je od 2008. godine rukovodilac studija o Koreji na Slobodnom Univerzitetu u Berlinu. Studirala je na Univerzitetu Eva u Seulu i na Gerog August Univerzitetu u Getingenu, gde je takođe i doktorirala, a 2001. godine je završila habilitaciju na Martin Luter Univerzitetu u Hale-Vitenbergu i tu je radila kao docent. Bila je istraživački stipendista Fondacije Aleksandar Humbolt, stipendista Fondacije Japan i gostujući naučni istraživač na Čuo univerzitetu u Tokiju.

Matijas Najs (Matthias Neis - *1976) je studirao germanistiku, političke nauke i komunikacije na Vestfalskom Vilhelms Univerzitetu u Minsteru. Od 2004. do 2006. godine bio je naučni saradnik na Istraživačkom institutu „Rad-obrazovanje-participacija“ u Reklinghauzenu. Od 2006. godine je naučni saradnik na Fridrih Šiler Univerzitetu u Jeni na HBS-projektu „Ekonomski faktor naučna podrška“.

Kristina Renč (Christina Rentzsch - *1982) je studentkinja komunikacija, političkih nauka i psihologije na Vestfalskom Vilhelms univerzitetu u Minsteru. Pre studija završila je stručno obrazovanje iz oblasti marketinga u Kelnu.

Martin Timpe (Martin Timpe - *1978) je rukovodilac Viših škola omladinske organizacije SPD „Mladi socijalisti – Juso“ i od 2007. godine radi kao rukovodilac seminara u Akademiji za socijaldemokratiju. Studirao je političke nauke na Institutu Oto Sur Slobodnog Univerziteta u Berlinu.

Politici je potrebna jasna orijentacija. Samo onaj ko je u stanju da jasno navede ciljeve svog delanja, može da ih ostvari i da oduševi njima i druge. Stoga ova socijaldemokratska čitanka traga za odgovorom na pitanje šta znači socijaldemokratija u XXI veku. Na kojim vrednostima je zasnovana? Kojim ciljevima teži? Kako ju je moguće sprovesti u praksi?

Teme ove knjige orijentišu se prema seminarima Akademije za socijaldemokratiju. Seminari Akademije Fondacije Fridrih Ebert namenjeni su svima koji su zainteresovani da se društveno angažuju i aktivno učestvuju u svetu politike.

Dodatne informacije o Akademiji:

www.fes.soziale-demokratie.de

„Čitanka *Osnove socijaldemokratije* predstavlja ohrabrenje. U vremenima u kojima kao da se rasplinjuju političke razlike, obnavljanje osnova sopstvenog političkog delanja deluje ohrabrujuće.“

Ulrika Vit (Ulrika Witt), PES Activist Group Getingen

„Čitanka *Osnove socijaldemokratije* pruža ispravan pravac političkog mišljenja i delanja i u cilju pružanja podrške seminarima Akademije za socijaldemokratiju, a i nezavisno od njih.“

Mihael Reške (Michael Reschke), Univerzitet Kasel